berbang

Kovara Federasyona Komelên Kurdistanê Li Swêdê

74

BERBANG

Organ för Kurdiska Riksförbundet
Organa Federasyona Komelên Kurdistanê li Swêdê

Ansvarigutgivare/Berpirsiyar:
N. Kirîv

Chefredaktor:
Amed Tigris

Redaktion:
Cemşîd Heyderî, Dîlan Dersîm, L.Cengîn, Xorto, Xebat Arif, Siyamend Şêxaxayî

Amadekarê Beşa Zazakî:
H. Diljen

Sättning och Layout:
A. Tigrîs, Dîlan Dersîm, N. Kirîv

Adress:
Box 490 90
100 28 Stockholm/Sweden

Telefon: 08/652 85 85
Telefax: 08/650 21 20

Postgiro: 64 38 80-8

Prenumeration/ Abonetî:
Kes/Enskilda: 100 Skr/sal/år
Meqam/Myndigheter:200 Skr/år

Annons/Îlan:
Rûpelên navîn/Insidor:1000 Skr

Redaksiyonneberpirsiyaranivîsarên bîmzeannivîsûgotinênFederasyonêye. Nivîsarênkujî Berbangêretên şandin, heke çap jî nebin, li xwedî nayênvegerandin.

ISSN - 0281-5699
Sal: 10, Hejmar: 6/91 (74)
26 .8.1991

Naverok

Beşa kurmanciya jorîn .... **Rûpel**

Ordiya Tirk carek din Kurdistana Başûr dagîr kir *3*
Polês Gule barand. Xorto *4*
Berbanga 9 salî *6*
Li dij Gorbaçov "bi henekî" derbeyekê çêbû *7*
Di hilbijartina giştî ya Swêdê de rêxistinên biyanî dikarin rolek girîng bilîzin! V. Tanrikulu *8*
Li Swêdê roja 15'ê îlonê roja hilbijartina giştî ye *10*
Dê hêzên çalak kê biparêzin? M. Xarpêtî *14*
Muzîka xelkê û strana me! Loran Cengîn *16*
Do û îro Macaristan. Amed Tigrîs *18*
Mamostetiya kurdî bûye seyrangeha kêfê. Zeynelabîdîn Kaya *21*
Arşîv. Amed Tigrîs *23*
Çîroka Alfaba kurdî. Amed Tigrîs *27*
Hêvî Namire (helbest). Şahînê B. Soreklî *29*

Beşa kurmaciya jêrîn

Beyaban (Çîrok)- Ferhat Pîrbal *36*
Bûneweratî siple, (Çîrok)- Sîyamend *39*
Gulaley befir- Şerko Bêkes *41*
Du Şiîr- Xebat Arif *42*
Napake ciwaneke (Rexney edebî)- Mihemed Saîd Hesen *48*
Destûrî nuwey Turkiyaw kêşey Kurd- Hasretyan *54*

*** * * AGAHDARÎ * * ***

**Navnîşan û reqema telefonê yên Federasyona Komelên Kurdistanê li Swêdê û yên Berbangê hatine guhertin.
Yên nû li jêr in:**

**Navnîşana Seredanê:
S:t Eriksgatan 33B, T- Fridhemsplan**

**Navnîşana Postê
Box: 490 90
100 28 Stockholm**

**Telefon : 08/652 85 85
Telefax: 08/650 21 20**

Wêneya berga pêşîn: Armanc

www.arsivakurdi.org

Ordiya Tirk carek din

KURDISTANA BAŞÛR DAGÎR KIR

Di 1'ê Tebaxê de berpirsîyarê leşkeriyê PKK Cemil Bayik, li Kurdistana Başûr çend rojnamevanên Tirk li kampeke xwe qebûl kir. Cemil Bayik digot ku "em dê ji vir şûn ve merkeza xwe, ji Lubnanê bikşînin Kurdistana Başûr.

Di 2'ê mehê de wezîrên Tirkiyê civîyan û paşê serokwezîr û çend wezîr li gel Konseya Leşkeriya Tirkiyê ya Bilind civînek çêkirin. Di 4'ê mehê de PKK li Şemizdînan (Şemdînliyê) avêt ser ordigaha Tirk. 9 Leşker kuşt û 7 leşker jî dîl girt û bi xwe re birin çiyê. Di 5'ê mehê de dîyar bû, ku ordiya Tirk sê roj berê ve ketiye nav axa Kurdistana Başûr.

Dewleta Tirk sedemê vê êrîş û operasyonê çalakiyên PKKê şan da . Serokwezîr û serokleşkerê Tirkiyê dagîrkerî û barbariya xwe weha dianî zimên:

- Kampên PKKê li bakurê İraqê hene. Gerîllayên wan ji vir tên û zerarê didin xelkê û leşkerên me. Bûyera Şemizdînan ji wan yek e. Pêwîst e, ku em wan û kampên wan li herêmê tar û mar bikin. Heta ku herêm ji wan paqij nebe, ewletî tune. Di demeke gelek kurt de em dê qira wan bînin....

Ordiya Tirk bi hemû îmkanên xwe ve şerekî dijwar û mezin li Kurdan vekir. Hêzên Çalak jî bi helîkopter û balafirên xwe yên keşîfê fotografên herêmê girtin û cihên kampan tespît kirin û foto û agahdariyan dan ordiya Tirk.

Di destpêkê de ordiya Tirk giraniya xwe da ser şerê hewayî. Ji bajarên Dîyarbekir, Meletiye, Batmanê balafirên şerî yên F-4 û F104 bi kar anîn. Helîkopterên ku heta niha di şer de nehatine cerbandin di çiyayên Kurdistanê de ceribandin. Dîsan li gor Tirkan balafirên wan 132 car bomba li ser herêma Kurdistana Başûr avêtin. Gund, kampên penaber û cihên sivîl û gerîlla negotin û yek ser dan ber bombebaranê. Bi erdê de jî bi top, roket û tanqên xwe ve meşiyan û gulebaran kirin. Di vî warî de berdevikê koma wezîrên Tirkiyê wezîr İmran Aykut li ser pirsa rojnamevanan ku " ma hûn herêmê bombebaran dikin, li vir sivîl jî hene û ew jî tên kuştin?"

- Yên ku li wê herêmê hene, nan didin PKKê û wan vedişêrin... Yên ku ji PKK re alîkariyê bikin, ew jî dijmin in, ne sivîl in.

Çapemeniya Tirk dest bi derew û fortên û qehremaniya ordiya xwe kirin.

"Em jî wek şerê Xelîcê, berê bomba dikin û paşê di erdê de diçin." "Dawiya terorîstan hat." Terorîst di revin û ordî li dûv wan e." Kamp ji binî de hatin wêrankirin." " Bi sedan kuştî dan." û wd.

Çend roj paşê, armanca ordiya Tirk dîyar bû.

- Heta koka terorîstan neyê birîn û paqijkirin em ji bakurê İraqê dernakevin. Di her 5 kîlometreyî de me qereqolek avakirîye. Ji bo derketina me wext ne dîyar e...

Di nav çend salan de ev cara çaran e, ku ordiya Tirkiyê dikeve nav axa Kurdistana Başûr û her carê bi dehan Kurdên sivîl dikuje. Hezar mixabin dinya bê deng dimîne û lê temaşe dike. Vê carê jî ji derê Elmanya, Swîsre û Swêdê tû dewletek ne bala Tirkiyê kişand û ne jî Tirkiyê protesto kir.

Li gor agahdariyên rêxistinên Kurdistana Başûr û Koma Neteweyan di vê êrîşa ordiya Tirk de 29 kesên sivîl ên ku li kampan bûn hatin kuştin. Bi sedan jin û zarokên birîndar li nexweşxanan in.

Ordiya Tirk di aliyê leşkerî de bi ser neket, lê di hinek warên din de gehîşt armanca xwe. Wek propaganda hilbijartinê, tûjkirina tirkîtiyê û cerbandina reaksîyona dewletên Ereb û yên Ewropayê. Tirkiye dixwaze bicerbîne, bi van operasyonan ku raya giştî ya cîhanê li hember wê çawan be? Ji bo hinek plan û xeyalên xwe nebzê Kurdan û raya giştiya cîhanê bipîve.

Lê, prestîja ordiya Tirk carek din ket. Encama operasyon a çaran jî bi awayekî gelemperî fîyasko ye.

Li Swêdê Komîta Hevkarî ya Rêxistinên Kurd bi sekreteriya Wezareta Derveyê Swêdê re civînek çêkir. Komîtê ji Swêdê daxwaz kir ku di bûyerên wusa de, bi aktîvtir li hember dagîrkerên Kurdistanê raya xwe bidin nîşandan û di raya giştiya cîhanê de roleke aktîv bileyze. Komîta Hevkariyê bi swêdî belavokek belav kir.

Federasyona Komeleyên Kurdistanê li Swêdê li ser bûyera êrîşa dewleta Tirk çend çalakiyên cuda bi darxist. Di roja 14'ê Tebaxê de li Stockholmê bi beşdarî û piştgiriya çend partiyên swêdî jî xwepêşandanek li dij êrîşa Tirkiyê pêk anî. Di xwepêşandanê de, serokê Federasyonê Vildan Tanrikulu, ji partiya Hawîrdor (Miljö) ya Swêdê Crister Skåneberg, ji partiya Center Lennart Daleius, Ji partiya Çep (Vänster) Jan Strömdahl û ji partiya Gel (Folk) Lotta Edholm axaftin kirin û hemûyan di axaftinên xwe de êrîşa Tirkiyê rûreş kirin. Ji wir ve beşdarên xwepêşandanê meşek li dij konsolosxana Tirkiyê pêk anîn. Li ba konsolosxanê li ser navê Federasyonê nameyeke protestoyê hat xwendin. Di vê namê de dixwest ku ordiya Tirk ji herêma dagîrkirî derkeve. Dewleta Tirk mafên Kurdan ên mirovî û netewî qebûl bike. Herweha ew qanûnên şer ên ku li bakurê Kurdistanê hene ji navê rabike.

Ji derê vê meş û xwepêşandanê, Federasyonê di derheqê êrîşa Tirkan û rewşa Kurdistanê de belavokek bi zimanê swêdî belav kir. Di vê belavokê de, ji swêdiyan û dezgehên navnetewî daxwaza piştgiriyê ji bo neteweyê Kurd û têkoşîna wî hat kirin.

www.arsivakurd.org

POLÊS GULE

10'ê Tîrmehê, ji rojan çarşem. Piraniya xelkê Dîyarbekirê li ser piya ne. Bi hezaran meriv ber bi goristana Derê Mêrdînê ve dimeşin. Li pêşiya wan, li ser destan tabûtek û di nav wê de Wedo... Divê Wedoyê xwe têxin gorê!

Pêla merivan her ku diçe mezin dibe. Yên ku nigên xwe li solên xwe dixin û dibezin nav pêla merivan. Di nav pêlê de, ji kalên 70 salî heta zarokên hembêzê, ji her temenî û ji her çînê bi hezaran meriv li pey Wedo dimeşin û slogan davêjin, digirîn û tilîlîlî didin. Germahiyeke giran daketiye ser Dîyarbekirê. Yên nakevin nav meşê, bi satilan ava hênik li beşdaran belav dikin.

Gava cenaze di ber xaniyê TRT re derbas dibe, hinek keviran davêjin xanî. Berpirsiyarên meşê midaxele dikin û keviravêtinê radiwestînin. Li dora Derê Mêrdînê polês tije bûne. Li ser kelê, li ser hinek xanî û li ser hotila Kervansarayê "özel tîm" (Hêzên Taybetî) û li ser cadê jî panzeran mevzî girtine.

Ji her alî ve gule dibariyan ser me

Dema refa merivan digihîje ber qereqola derê Mêrdînê, keviravêtin careke din dest pê dike. Komîta meşê dîsa midaxele dike. Keviravêtin tê sekinandin; Hingê tu polês birîndar nabe. Ji beşdarê meşê, yek di derheqê wê bûyerê de, ji hevalekî xwe re weha dinivisîne.

-Gava xelkê kevir avêtin qereqolê, polêsên qereqolê jî çend gule bi hewa ve berdan. Piştre "Özel Tim" ê ku li ser xanî û kelê mevzî girtibûn dest bi gulebarandinê kirin. Ji her derê gule dibariyan ser me. Ev gulebarandin qasî 5-6 deqîqe dom kir. Li der û dora me , meriv diketin erdê. Gulebarandin xelas bû. Piştre polês bi daran ketin nav me û bi hovitî li me dixistin; dest û pêyên gelek kesan şikestin. Ne digotin serî ye û ne jî çave, pê li merivan dikirin. Çend rojnamevanên bîyanî jî, ji wê lêxistinê para xwe girtin.

Li wir 2 kes, Burhanettin Özkan û Abdullah Turhan bi derbên polêsan tên kuştin. Yên ku birîndar dibin jî, bi alîkariya xelkê neqlî nexweşxanê dibin, hinek birîndar ji tirsa polêsan naçin nexweşxanê. Piştî gulebarandinê, Komîta Meşê di navbera polês û pêla merivan de, ji merivan dîwarek çêdike û meş dom dike. Lê polês dev ji êrêşa xwe bernade.

Tehlikeli tırmanış
Cenazede kan
Diyarbakır'da ölüm se
Diyarbakır'da ölüm sessizliği
Diyarbakır'da kanlı gün
Diyarbakır'da dün güvenlik kuvvetleriyle militanlar arasında çatışma çıktı. Saatlerce süren çatışmalarda 7 kişi öldü, HEP'li milletvekili Aksoy'un da aralarında bulunduğu 100 kişi yaralandı

Ji ber wê êrîşê, gelek meriv ber bi goristanê direvin. Lê, her alî ji alîyê polês ve hatîye girtin. Der û dora Derê Mêrdînê di nav çembera polêsan de ye. Li paş goristanê polês hene. Li ber Derê Mardînê qereqol heye, panzeran riya asfalt girtine. Li pişt panzeran "özel tîm" di tabiyan de ne. Bi tenê alîyê baxçeyê Ewselê vekirîyê.

Aliyê bexçeyê Ewselê, hema bi rê ve qerqezeke bi dîwar e. Polês li merivan dixin û ber bi dîwarê qerqezê ve dajon. Ji alîyek ve helîkopter gule dibarînin û ji aliyê din ve jî, polês wan tehdît dikin. Ji wan re dibêjin, "yan hûnê xwe bavijin nav qerqezê, yan jî em dê we bikujin." Hinek bêçare dimînin û xwe davêjin jêr, dest û pêyên wan dişkîn.

Ambûlansên ku ji bo birîndaran digihîjin cîyê bûyerê, ji alîyê polês ve tên rawestandin. Polês, ambûlansan jî gulebaran dike.

Şehîdên Amedê:

Ceylan Oral ,Ibrahim Elceziroğlu, Şêxmus Akyol , Gülsüm Fırat, Behzat Özkan, Askeri Saruhan, Mehmet Tayfur, Muhriş Bulut , Omer Ata , Metin Emek , Bahattin Duran , Mehmet Aygan , Nav nediyar e , Nav ne-diyar e.

Kê çi got

Süleyman Demirel:

- Ger yên Wedat Aydin kuştine polês be, em dê asîman bi ser serê îktidarê re bînin xwarê!

Bülent Ecevît:

- Kuştina Wedat Aydin, divê bê ronîkirin. Hinek hêz di nav dewletê de hene, lê kontrola dewletê li ser wan tune. Di Navbera kuştina Wedat û wan hêzan de têkilîyek heye, an tune ez nizanim.

BARAND !

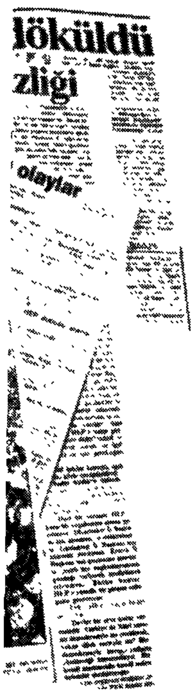

* 162 kes birîndar bûn

*14 kes hatin kuştin

*353 kes hatin girtin

Xorto

07.08.1991

Ji wan re ne xwîn, gû bidin

Hinek birîndar, bi zor û zahmetî, bi alîkariya xelkê digihêjin nexweşxanê, lê serpêhatiyên wan li wir jî xelas nabe. Hemşîreyek ji nexweşxanê wisa dibêje.

-Birîndar dihatin, bi taybetî birîndarên giran. Ji wan re xwîn lazim bû. Hemşîrên nexweşxanê li dû merivan digerîyan ku xwîn bibînin. Lê, polêsan midaxele dikir û digot, "ji wan re ne xwîn, gû bidin." Yên ku birînên wan sivik bûn, ji alî polês ve dihatin girtin. Gava hinek birîndaran ew tişt ferq kirin, ji nexweşxanê revîyan. Nexweşxane tije polês bûbû û kesî bernedidan hundêr.

Min ji mirovatiya xwe şerm kir

Terôra polêsan li her derê dom dike. Rewşa qereqolan wek her gav ji der xirabtir e. Piştî bûyeran polêsek ji der û dora xwe re wisa dibêje.

HEP:

- Özel Tîm, xelkê pij kir û bû sedemên bûyeran.

Mustafa Kalemli, (Wezîrê Karûbarê Hundurîn):

- Sedemê van bûyerên han HEP e.

M. A. Birand:

- Divê, em bûyerên Dîyarbekirê wekî marîfetên çend kesan nebînin. Tahrîk ji ku dibe bila bibe, li Dîyarbekirê tevgereke gelêrî hatîye jîyandin.

- Pîrek û peya yên ku dihatin girtin bê aman lêdan dixwarin. Cîyên mahrema pîrekan pêhîn dikirin. Ew kiryar tiştekî derveyê mirovatiyê bû. Ji ber wê yekê min ji mirovatiya xwe şerm dikir.

Ew teror 3 rojan dom dike. Di wan bûyeran de 14 kes şehît dibin, bi sedan jî, birîndar dibin û bêhejmar meriv têne girtin. Ji tirsan xelk newire here nexweşxane û qereqolan, ku li merivên xwe bipirse. Polês, kesên ku hatine kuştin, bê ku xeber bide merivên wan, dixe gorê û piştre mezelên wan nîşanê merivên wan dide. HEP û xelkên din ji birîndaran re gul dişînin. Lê polês wan gulan digrin û dixin binê nigên xwe û ji HEP û xelkê re çêr dikin.

Çalakîyên piştî cenaze

Rojên piştî cenaze, li gelek bajarên Kurdîstanê jîyana rojane bi temamî radiweste. Merivên ji her meslekî, kuştina Wedo û bûyerên li cenaza wî bi her hawayî protesto dikin.

* **Hemû esnafên Dîyarbekir, Batman û Madenê dukanên xwe digrin. Li Batmanê, polês bi balyoz û qirasan ve derî û paceyên dukana dişkînin.**

* **Şoforên Nûseybînê ji bo seatekî rêya Cizîrê digrin.**

* **Ji 300 kesî grûbek derdikeve ser rêya İdîl û Cizîrê, polês wan belav dike. 33 kes tên girtin.**

* **Gundî ber bi Cizîrê ve dimeşin, rêya E-24'an ji bo 2.5 seatî digrin.**

* **Li Konyayê ji 500 kesî grûbek dimeşin û sloganê "Vur gerilla vur, Kürdistan'ı kur" davêjin. Ji wan 100 kes têgirtin.**

* **Esnafên Licê, Sîlopî, Cîzre, Hênî û Kulpê dukanên xwe digrin.**

* **Kurdên li Evrupayê êrêş dibin ser wezaretên Tirkîyê yên li Hamburg, Berlîn, Stockholm û Bernê û buroya THY'ê li Brukselê ...**

www.arsivakurdi.org

Kilemê çav û kula dilê dijmin

BERBANGA 9 SALÎ

Di meha Tîrmeha 1982-an de -mixabin navên roj û meha ku derketiye di hejmara yekem de nehatiye nivîsandin - Kovara Federasyona Komeleyên Kurdistanê bi navê BERBANGê li Stockholmê bixwerû bi kurdî dest bi weşana xwe kiribû. Berga wê ya pêşîn fotografên Yılmaz Güney bû, ku wê demê artîs û rejîsorê Kurd Yılmaz Güney li Fransê, li festîvala Cannesê bi fîlima xwe ya **RÊ (Yol)** xelata zêr girtibû.

Di rûpela duyem de, li ser 10 xalan prensîbên Berbangê yên weşanî dihat bi rêz kirin:

* **Lixweser bi ziman, kurdî û bi tîpên latînî ye.**
* **Piraniya rûpelên xwe ji hilberiyên çandî re ve diqetîne**
* **Bûyer û nûçeyên Kurdistanê û li ser civata Kurd belav dike.**
* **Li ser rewşa macirên Kurd, bi taybetî ya karker, jin û zarokan dinivisîne. Mafên wan yên civakî û çandî diparêze.**
* **Li ser kar û barê federasyonê dinivisîne û xebata wê ya demokratîk dide naskirin.**
* **Ji bo pêşvebirin û têkûzkirina zimanê kurdî yê nivîsanî dixebite**
* **Piştgiriya têkoşîna gelê Kurdistanê dike.**
* **Ji hemû demokrat û welatparêzên Kurd re vekirî ye.**
* **Girêdayî tû hêz an dîtineke sîyasî ya taybetî nîne.**
* **Rê nade polemîkên sîyasî.**

Ji hejmara yekem û heta sala 1983-an navê endamên redaksîyonê jî nehatine nivîsandin. Lê di bingehê xwe de redaksîyon hebû. Ji ber hinek sedemên sîyasî navên berpirsiyar û endamên Berbangê nehatibû nivîsandin. Ji ber ku Federasyon û Berbang ji aliyên çend komeleyên hevalbendên hêzên sîyasî yên Kurdistana Bakur ve hatibûn sazkirin. Kurdên ji perçeyên din wê demê ne di nav Federasyonê de bûn. Ew di salên dawî de hatin nav Federasyonê. Di avakirina Federasyonê de hevalbendên DDKD (KİP), Riya Azadî, KUK û Ala Rizgarî hebûn.

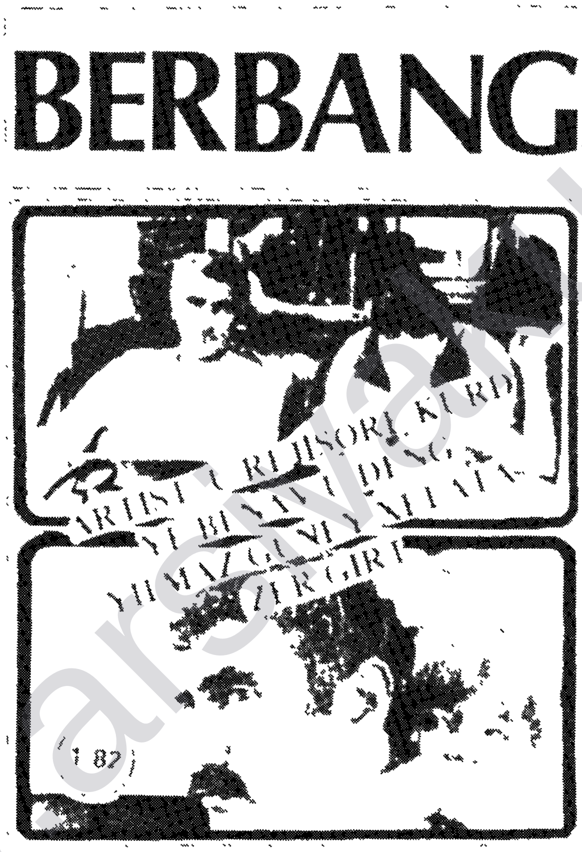

Hejmara Berbangêya yekem di tîrmeha 1982-an de derketibû.

Lê, ji ber ku ez bi xwe jî di redaksîyana yekem de bûm, dizanim kî endamên redaksîyona yekem bûn. Ji hevalbendên DDKD (KİP) Ez *(Amed Tîgrîs)*, Riya Azadî *(Weysî Zeydanlıoğlu)*, KUK *(Reşo Zîlan), paşê di şûna wî de M. Al hat,*) Ala Rizgarî *(Mehmed Uzun)* û Serbixwe *(Eşref Okumuş)* bûn.

Lê, îro Federasyon û Berbang li gor 9 sal berê, ji wê tengasiya polîtîk derketine û li Swêdê, di çarçove û qada demokratîk de bûne platformên hemû Kurdan.

Di 9 salan de Berbang 74 hejmar derket. Mirov dikare bêje kovara Kurdî ya bi latînî ya herîn jîyan dirêj e. Bi ziman û edebiyata kurdî re, Berbang di hêla sîyasî û rêxistiniya demokratîk de jî, xebateke hêja pêk anî ye. Neh sal bê rawestan weşana kovareke kurdî bi serê xwe bûyereke gelek girîng û mezin e. Belê Berbang hîn jî zarokekî 9 salî ye. Sala ku bê divê em 10 saliya wê, bi awayekî xweş û geş pîroz bikin. Berbang, serfiraziya zimanê kurdî û kilemê çav û kula dilê dijmin e.

www.arsivakurdi.org

Li dij Gorbaçov "bi henekî"

DERBEYEKÊ ÇÊBÛ

Di roja 19'ê meha tebaxê de, li Sovyetê li dij serokatiya Gorbaçov derbeyekê pêk hat. Derbe ji aliyê: Alîkarê Serokkomarê Sovyetê Gennadij Janajev, Wezîrê Ewlekarî Dmitri Yazov, Serokwezîr Valentin Pavlov, Serokê KGB Kruçkov, Wezîrê Hundir Boris Pugo, Oleg Baklanov û Vasilij Starodubtsev ve pêk hat. Cuntayê bi belavokek da xuyanî ku Gorbaçov nexweş e û wan ji bo rêk û pêkbûna Sovyetê dest dane ser karînê. Û gotin ku:

"Em dê reformên ku di dema Gorbaçov de ji bo wan biryar hatibû girtin pêk bînin. Ew peymanên ji bo çekdanîn û yên navnetewî jî em qebûl dikin."

Gorbaçov li Krimê li mala xwe ya havînê hat girtin. Yeltsin li Moskovayê li dij cuntayê dest hilda û berdana Gorbaçov xwest. Ji aliyê din ve wî gazî xelkê kir ku li dij cuntayê her curên têkoşînê pêk binin. Gaziyê karkeran kir ku dest bi kar berdanê bikin.

Li Moskova û gelek bajarên din bi hezaran kes derketin kuçe û kolanan û li dij êrîşên leşker û tanqên ordiya sor dest bi çêkirina barîqatan kirin. Ji bo parastina Yeltsin û parlementoya Rusyayê xelkê ji govdeyê xwe dîwar çêkirin. Di nav ordî û KGB de jî dubendî derket. Ji ordiyê hinek leşker bi tanq û topan ve hatin aliyê Yeltsin. Tevayiya Sovyetê bû qata şer. Panîk ket nav endamên cuntayê. Cuntayê 72 saet di berxwe de da. Çend endamên cuntayê îstifa kir û çendek jî rizgariyê di riya revê de dîtin. Yekî ji wan xwe kuşt.

Ordiyê xwe bi paş ve kişand û hineken din jî leşker bi generalan ve çûn aliyê Yeltsin û Gorbaçov. Roja pêncşemê Gorbaçov hat berdan û ew hat Moskovayê û dest bi wezîfeyê xwe yê serokatiyê kir. Gorbaçov di presskoferansa xwe de got ku:

"Baweriya min hîn jî bi sosyalîzmê heye, lê divê reform pêk bên."

Ji aliyê din ve Yeltsin bi qerarnameyek li tevayiya Rusyayê xebata Pariya Komunîst qedexe kir û dest da ser xanî û malê partiyê. Gorbaçov tawîz da Yeltsin û hevalên wî kir wezîr û berpirsîyarê KGB. Herweha li Rusyayê Rojnameya Pravdayê jî qedexe bû.. Li gelek Komarên Sovyetê paralelê Rusyayê kilît li xaniyên partiyên komunîst xistin. Panîk ket nav partiyên komunîst û endamên wan. Li gelek komaran sekreter û berpirsiyarên partiyên komunîst ji partiyên xwe îstîfa kirin. Li peytextên Estland û Letonya û Lîtwanê peykerên Lenîn bi vîncan rakirin û xistin tabûtê.

Heta niha kesî ji vê derbê tiştek fam nekir. "Plan bûn an bi henekî derbeyekê pêk hat?"

Di 24'ê Tebaxê de ji aliyê ajansa serbixwe Interfax ve agahdariya sansasyonel ku Gorbaçov ji Sekreteriya Giştî ya Partî ya Komunîst a Yekîtiya Sovyet îstîfa kir, hate belav kirin. Ev nûçe paşê ji aliyê hemû ajansan ve rast hat qebûl kirin. Di 25'ê Tebaxê de dîyar bû ku di ordî û di karûbarên parastinê de xebata Partiya Komunîst hat qedexe kirin. Herweha Gorbaçov daxwaz kir, ku Komîta Navendiya Partiya Komunîst biryara belavkirina xwe bigre.

Hersê dewletên Baltik, Estonya, Letonta û Lîtwanê serxwebûniya xwe dîyar kirin û gazî hemû dewletên cîhan û Koma Neteweyan kirin ku serxwebûna wan qebûl bikin.

Dewletên Skandînaviya xwe ji serxwebûna hersê dewletên Baltik re amade dikin. Ji niha ve dixwazin li wan welatan konsolosxaneyên xwe vekin.

Weha dîyar e, ku ji îro pê ve, dê di jîyana sîyasî ya Yekîtiya Sovyetê de peyva Boris Yeltsin derbas bibe.

www.arsivakurd.org

DI HILBIJARTINA GIŞTÎ YA SWÊDÊ DE RÊXISTINÊN BIYANIYAN DIKARIN ROLEK GIRÎNG BILÎZIN

Vildan Tanrikulu

Di 15 ê meha Îlonê de li Swêdê hilbijartinên giştî çêdibe. Nêzî 6 milyon kesên xwedî maf di vê hilbijartinê de ji bona 349 endamên parlamentoyê û her wisa ji bona destnîşankirina karbidestên belediyan û bajaran dê dengê xwe bidin.

Hilbijartinên 1991'an li Swêdê ji gelek aliyan ve wekî hilbijartinek "dîrokî" tê binavkirin. Yek ji wan sedemên ku ji aliyê pisporan ve ji bona "dîrokî" bûna hilbijartina 1991 an tê diyarkirin qelsbûna Partiya Karker a Sosyaldemokrat e ku li gor lêkolînên raya giştî ya dawî dê % 33 deng bigrin û bloka burjuva di parlamentoyê de bi sê partiyan ve temsîl dibe dê piraniya dengan bigirin û bikaribin hukumetê ava-kin. Ev yek di dîroka nûjen ya Swêdê de wekî bûyerek girîng tê dîtin. Her wisa, lêkolînên raya giştî diyar dike ku piştî hilbijartinê dê du partiyên din jî bikaribin di parlamentoyê de temsîl bibin û bi vî awayî hejmarên partiyên ku di parlamentoyê de temsîl dibin dê bibe heşt partî.

Ji aliyê din ve daxwaz û balkêşî ya beşdariya hilbijartinê her diçe kêmtir dibe. Kesên ku tu maneyek di bikaranîna mafê xwe ya dengdayinê de nabînin zêdetir dibin. Her wisa di nav biyaniyan de jî rewş bi vî awayî ye. Her şend mafê dengdayinê ya biyaniyan di hilbijartina endamên parlamentoyê de tune be jî, wekî tê zanîn her kesên ku li Swêdê sê sal runiştî be di destnîşankirina karbidestên belediya û bajaran de dikare hilbijêre û bi xwe bê hilbijartin.

Di rewşek wanî de mirov ji çi alî ve li pirsa hilbijartinê binêre eşkere ye ku encamên hilbijartina 1991 an dê jiyana rojane ya kesên li vî welatî dijîn, guherandinên girîng derxe holê. Ev yek bê daxwaz û iradeyê me ye. Ji ber ku partiy û blokên ku di parlamentoyê de cîh digrin di civatê de berjewendiyên cuda temsil dikin û bê guman politikayên wan jî li gor van berjewendiyên cuda şekil digre.

Biyaniyên li swêdê jî hem ji aliyê biyanibûna xwe ku pirsên taybetî derdixe pêş wan, hem jî wekî şexsek li gor cihê xwe yê di civatê de di bin tesira politikayên cuda de dimînin. Ango, biyanî ji aliyek ve wekî grubek xwedî pirsên taybetî ne ku her partî li ser van pirsan wek hev nafikire û ji aliyê din ve jî her biyanî di civatê de xwedî cîhek cuda û xwedî berjewendiyek cuda ye û ji politikayên her partiyek tesirek ne wek hev dibîne. Ji ber vê yekê jî hilbijartin û encamên wî biyaniyan bi kêmani qasî swêdiyan alaqedar dike û biyanî jî divê bala xwe bi kêmani qasî swêdiyan bidin hilbijartina û encamên wî.

Lê mixabin istatistik rewşek din diyar dike. Biyanî cara yekem 1975 an de bûn xwedî mafê dengdanê di hilbijartinên belediya û bajaran. Lê ji wê demê ve beşdariya biyaniyan di hilbijartinan de her çûye kêm bûye. Reqemên beşdariya hilbijartina di nav biyaniyande nuha nêzî %55 e û di nav swêdiyan de % 89 e.

ŞIARÊN HILBIJARTINA 1991'an Û REWŞA BIYANIYAN

Partiyên ku di hilbijartinan de beşdar dibin politika û programên xwe yê hukumetê di propogandayên xwe de diyar dikin. Partiya Karker a Sosyal Demokrat, Partiya Çep û Partiya Hawirdor a Kesk di propogandayên xwe de giranî didin ser pirsên parastina hêjahiyên avabûyî û ramanî. Xwendegehek bingehîn ya wekhev, parastina mafê sigorta ya giştî, bêkarî û nexweşî, parastina mafê teqawidî ya giştî û pêşvebirina îmakanên wî, piştgirî û hêjahiya mirovatî ji wan çend xal in.

Ji aliyê din ve partiyên ku di nav bloka burjuva de tên binavkirin, Partiya Muhafazakar, Partiya Gel a Liberal û Partiya Merkez, zedetir behsa politikayê xwe yê pratik ku di hukumetê de birêvebibin dikin. Taybetî jî Partiya Muhafazakar û Partiya Gel a Liberal bi programek muşterek bi navê "Ji bo Swêd destpêkek nû" amade kirine û politikayê ku dixwazin bihev re bimeşînin diyar kirine. Bingeha vê programa muşterek, firotina şirketên dewletê, wilayetan û belediyan, kêmkirina tesira sazgehên fermî di jiyana rojane ya civakî, pêşvebirina imkanên ji bo xurtkirina mulkiyeta şexsî ye. Lê li aliyê din ve ev her du partî di çend pirsan de jî politikayek muşterek nikarin peyda bikin, weki politika biyaniyan û mafê penaberî, alikariya welatên paşdemayî, polîtika malbadî ûwd.

Du partiyên din ku li gor lêkolînên raya giştî dê bikevin parlamentoyê Partiya Demokrasiya Nû û Partiya Yakbûyi ya Demokratîk ya Xiristiyan in. Ev her du partî jî bi pirs û daxwazên xwe yên taybetî bal dikşînin. Her çend gelek xalan de ev her du partî di nav bloka burjuva de tên hesabkirin jî,

www.arsivakurd.org

Rêxistin û federasyonên biyaniyan di vî warî de dikarin rolek girîng bilîzin. Lê mixabin tiştê ku xuya ye, rêxistinên biyaniyan bi vî berpirsiyariyê wekî ku ji wan tê xwestin nikarin bicihbînin. Bi kêmanî li ser politika biyaniyan û mafê penaberiyê û her wisa pirsên ku bi biyanîbûnê ve girêdayî ne, wekî mafê xwendina zimanê zikmakî uwd. Zemînek muşterek ji bo rêxistinên biyaniyan bi hev re û yek bi yek heye ku bikaribin dengê xwe li ser van pirsan bidin bihîstinê. Ev kêmasî bê guman xurt nebe jî ji bo me kurdan û federasyona me jî derbas dibe.

bi daxwazên xwe yên taybetî profîlek din digrin.

Partiya Demokrasiya Nû li ser polîtîkayê biyanî û mafê penaberiyê û daxistina baca giştî nêzî 200 mîlyar kron dixwaze bikeve parlamentoyê. Partiya Yekbûyî ya Demokratîk ya Xiristiyan jî li ser pirsên exlaqî û malbadî wekî parêzgerê hêjahiyên mirovayî xwe amade dike.

Wekî diyar dibe pirsên ku partiyên Swêdê pê mijûl dibin her ew pirsên ku di jiyana me ya rojane de cihek girîng digrin û em bixwazin-nexwazin encamên van politikayan jiyana me, bi başî yan jî ne başî dixe bin tesira xwe. Dema partiyên ku dikevin hilbijartinê û daxwazên xwe bi awayek vekirî diyar dikin, divê mirov bikaribe pirsên xwe yên bingehîn û berjewendiyên xwe yên taybetî tesbît bike û li gor vê yekê jî hewl bide da ku pirs û berjewendiyên xwe yên taybetî jî bikaribe têxe rojeva muneqeşê û hilbijartinê.

Bê guman mirov bi awayek herî baştir û yekser bi rêya endamî û beşdariya xebatên partiyên siyasî dikare pirsên xwe bîne rojevê. Lê gelek awa û rêyên din jî hene ku mirov dikare dengê xwe bide bihistinê.

Rêxistin û federasyonên biyaniyan di vî warî de dikarin rolek girîng bilîzin. Lê mixabin tiştê ku xuya ye, rêxistinên biyaniyan bi vî berpirsiyariyê wekî ku ji wan tê xwestin nikarin bicihbînin. Bi kêmanî li ser politika biyaniyan û mafê penaberiyê û her wisa pirsên ku bi biyanîbûnê ve girêdayî ne, wekî mafê xwendina zimanê zikmakî uwd. Zemînek muşterek ji bo rêxistinên biyaniyan bi hev re û yek bi yek heye ku bikaribin dengê xwe li ser van pirsan bidin bihîstinê. Ev kêmasî bê guman xurt nebe jî ji bo me kurdan û federasyona me jî derbas dibe.

HILBIJARTIN Û CIVATA KURD LI SWÊDÊ

Tiştên ku heta nuha hatin gotin bê guman ji bo me kurdên li Swêdê dijîn jî derbas dibe. Hem yek bi yek û hem jî wekî grubek em tesirek girîng ji encama hilbijartinan dibînin. Lê pirsek me yê din jî heye ku tenê wekî civatek me alaqedar dike ku ew jî pirsa mafên me yê neteweyî û rewşa welatê me yê parvekirî ye.

Civîn û xebatên propogandayê ya partiyan imkanên baş peyda dike ku em bikaribin pirsên xwe yên taybetî hin firehtir bidin munaqeşekirin û bidin naskirin. Her partiyê ku dikeve hilbijartinê xwedî polîtikayek derveyî ye. Partiyên ku ji xwe re dibêjin li tevahiya dinyayê parêzgerên mafên însanî û mafê çarenûsî ya neteweyan in, divê bikaribin bersiva me kurdan jî bidin ka çi wekî partî û çi jî wekî hukumet dikarin û dixwazin mafên însanî û neteweyî ya kurdan li platformên navneteweyî de bi çi awayî û bi çi xurtî dê biparêzîn. Her bersîvek li ser vê pirsê ji nûnerên cuda yên partiyên siyasî aliyek ve pirsa me ya giştî hin zêdetir dide munaqeşekirin, ji aliyê din ve jî bersivên ku tên dayin rewşa her partiyek li ber çavê me hin zelaltir dike.

Em her roj di rojname, Tv û Radyo ya Swêdê de bayn û pêşniyarên hukumet û partiyan li ser pirsa Komarên Federal ya Baltikê, li ser Afrika Başûr, li ser pirsa Filistîniyan û aştiya Rojhilata navîn dixwînin, dibînin û dibihîsin. Lê mixabin, her çend pirsa neteweyî ya kurdan ji aliyê partiyan û hukumetê ve baş tê zanîn jî, li ser vê yekê hewldanek xurt, ji derveyî Partiya Çep ku her sal di parlamentoyê de pirsa kurd tîne rojevê, nayê dîtin. Ev sistî ya xwe jî pirî caran bi nvê birêvebirina "politikayek reel" diyar dikin.

Lê gelek eşkere ye ku, ji bo partiyek yan jî hukumetek, parastina mafên însanî yan jî neteweyî divê wekî prensîbek bingehîn di her rewşî de û ji bo her derî derbas bibe. Ev yek xalekî girîng e ku mirov dikare bîne bîra partiyan û hukumetê.

Xebatek berfireh di vî warî de wekî federasyon, komele yan jî ferd bicîhanina berpirsiyariyek welatperwerî ye. Di vî warî de xebatek biserketî peydakirina piştgirîyek xurt ji bo têkoşîna gelê me ye.

Her çend wekî li jor hat binavkirin, mafê me biyaniyan ya beşdariya hilbijartinê bi sînor be jî, bi rêya bikaranîna dengên xwe em dikarintesîrek li ser birêvebirina jiyana civakî li swêdê bikin. Ji ber ku di gelek pirsan de civata swêd civatek desentralîzebûyî ye û belediye û encumena bajaran bi serê xwe di gelek pirsan de xwedî mafê biryargirtinê ne.

Ji aliyê din ve, bi bikaranîna mafê xwe yê dengdanê di hilbijartina belediye û bajaran de em dikarin bingehek xurttir ji bo bidestxistina mafê dengdanê di hilbijartina parlamentoyî de jî peyde bikin. Her wisa divê neyê jibîrkirin ku bikaranîna dengek, awayek girîng ji beşdariya parastina berjewendî û mafên xwe yên demokratîk û civakî ye.

LI SWÊDÊ ROJA 15'Ê ÎLONÊ ROJA HILBIJARTINA GIŞTÎ YE.

☐ **Swêd her sê salan carekê, bi hilbijatina giştî û mehellî çêdibe û 349 endamên parlamena Swêdê û nûnerên encumanên belediye û wîlayetan têne hilbijartin.**

☐ **Mafê hevwelatiyên biyanî jî heye ku, ji bo hilbijartina nûnerên encumenên belediye û wîlayetan, dengê xwe bidin û herweha wek kandîdat jî navên xwe bidine cihên siyasî.**

Dengê xwe li 15 êlonê bide

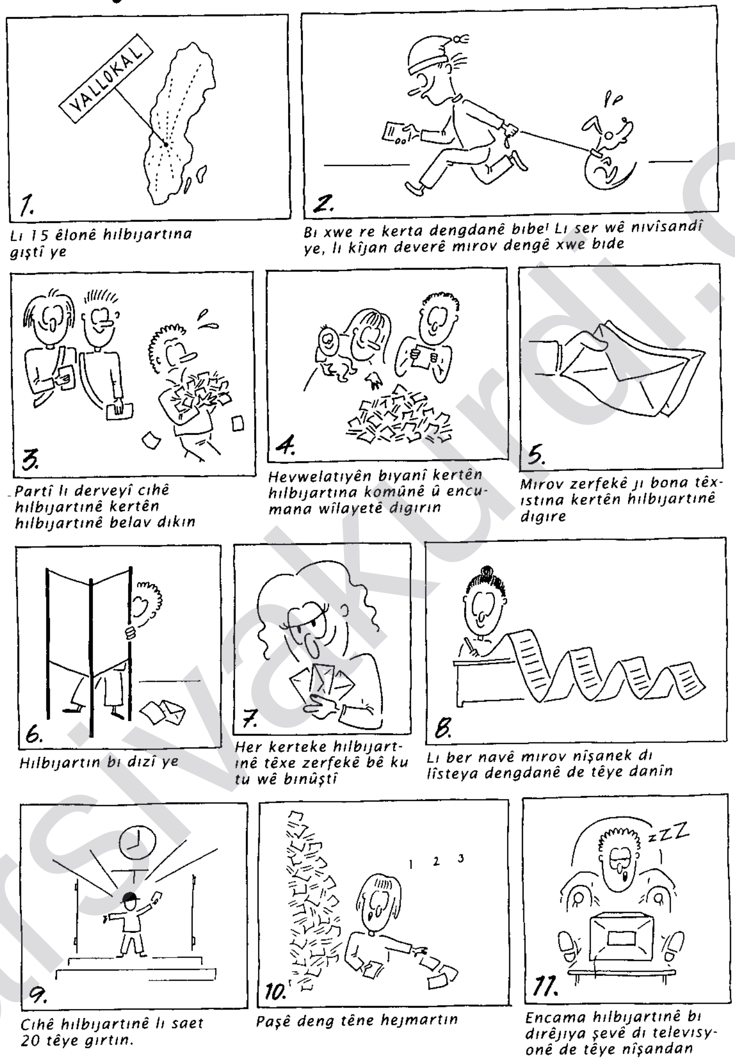

Li swêdê, hevwelatiyên biyani bi tenê dikarin beşdarî hilbijartina herêmî bibin. Ji bo beşdariya hilbijartnia parlamenê, pêwist e ku kesên biyanî, bibin hevwelatiyên swêdî.

Li Swêdê, sê sala carê yekşemîya sêyemîn ya meha îlonê, hilbijatina giştî û herêmî çêdibe. Îsal jî roja 15 îlon 1991'ê, roja hilbijartinê ye. Di vê rojê de 349 endamên parlamena Swêdê, endamên encumenên belediye û wîlayetan têne hilbijartin.

HEVWELATIYÊN BIYANÎ JÎ DIKARIN DENGÊ XWE BIDIN

Hevwelatiyên biyanî yên ku li Swêdê dijîn jî, ji sala 1975'an û virde, dikarin beşdarî hilbijartina herêmî bibin; dengê xwe bidin û bên hilbijartin. Ji bo kesên biyanî bikaribe dengê bide, pêwist e ku 18 salîya xwe temem kiribe û bi kêmanî sê salan li Swêdê rûniştî be.

MIROV ÇAWA DENGÊ XWE DIDE?

Ji kesên xwedî deng re, bi kêmanî 30 roj berê roja hilbijartinê, qerta dengdanê tê birêkirin. Eger qerta dengdanê nehatibe, mirov divê danûstendinê bi buraya mihaciran an jî bi daîra bacê ya navçeya xwe re dayine. Di qerta dengdanê de hatiye nivîsîn ku tu dikarî di kîjan hilbijartinê de, li kîjan cihê û kengî başdar bibî.

Partîyên siyasî li cihê hilbijartinê qertên xwe yên hilbijartinê belav dikin. Pirî caran ev qertên hilbijartinê, bi rê dikin malên xwedî dengdanê.

Li cihê hilbijartinê mirov ji bo her hilbijartinekê, zerfekê digire; yek ji bo hilbijartina encumena belediyê û ya dîtir jî ji bo encumena wîlayetê. Mirov li paş perdeyekê, qeteke hilbijartinê dixe nav zerfekê. Paşê mirov wan zerfan dide berpirsiyarê birêvebirana hilbijartinê. Ew wan davêje sandûkan û hetek li ber navê mirov datîne ku wî dengê xwe daye. Piştî dawî hatina hilbijartinê li saet 20.00'an, hejmartina dengan dest pê dike.

Mirov dikare roja hilbijartinê dengê xwe li postaxanê jî dengê xwe bidî. Mirov li postaxaneya nêziktirîn, qerta xwe

www.arsivakurdi.org

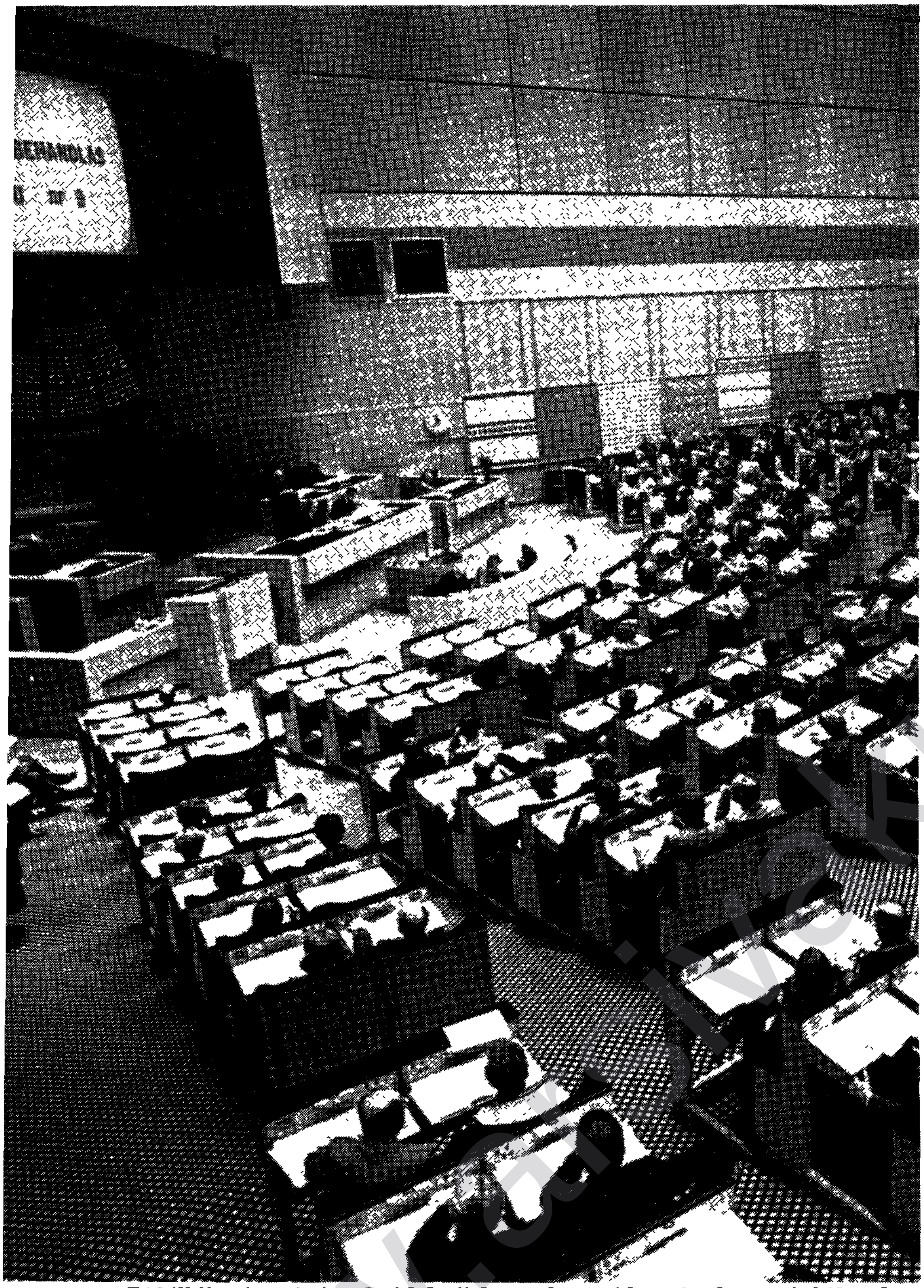

Di hilbijartina giştî ya Swêd de, ji bo parlamenê her sê salan carê, 349 endam tên hilbijartin.

ya dengdanê nîşan dide û zerfên ku karmendên postaxanê belavdikin bigrî û bikar bînî. Bêyî vê zerfê, bi zerfên din dengdan nayê hilbijartin. Li postaxanê jî perdeya hilbijartinê heye û di paş wê de mirov qerta xwe dixe zerfê û teslîmê karmendê postaxanê dike.

AZADÎ Û MAFÊN ME

Demokratiya ku li Swêdê heye ji tîpê demokratiya rojava ye. Mafê dengdanê û hilbijartina bi dizî, mercên bingehîn yên demokratiyê ne. Mercên din yên girîng azadî û mafên bingehîn in:

* Azadiya çapemenî û axaftinê -çi bi dev an bi nivîsîn, mafê mirov hebe ku ew bîr û baweriyên xwe derpêş bike, bo nimûne rexne li hikûmet û oeganên din yên siyasî bigire.

* Azadiya agehdariyê -ku mirov li agehdariyê bigire û wê wergire.

* Azadiya civîn û xwe pêşandanê -mafê mirov hebe ku ew li civîn û xwepêşandanan beşdar bibe û wan li dar bixîne û herweha dîtinên xwe yên têvel derpêş bike.

* Mafê rêxistinî -mafê mirov hebe hebe ku li gel kesên din rêxistineke saz bike.

* Azadiya dînî -mafê mirov hebe ku ew li gel civateke dînî be û dilê wî bixwaze bi ayînên dînî rabe.

* Azadiya gerê -mafê mirov hebe ku ew li welêt bigere û jê derkeve jî.

Li gel van, hîç meqamek nikare mecbûr bike ku mirov bibe endamê komeleyekê an jî bi civatekê dînî re be. Bê biryara dadgehê hîç mafê meqamekê nîne ku ew li mala mirov bigere û bi dizî guhdarî mirov bike an jî name û telefona wî kontrol bike.

PARLAMEN

Parlamen bi danîna qanûnên swêdî radibe. Herweha ew li ser baca dewletê biryar dide û bikaranîna pereyên wê radibe. Hemî kesên civatê bi biryarên parlamenê ve girêdayî ne. Berî ku parlamen li ser pirsên civakî biryarê bigre, li ser pirsan ji pêş endamên parlamenê lêkolîn çêdibe. Dure li ser biryaran dengdan çêdibe û pêşniyarên ku bêtir deng hanîne biser dike û dibe biryar.

Erka parlamenê ya girîng kontrolkirina hukumeta welê û dezgehên wê yên îdarî ye. Eger endamekî hikumetê di karê xwe de şaşiyeke mezin kiribe, parlamen dikare wî an wê bide dadgehê. Herweha parlamen nûnerê xwe yê hiqûqî û îdarî hildibjêre. Divê nûnerê parlamenê yê hiqûqî û îdarî, karmend û maqaman di kar û barên wan de sextî û kontrol bike, da ku ew li gor qanûn û qaîdeyan bi karê xwe rabibin. Dema ku mirov bawer bike ku ew mexdûr bûye, ew dikare ji nûnerê hiqûqî re gilî û gazinên xwe binivîse.

HIKÛMET

Li Swêdê qiralî(monarşî) heye û qiral serekê dewletê ye. Lê erka wî bi tenê nûnertiya welêt e û ew di karê siyasî de beşdar nebe.

Hikûmet welêt bi rê ve dibe. Ew bi serdariya bergîriyê, siyaseta derve, siyaseta civatê, siyaseta bazara kar û bi siyaseta xwendin û hînkirinê radibe.

Hikumet di bin serektiya serekwezîr de ye, ew ê ku ji pêş parlamenê va hatiye hilbijartin. Serek wezîrwezîr din yên hikûmetê datîne, bo nimûne wezîrê derve, wezîrê mihaciran. Hemû wezîr ji hemî warên civatê yên têvel û li pêş parlamenê berpirsiyar in. Eger baweriya parlamenê bi hukumetê nemîne hîngê hikûmet dikeve.

Eger partiyek bi serê xwe nikaribe hikûmetê dayne, hingî çend partî dikarin bihev re hikumetek muşterek daynin.

Daîre û dezgehên dewletê biryaran bi cih tînin. Wezîrên cihê cihê yên ku di hikûmetê de ne ew serekên wezaretan in. Wezaret hinekî biçûk in û ew ji bona plankirina karê hikûmetê dixebitin. Dema ku divê biryar di prktîkê de bi cî bên, daîre û dezgehên dewletê pê radibin. Ew di warên xwe de biryaran digirin, lê li gor planên ku parlamen û hikûmetê ji wan re danîne.

ENCUMENA WÎLAYETÊ

Belediyên Swêdê di 24 wîlayetan de hatine civandin. Encumena wîlayetê bi erkên ku belediye nikarine rabin, ew pê radibin. Erkên herî giiring yên encumena wîlayetê; kar û barên tendurîstî û hin caran jî trafîka kollektîf in. Ji hin beşên hîndekariyê jî encumena wîlalyetê berpirsiyar e.

BELEDÎYE (KOMUN)

Hemû kesên ku li swêdê dijîn endamên komûnekê ne. Ji berî yekê çiriya pêşîn (november) mirov qeyda xwe li kîjan beledîyê danîbe, ew dibe endamê wê komûnê.

Swêd li ser 284 komunan parvekirî ye. Beledîye ji piranîya pirsên ku yekser bi me ve girêdayî ne, berpirsiyar e; mîna xizmeta civakî, guhdayina zaro, kal û pîran, xwendegeh, xanî, wextên vala, kultur, dorûber li gel paqijbûn, peydakirina av û elektrîk û gelek tiştên din.

Karên Daîrên Muhaciran yên ku li nêzî 100 beledîyan hene, ew di nav xizmetên belediyê de ne.

Di dema hilbijartinê de, endamên encumena beledîyan tên hilbijartin. Encumena beledîyê bilindtirîn organa -parlamena- belediyê ye. Li vir bi baraja dengan, rê li partiyên nayête girtin.

Encumena beledîyê, li ser pirsên herî girîng yên belediyê biryar dide; bo nimûne budçe, bac, plandkirina bajêr û xercên xizmeta belediyê û hwd. Yên ku di komûnê de rûdinin mafê wan li çavdêriyê heye. Civînên encumena belediyê ji xelkê re vekirî ye û mafê mirov heye ku protokolên civîna yên li ser babaetan hatine girtin, bixwînin.

PARTIYÊN SIYASÎ LI SWÊDÊ

Li Swêdê, niha 6 partiyên siyasî di parlamenê de xwedî nûner in. Ji van partiyek bi navê Partiya Dorberê ya Keskan di sala 1988'n de kete parlamenê.

Partiyên ku di parlamenê de, mirov dikare wek adet ji rastê ber bi çepê weha rêz bike.

Partiya Kombûna Konservatîvan (Moderaterna), Partiya Gel ya Liberal (Folkpartiet), Partiya Navend (Centern). Li aliyê çep, Partiya Sosyaldemokrat ya Karkeran (Socialdemokraterna) û Partiya Çep (Vänsterpartiet). Partiya Dorberê ya Keskan jî ne li ser milê û ne jî li ser milê rastê ye.

Socialdemokraterna

Di sala 1889'an de çend komelên karkeran gehîştin hev û Partiya Sosyaldemokrat a Karkeran (SAP) damezrandin. SAP demeke dûr û direj li ser hukum maye û di warê pêşketina aborî, kulturî û civakî ya Swêdê de roleke mezin lîstiye. Nuha jî di bin serokatiya Ingvar Carlsson de, hukimeta Sosyaldemokratan li ser hukum e.

CENTERN

Partiya Center (C) sala 1910'an de bi navê başkirina jiyana gundiyan derket qada sîyasetê ku navê wê yê pêşî "Yekîtiya Gundîyan" bû. Heta nuha gelek caran bi partiyên din re di hukumetê de cih girtiye. Nuha Olof Johansson serokê vê partîyê ye.

Moderaterna

Partiya Moderatan cara pêşîn sala 1904'an de wek dengê grûbên muhafazakar, bi navê "Almänna Vallmans Förbundet" hat avakirin. Sala 1969'an navê xwe guherî, kir "Moderata Samlinspartiet". Carl Bild serokê nuha ye.

Folkpartiet LIBERALERNA

Rehê vê partîyê digihîje salên 1895'an, lê di sala 1934'an de bi navê Folkpartiet (partiya Gel) ev partiya hat damezrandin. Di 1948'an de demekî alîgirên vê partiyê gelek bûn. Di 1976'an de di gel Centern û Moderatan de li ser hukum bû.

VÄNSTER PARTIET

VÄNSTERPARTIET

Di 1917'an de grubek ji SAP'ê veqetiyan û navê Partiya Sosyaldemokrat a Çep, rêxistinek avakirin. Di 1919'an de navê xwe kirin Kumunîstên Navnetewî (Komintern). Di 1921'an de jî navê guhertin û kirin Partiya Komunist a Swêdê. Heta nuha du carên din navê guhertin. Di kongra dawî de navê Partiya Çep a Komunistan guhertin, kirin Partiya Çep. Lars Verner serokê partiyê ye.

miljöpartiet de gröna

Partiya Dorberê ya Keskan, dehsal berê hat demezrandin û di hilbijartina 1988'an de ketin parlamena Swêd.

Hersê partiyên ku li ser milê rastê ne, bi hev re di bloka burjiwazî de kar dikin û her du partiyên li ser milê çepê jî li bloka sosyalîst de bi hev re hevkariyê dikin. Herweha dibe ku partiyek bi tena xwe bi partiyeke ji bloka din re, li ser pirseke xuya hevkariyê bike.

Herweha çend partiyên biçûktir jî hene ku nûnerên wan di parlamenê de tune, lê beşdarî hilbijartinê dibin. ●

Daîra Mihaciran ya dewletê (SIV), biroşurek li ser hilbijartinê, bi du zarava û alfabeyên kurdî (latînî-erebî)weşand û belavkir.

Federasyona Komelên Kurdistanê li Swêdê jî li ser hilbijartina giştî ya Swêdê, filmeke Kurdî amadekir û ji hemû komelên endam re belav kir.

www.arsivakurd.org

DI HILBIJARTINÊ DE DENGÊ XWE BIDE "CENTERN" JI BO

-Bacên adil

-Hawirdorek xweş

-Polîtîkayeke adîl ji bo malbatan.

Ne partiyeke sosyalist

"Centern" ne partiyeke sosyalist e. Centern dixwaze fabrikayên dewletê bifroşe û pereyên jê bê ji bo rêyên hesin û avakirina rêyan bikarbîne.

Em, partiya Centern, dixwazin ku şîrketin nû bên avakirin û şîrketin biçûk pêş bikevin.

Ev yeka mumkun dibe, eger bacên li ser şîrketên biçûk bên kêmkirin.

Bac

Reforma bac xwedî gelek kêmasiyan e. Gelek malbat di idara xwe ya abori de zehmetî dikşînin. Centern pêşniyar dike ku bacên xwarin û xanîyan kêmtir bibe. Li dunyayê Baca xwarinê ya herî bilind li Swêdê e. Di piraniya welatên Ewrûpayê de baca li ser xwarin û tiştên din kêmtir e. Centern pêşniyar dike ku baca xwarinê ji 1.1.1992'an pê de ji % 25 bê daxistin û bibe %13,64. Wê demê buhayên xwarinê nêzî %10 dê kêmtir bibe.

Alîkariya Malbatan

Li gor Partiya Centern divê hemû malbat, malbatên ku zarokên xwe dişînin zarokxanan û yên ku li mala xwe li ba zarokan diminîn, alîkariya xwedîkirina zarokan bigrin. Lewra malbat divê salê serê zarokekî 18.000 kr. bistîne.

Kar

Roja îro li Swêdê her ku diçe (betalî)bêkarî zêde dibe. Ciwan, jin û biyanî, ew grûbên civakî ne ku ji bêkariyê pir dikşînin. Divê biyanî û penaber di warê hebûna karekî de wek Swêdiyan xwedî maf bin.

Biyanî Li Swêdê

Wekhevî, azadiya hilbijartinê û hevkarî armancên politika biyaniyan ya Partiya Centern e. Wekhevî ew e ku biyanî û penaberên wê xwediyên eynî maf û berpirsiyarîyan bin mîna xelkê din li Swêdê.

Azadiya hilbijartinê ew e ku civak wê ji bo kar û barên cihê şertên bingehîn pêk bîne, lê kes, şexis bi xwe mafê hilbijartinê hebû ku çi ji bo wî/wê baştir e.

Hevkarî ew e ku herkes wê bikaribe di pirsgirêkên beşdar de ji bo guherîn û pêşketinê bixebite.

Hin şertên girîn yên aktuel:

- Kesê ji bo penaberiyê muracaat dike, dema ku li kampê dijî, divê xwedî maf be ku karekî bigere û kar bike.
- Divê şertên xwendina zimanê zikmakî xirabtir nebin. Partiya Centern li parlamenê bi tundî li ser vê meselê sekiniye.
- Divê ji bo buhadana diploma û dereceyên ji welatên din, enstituyeke taybetî bê avakirin.

CENTERN

www.arsivakurd.org

DÊ HÊZÊN ÇALAK KÊ BIPARÊZIN?

M. Xarpêtî

" Bila zêde zirzopiyê nekin. Wezîfe û armanca hêzên Çalak parastina tixûbên me ye! "

" Amerîka û hevalbendên wî nikarin hêzên Çalak ji bo operasyonan li Iraqê bi kar bînin. Hêzên Çalak ne ji bo vê armancê hatiye avakirin. Armanca wê tiştekî din e."

Ji mêj ve, bi salan in, ku Amerîka dixwaze li Rojhilata Navîn hêzên Çalak (hêzên Çakûç) bi cih bike. Armanc ew rejîm û hêzên ku li dij sîyaset û berjewendiyên Amerîka û hevalbendên wî ne, wan bitirsîne û bipelxîne. Lê, heta îro li Rojhilata Navîn rewşa sîyasî dest ne didan, ku Amerîka plana xwe ya hêzên Çalak pêk bîne.. Li hemberê bicihkirina hêzên Çalak gelek hêz û dewlet derdiketin. Amerîka û hevalbendên xwe ji ber wê yekê nikaribûn wê daxwaza xwe bi hêsayî bi cih bînin. Lê îro, hem li cîhanê û hem jî li Rojhilata Navîn rewşa sîyasî ji binî ve hatiye guhartin. Balansa sîstem û hêzên sîyasî ji binî ve xirab bûn. Amerîka her tişt e. Mezin e. Li her derî hazir û nazir e. Bavê demokrasî û aştiyê ye (!)

Nemaze li Rojhilata Navîn barbariya Saddam û paşverûtiya Ereban perde kişand ser gelek lîstik û planên welatên împeryalîst, dagîrkerên herêmê û Kurdistanê. Hemû bi kirinên xwe ve, li hember barbariya Saddam bûn pêxemberê demokrasî û humanîzma Rojhilata Navîn û cîhanê. Rast e, Saddam li Rojhilata Navîn barbar, mêrkuj û Kurdkujê herî har e. Lê, Özal, Refsancanî û Esat jî ne pêxember, ne demokrat, ne humanîst û ne jî Kurdparêz in. Ew jî qasî Saddam dîktator û Kurdkuj in. Hemû eynî gurê di çermê mîhê de ne. Benda nêçîra xwe ne. Nêçîr jî her dem Kurd e. Ji sed salan ve ne, ku em Kurd bi çermê mîhê tên xapandin û nêçîr kirin. Niha jî weha ye. Qest ne serokên van her çar dewletên dagîrker in, qest her çar dewlet bi xwe ne. Kê bêt serî ferq nîne. Bi sed salan in, ku gelek serok û rejîmên wan hatin guhartin, lê polîtîka wan her berdewam e. Dibêjin ku "tarîx tekkerûr nabe." Lê, ez bawer im, ev teorî an jî gotin, ne ji bo me Kurdan e. Dibe ku ji bo hinek neteweyên din be. Ji bo me tarîh gelek caran tekkerûr kiriye û hîn jî dike. An jî bi gotinekê din tarîh tekkerûn nake, em Kurd bi xwe tekkerûr dikin.

Bû çend meh in, ku Tirkiye û Amerîka li ser bicihkirin, plan û armança bikaranîna hêzên çalak bi hevdu nedikirin û li ser vê yekê di nav xwe de pirsê gotûbêj dikin. Lê, di dawî de Tirkiyê bi awayekî fermî armanc û berpirsîyariya hêzên Çalak dîyar kir. Tirkiyê li ser prensibên ku "bi îzina Tirkiyê nebe, ne di erdê, ne di hewa û ne jî di deryayê de tû dewlet an dewletên endamên hêzên Çalak yek ji wan, an jî bi hevdu re nikarin hêzên Çalak bi kar bînin. Ew çekên ku ji bo hêzên Çalak bên divê di bin kontrola Tirkiyê de be."

Hêzên Çalak ji leşkerên Amerîka, Hollanda, Îtalya, Fransa, Belçîka û Tirkiyê pêk hat. Tirkiye bi 1.000 leşkerî ve beşdarê hêzên Çalak bû. Li gor daxuyaniya Tirkiyê û Amerîka, îdare û qumandariya hêzên Çalak, dê di bin desthilatiya generalên Amerîkî û Tirk de bin. Bi çûndina Bush a Tirkiyê re bi 3.000 hezar leşkerên komando hêzên Çalak bi awayekî fermî û vekirî li Kurdistana Bakur, li bajarên Silopî, Batman û Dîyarbekirê hatin bi cih kirin. Dê heta çend rojan ev hejmar bigehê 5.000 leşkerî.

Li gor daxuyaniya Amerîka, "dê hêzên Çalak Kurdên Kurdistana Başûr, ji zilm û zordariya Saddam biparêzin."

Lê, kengê û çawan?

Yê Amerîka "Soz nîne toz e"

Dîsan li gor daxuyaniyên wan, "dema Saddam êrîşên mezin û giran jî nû ve bibe ser Kurdan û ew jî wekî meha Nîsanê, dîsan ber bi tixûbên Tirkiyê ve birevin, dê hêzên Çalak wê demê pêş li hêzên Iraqê bigirin.

Lê, ev gotin jî wek piştî şerê Xelîcê derew derket. Wek tê zanîn, piştî şikestina ordiya Iraqê, Amerîka bi Iraqê re peymana agirbirîn û şer rawestandinê îmza kir. Di vê peymanê de ji mercên Amerîka yek jî ew bû ku:

"Heger tu li dij opozîsyona xwe û xelkê Iraqê helîkopter, balafir û skotan bi karbînî, wê demê bi yek alî peyman xirab dibe û em dê ji nû ve mudaxele bikin."

Lê, ne zêde, hefteyek piştî peymanê, dema Kurdan li dij rejîma Saddam serîhilda û ji %90'ê axa Kurdistanê azad kirin, Amerîka çav li Saddam girt û Saddam bi balafir, helîkopter û skotan di navbera çend rojan de Kurdistanê wêran kir. Wê demê Bush masî digirt û digot:

- Ji me re çi, Saddam êrîşê gelê xwe dike. Ev pirseke hundirî ye. Em nikarin mudaxeleyê Iraqê bikin."

Wê demê heger "Hecî Bush" bi yek gotinek bigotan:

- Stop!

Ne bi hezaran Kurd ji aliyê rejîma Saddam ve dihatin kuştin û ne jî bi milyonan koçebar dibûn û ne jî Kurdistan bi seran dihatin wêran kirin.

www.arsivakurd.org

Çendek berê ji wezîrê ewlekariyê yê Amerîka û qumandarê Amerîkî yê li Kurdistana İraqê daxuyanî dan ku:

" Heger Saddam êrîşê Kurdan bike em dê mudaxele bikin. Heta ne bi tenê ji bo herêma Kurdan, heger li başûrê İraqê jî tevlihevîyek derxe, em dê dîsan mudaxele bikin.

Lê, ka ev sozê Amerîka li ku ma. Dîsan di 17-18'ê meha Tîrmehê de Saddam êrîş bir ser bajarê Silêmanîyê û Hewlêrê. 500 Kurd kuştin û 30.000 sivîl mecbûr man koçebar kirin û ber bi tixûbê Iranê ve revîn. Dîsan ne hêzên Hevkar û ne jî hêzên Çalak deng dernexistin. Gotineke Kurdan heye yê Amerîka "soz nîne, toz e."

"Hêzên Çalak tixûbên me diparêzin"

Serokwezîrê Tirkiyê yê nû Mesut Yılmaz, di roja 22 meha Tîrmehê de, li ser rexneyeke Süleyman Demirel, armanc û berpirsîyariya hêzên Çalak weha dîyar dikir:

- Bila zêde zirzopiyê nekin. Armanc û wezîfeyên hêzên Çalak parastina tixûbên (sînorên) me ye.

Belê, Mesut Yılmaz rast dibêje. Pratîka hêzên Çalak jî gotina serokwezîrê Tirk rast şan dide. Ma ji xwe hêzên Çalak (Çevik Güç) û yên Hevkar (müttefik Güç) yek tişt in. Ji nav hêzên Hevkar, hêzên Çalak hilbijartin. Bi tenê nav hat guhartin. Lê leşker û malzemeyên wê aynî ne. Ma di roja 7 Tîrmehê de hêzên Hevkar bi yên Tirk re li herêma Botan bi hevdu re operas yon li dij gerillayên PKK çênekirin?

Li darê dinê yekî hêzekî weha yê Kurdparêz (!) nedîtiye û dê nebîne jî. Madem ku Kurdên Başûr diparêze, çima li wê herêma ku di bin kontrola wê de bû, bi cih nebû û ji wir anîn li Kurdistana Bakur bi cih kirin? Ma li wir bi cih bûbûna dê Saddam êrîş bibirana ser wan? An ji dûr ve baş dikarin Saddam Kontrol bikin? Gelo Saddam berî Dihok û dê Zaxo êrîş bibe ser Batman, Dîyarbekir û Silopîyê?

"Hêzên Çalak nikare li İraqê operasyonan jî pêk bîne"

Di van rojên dawî de, dîsan gelek nûçe û nivîsar derketin ku "Amerîka xwe amade dike ku li ser ew cihên çekên atomî yên ku li İraqê hene dê operasyonan pêk bîne. Amerîka heta niha 20 cihên cuda cuda yên çekên İraqê yên atomî tespît kiriye. İraq 3 car heyeta Koma Neteweyan xapand û rapor da ku çekên wî yên atomî tune. Heta li heyeta Koma Neteweyan teqand û nehişt heyet cihên çek kontrol bike. Ji ber vê yekê li Tirkiyê, li balafirgehên NATO, balafirên Amerîka dest bi firînên proveyî kirin. Li ser belavbûna vê nûçê xelkê bajarê Bexdayê, ji tirsa balafirên Amerîka bajêr terk kirin û derketin derê Bexdayê. Ev pirsa êrîşa İraqê di çapemeniya Tirkiyê de jî bû rojane. Li ser vê babetê opozîsyona Tirkiyê li dij bikaranîna hêzên Çalak derketin û li Tirkiyê gotûbêjan dest pê kir. Serokwezîrê Tirkiyê Mesut Yılmaz di roja 29'ê meha Tîrmehê de carek din daxu yaniyek da:

- Amerîka û hevalbendên wî nikarin bi hêzên Çalak, li İraqê operasyonan pêk bînin. Hêzên Çalak ne ji bo vê armancê hatiye avakirin. Armanca wê tiştekî din e. Wezîfe û armanca hêzên Çalak parastina tixûbên Tirkiyê ye. Pêşî lê girtina penaberên Bakurê İraqê ye. Ew divê nehêlin careke din dîsan bi milyonan kes bêne Tirkiyê û ji me re probleman derbixin.

Belê, wê çaxê ev hêzên Çalak çi ye? Ew dê kê diparêzin û li dij kê bin?

Êdî bê şirove armanc û wezîfeyên hêzên Çalak bi awayekî vekirî û zalal derdikeve holê. Mêrikan bi vekirî dibêjin:

" Me pêk anîye. Her tiştê wê bi emirê me dibe û xebata wê jî di bin kontrola me de be. Ew dê tixûbên me biparêzin û nikarin li İraqê cihên çekên fizyolojîk û atomî jî bombe bikin" û hwd..

Hezên Hevkar û Çalak bekçiyê statûya Rojhilata Navîn in

Belê, parastina Kurdên Kurdistana Başûr bi rastî tiştekî baş e. Lê, pelaxtina Kurdên Kurdistana Bakur jî hewqas ne baş e. Wek serokwezîrê Tirkiyê jî dibêje bi rastî hêzên Çalak ne bi tenê tixûbên Tirkiyê diparêzin, her weha ew tixûbên her çar dewletên dagîrker ên Kurdistanê diparêzin. Xwedîyên hêzên Çalak naxwazin statûya Rojhilata Navîn bê guhartin. Ew di bingehê xwe de bekçiyê ve statûya heyî ne. Ne ku filan perçeyî diparêzin û filan perçeyî jî dipelêxin. Û ne ku ew li gel filan rexistinên Kurdin, an li dij filan rêxistinên Kurd in. Ew li dij Kurd û Kurdistanê ne. Divê em Kurd, armanc û planên hêzên Hevkar û Çalak baş bizanibin. Ne bi tenê zanabûn, herweha li hember wan şêla (tewrê) xwe jî dîyar bikin.

"Guro were min bixwe!"

Piştî van mînak û bûyerên berbiçav, bawerkirina parastina hêzên Çalak " guro were min bixwe " ye. Tirkiye gur e. Gurê har û manco ye. Dev bi xwîn e. Xwîna Kurdan... Hin çend roj berê li Dîyarbekirê di cenazeya Wedat Aydin de xwest bi sed hezaran Kurd bikuje. Û ew rabe bi Amerîka re Kurdan ji êrîşên Saddam biparêze. Gotineke Kurdan heye; " ji dayika te re nabêjim, lê ji ya birayê te re dibêjim."

Kurd Kurd e. Çi li İraqê, çi li İranê, çi li Suriyê û çi jî li Tirkiyê, an jî li derekî din... Dijmin jî dijmin e. Çi li vê perçeyê û çi li perçeyên din. Hîç ferq nîne. Dema cih li wan teng dibe, tixûbên xwe yên dagîrker diguhêrin. Ma di şerê Agiriyê de çiyayên Agiriyê neguhartin?

Lê belê, em Kurd dîroka xwe ya bê bext zû ji bîr dikin. Bi dilê xwe yê pak bi wan bawerî tînin. Carnan jî em dixwazin wan bixapînin. Lê, bi sed salan in, ku em her û her hatine xapandin. Hem jî ji bo hesabên biçûk.

Muzîka xelkê û strana me !

Loran Cengîn

" Eger demokrasiya ku li Turkiyê heye, li Iraqê hebane me qet têkoşîn ji bo otonomiyê li Iraqê ne dida.
Divê Kurdên Turkiyê bi rêyên aştî û pêwendiyê pirsa xwe çareser bikin.
Me ne dixwest Hêzên Hevkar bikevin xaka Iraqê, lê gelê me xwest. Em rumeta dîtina xelkê xwe dikin. »

Ev peyvên jorîn, ne ji bal siyasetvanek Turk an Ereb hatine gotin. Ew peyv ên siyasetvanek Kurd ê binav, ji Başûrê Kurdistanê, serokê Yekîtiya Niştiman a Kurdistanê Celal Talabanî ne. Ez naxwazim bi kurayî tu şirove li ser van peyvên jorîn çêkim. Her wusa qet daxwaza min a ketina polemîkan tuneye. Bi taybetî di vê dema, ku Kurd divê bi yekdengî derkevin şanoya siyasî ya navnetewî. Lê realîte û rastiya Kurdistanê, di vê pevajoka gelek giring ji welatê me re, mixabin nikarin mirov bêdeng û bê ra bihêlin. Nîşandana prensîbên welatperwerî û berjewendiyên netewî, dîplomatî û xwedî rumetbûn, xuyaye dibe barek li ser milên rojnamevaniya Kurd, a ku divê bi vê erka xwe rabe. Gotina rastiyê, çend tehl jî be, divê derkeve ronahiyê. Ev rexneya tê kirin, ji bo avakirinê, ji bo armanc û têkoşîna Netewê Kurd di beşê Bakûr de, paşçav neyê girtin.

GAVA C. TALABANÎ çû Bexdayê - piştî trajediya Kurd li Başûrê Kurdistanê û cih girtina pirsa Kurd di rojeva siyasî ya dunyayê de - maçên bi Saddam re ne tenê em Kurd, lê tevayiya dunyayê şaş kirin. Ne me Kurdan, lê biyaniyan dipirsî - tiştekî wusa çawa çêdibe ? Dilsariyek wusa gelo mumkun e. Piştî, bi hezarên zarokên Kurd bi şehîdbûna xwe ji êrîşên Saddam, ji birçîbûnê, ji sermayê, ji hêzketinê, li ser çiyan canên xwe yên melul wundakirin. Vê trajediyê raya giştî ya hemu cîhanê nêzî Kurdan kir. Çawa, serokek Kurd bi germî qatilê wan - Saddam, çend caran himêz û maç dikir ? Hişê biyaniyan ev tişt ne dikşand. Dipirsîn, lê Kurd jî nikarîbûn bersiva wan bidin.

Mixabin, şanoya bê mantiqî ku li Bexdayê hate leyistin, bi vê jî neqediya. Piştî çend saetan bi Saddam re hevdîtin û axaftin, C. Talabanî li ber rojnamevanên dunyayê digot : "Baweriya me bi hukumeta me ya navendî (ya Bexdayê) tê. Ew çi bibêja divê em gelek giring bigrin. Ji ber ku daxwaza me jiyana bi hevre ye. Gava armanca me ev e, divê em guhdariya navendiyê bikin. Hemû hemwelatiyên me, yên dev ji mal û cihên xwe berdane dikarin vegerin malên xwe. Em ê Iraq a demokrat û yekhev bi hevdu re avabikin. Heta çend rojan wê statuya Kurdistan a otonom jî diyar bibe. Li ser her tiştî me li hev kiriye."

Roj derbasbûn, meh derbasbûn...Hîn jî ne statuya Kurdistan hatiye diyarkirin, ne jî îmzayên otonomiyê hatine avêtin. Ev bû zêdetirê du - sê mehane, ku serokê Eniya Kurdistan û yê Partiya Demokrat a Kurdistana Iraqê Mesud Barzanî li Bexda ye, lê pêwendiyan hîn jî encamên dawî na nîne.

EV ÇEND MEHAN IN, ku li Kurdistanê buyerên mezin - yên dîrokî pêk tên. Roj tune ye li welat ji Bakûr heta Başûr - serîhildan, berxwedan an xwepêşandanên fereh neqewimin. Bi taybetî, piştî trajediya li Başûrê Kurdistanê, li Bakûrê Kurdistan têkoşîna mirovê Kurd gihişt merhelek bilind. Di vê demê bi xwe de hatina C. Talabanî ya Turkiyê, li gel xwe şoreyên gelek cuda anîn xolê. Dîsa jî em dikarin bibêjin, ku daxuyaniyên wî nebane li vê buyerê ji bal Kurdan ve normal bihatan dîtin. Xelkê digot, rewşa Başûrê Kurdistan û hatina bi sedhezaran insan nav "sînorên" Turkiyê, ew mecbur kirine da werê Enqerê. Tu kesî ne dixwest spekulasyonan li derdora ziyareta Talabanî li Enqerayê û hevdîtinên wî bi nunerên dewleta Turk re, bike. Lê... lê, daxuyaniyên Mam Celal, Kurdên Bakurê Kurdistanê şaş dikirin. Wî bi "şîretên dîplomatî " bala xwe dida zê deyî 15 - milyon Kurdên Bakurê Kurdistanê.

"Eger demokrasiya ku li Turkiyê heyî, li Iraqê hebane me qet têkoşîn ji bo otonomiyê li Iraqê ne dida."

Way li minê...Demokrasî û Turkiye û rewşa 15 - milyonan Kurd... Mirov nizane çawa, van peyvan di cumleyekê de li hev bîne. Lê Talabanî, wan bi rêzek wusa îdeal bireng dike, ku xelkê bêjê, bavo ma ev Kurdên Turkiyê çi dixwazin (!) Her wusa Talabanî, piştî hevdîtina xwe bi serokkomara Turkiyê Turgut Ozal re kir, nizanibû bi çi peyvên xweşiktir pesnê wî bide. Sed xwezî jê re, ku biyaniyan bi xwe baweriya xwe bi peyvên "serokê " Kurdan ne tanî. Rastî jî wusa bû. Ji ber rewşa Bakûrê Kurdistanê li ber çavan bû. Xelkê digot: Eger "demokrasiya" hemberê Kurdan a Turkiyê numune be, way li halê dunyayê...

Piştî van gotinên Mam Celal çend roj derbas nebûn û li Bakûrê Kurdistanê terorek dewletê ya fereh hate jiyan -

www.arsivakurd.org

Dîplomatî berî her tiştî, parastina berjewendiyên Netewî ye, di her rewşê de, anîna daxwaz û armancên netewî nav rojevê ye. Ne pesindana dijmin e...

din. Gelek welatperwerên Kurd ji malên xwe hatin girtin. Piştî demekê li devereke dervî bajaran, kuştî hatin dîtin. Kovarên Kurdan hatin bombekirin. "Demokrasiya" Turkiyê, destpêdikir dîsa ruyê xwe nîşan bide.

Hefteyek, du piştî hatina C. Talabanî ya yekem li Turkiyê derbas nebû, vê carê li Istanbolê Konferansa Enternasyonaliya Sosyalîst çêbû. Navê Mam Celal dîsa di nav mêvanên, vê civînê de bû. U ew carek dî hat Turkiyê. Lê ne işkenceyên ku li şoreşgerên Kurd têne kirin, ne terora fereh a dewleta Turk li Bakûrê Kurdistanê, ne înkara hebûnê ku peşberê Netewê Kurd li Turkiyê tê kirin, û ne bi sadên din... pirsgirekên Pirsa Kurd a Bakûrê Kurdistanê hatin bîra Talabanî. Wî dîsa daxuyaniyên xwe yên "dîplomatî " dan danezanên ragihandinê.

" Divê Kurdên Turkiyê bi rêyên aştiyê û pêwendiyan pirsên xwe çareser bikin."

Çawa ? Li ser çi bingehî ? Li ser van tiştan tu tişt ne got Talabanî. Her wekî ku wî nizanîbû - sedema ne aştiyê li Kurdistanê, dewleta Turk bi xwe ye. Her wekî wî nizanîbû, welatê Kurdan ji bal wê dewletê ve hatiye dagirkirin. Her wekî wî nizanîbû, şoreşger û insanên Kurd di nav "sînorên" vê dewletê de, gava dibêjin - em mafên xwe yên netewî dixwazin, tên girtin, tên talankirin, tên îşkence kirin, tên kuştin...Sed mixabin, ji cihê ev peyv, ji kesekî ne agahdar re li ser Pirsa Kurd bên gotin, muhatabê wan dibê siyasetvanek Kurd ê binav. Yekî, ku gelekan ji me heta îro bi hêvî, bi hêviyek ku wê pêngavên wî, berjewendiyê ji netewê me re bêne, hatiye meyzandin...

KİRİNÊN TALABANİ, bi van tiştên jorîn jî ne qediyan. Di 25 ê tirmehê de, ew careke din derbasî Turkiyê dibû. Vê carê dîtina wî bi waliyê idara orfî yê Kurdistanê, Hayrî Kozakçioğlu re bû. Ez bawer dikim, ku pêwistî ji nasandina Kozakçioğlu di vir de nîne. Her Kurdekî ji Bakûrê Kurdistanê, kirinên wî li welatên wan baş dizane. Ne tenê jî Kurd. Her wusa biyanî yên ku bi Pirsa Kurd ve mijul dibin, vî kesî baş nasdikin. Di çûna xwe ya Turkiyê de, parlamenterek a Swedî, ya ku bi Kozakçioğlu re hevdu dîtibû, ne xwestibû destê wî, ji bo silavê bigre. Gava ew parlamenter vegeriyabû Swêdê, bersivên wê di rojnama " Kurdistan Press " de cî girtin. Wê, li ser dîtina xwe, bi waliyê idara orfî yê Kurdistanê re wusa digot : " Gava wî destê xwe ji bo slavê da min, min destê wî negirt. Min nikarîbû silavê bidim van destên bi xwîn."

Celal Talabanî piştî hevdîtina xwe bi H. Kozakçioğlu re tu daxuyanî ne dan danezanên ragihandinê, gelo ew li ser çi pirsan bi hevdu re qisa kirine. Bi " tesadufek " mezin di wê rojê de serokkomarê Turkiyê Turgut Ozal jî hatibûye Diyarbekirê. Di civîna xwe ya bi qeymeqam û muhtarên heremê re, Turgut Ozal ev peyv bikar tanîn.

" Divê kes bawer neke, wê ev welat (qezda wî Turkiye ye) bê parçe kirin. Eger baweriya hinekan wusa hebe, divê vê baweriyê ji serên xwe bavêjin. Em ê tehamula wan nekin. Yan wê wekî pewiste runin, an di her cihî de, li vir, li nav welat (Turkiye) an li derve jî bin em ê serên wan bipelixînin. "

Wek tê zanîn di wan rojan de, welatperwer û şoreşgerê binav, nunerê Partiya Ked a Gelerî yê Diyarbekirê Wedat Aydin bi xwînxwarî, bi destên dezgehên tarî yên dewleta Turk ve hatibû şehîd kirin. Di xwepêşandana gorkirin a Wedat de, bi hezarên beşdaran hatibûn gulebarandin. Bi dehan kes şehîd ketin û bi sedan kes brîndarbûn. Diyarbekir dîsa bû bû navendiya berxwedanê...Ji ber vê serokkomarê Turkan dixwest çavên Kurdan bitirsîne. Di vê demê de jî, C. Talabanî dihat Turkiyê. Lê, wî gava bi sedhezarên Kurd li beşê herî mezin ê welatê wî dirabûn ser piyan. Ji bo rumetê, ji bo mafên xwe, ji bo şehîdên xwe, li ser " xaka " Turkiyê, peyvek li ser têkoşîna Kurd ne tanî zimên. Dîplomasî ne ev e - Mam Celal. Dîplomasî berî her tiştî bala xwe dan ji bo berjewendiyên Netewa mirov bi xwe ye. Heta îro kes bi pezindana dijminê xwe dîplomasî ne kiriye. Ji ber ku ew ne dîplomasiye. Her wusa pêwiste tu carî neye jibîrkirin. Rumet dan a têkoşîn û dîroka xwe, rûmeta mirov bi xwe li ba dost û dijminan bilind dike. Pesindana dijmin, mirov dixe. Ne dijmin baweriyê bi vê pezindanê dike û ne netewê mirov ji yekî dilxweş dibe.

BAKURÊ KURDİSTAN, li ser pirsa parastina berjewendiyên netewî gelek hesas e. Rêxistinên Kurd bi xwe li ser vê babetê, bi awakî girêdayî bi gelê xwe re li Bakûrê Kurdistan Pirsa Sexwebûna netewî ji xwe re kirine armanc. Mîna serokê rêxistinek gewre û mezin Mam Celal, tu vî tiştî pir baş dizanî. Eger li ser vê pirsê kes ji wan hewceyê şîretê bane, berî her tiştî wî bi tevayiya Netewê Kurd re bikevin pêwendiyê ji bo guherandina armanca xwe. Ne bi şîretên, ku tu ji bo demokrasiyê li Turkiyê, rêyên pêwendiyê û aştiyê dide, wê xwe biguherînin. Bi rastî jî, rê ne rêya ku tu li ser qisa dikî û nîşan didî ye. Bawerî ji gelê xwe girtin û li ser navê wî axaf - tin, berpirsiyariyek mezin dive. Mirov gava bi vê berpirsiyariya xwe, li gora daxwaz û armancên Netewê xwe birêve neçe, rê ji hev vediqetin.

HER WUSA MIROV NABE her roj li ser babetekê tiştên cuda bibêje. Xwedî prensîpbûn, siyasetvanan bilind dike. Prensîpê herî mezin jî wekî çend caran hate nivîsandin, li gel daxwaz, armanc û berjewendiyên netewî cih girtine. Di vê rêyê de xebat, di vê rêyê de siyaset û di vê rêyê de dîplomasî ye...

21'ê Tebax 1991

www.arsivakurdi.org

DO Û ÎRO MACARÎSTAN

amed tîgrîs

Di peykerên Macar de nefreta 400 salî

Dibistana Bredängê di navbera 8 û 16'ê Hezîranê de gereke perwerde û kulturî li Awistirya û Macaristanê pêk anî. Ji 80 bêtir mamoste û personalên dibistana Bredängê beşdarê gerê bûn. Ez jî, ji wan yek bûm. Di vê gera han de du tiştan bala min kişand û ji bo me Kurdan jî gelek întresand e. Ji ber vê yekê, ez dixwazim li ser van du xalan rawestim. Yek jê dîroka Macaristanê ye, ku qasî 200 salî çawan di bin bandora Tirkên Osmanî de jîyane. Barbariya Tirkan îro bûne peyker. Li dij barbariya Tirkan qehremaniya jinên macar jî bûne peykerên meydan û dîwarên keleyên Macaristanê.

Eger sembola têkoşîn û azadiya jinên Macar e

Macarîstan welatekî xweş û bi bereket e. Bi taybetî axa wî. Belkî axa Ewropyê ya herî bi ber, li deştên Macaristanê ne. Mirovên wî jî dost, germ û mêvanperwer in. Rewşa wan a aborî jî di nav welatên sosyalîst de ya herî baş e. Ne li sûkê û li dukanan dor heye û ne jî kêmasî û birçîbûnî. Hema hema li sûka Stockholmê çi hene, li wir jî mirov dikare bibîne. Jîyan xweş û erzan e.

Belê, bajarê Budapestê bi rastî jî, ji aliyê kulturî, dîrokî û civakî ve paytextiya Macaristanê heq kirîye. Ji ber van taybetiyan, her kes Budapesteyê dinase. Lê, bajarê Egerê kêm kes dinasin. Belkî neteweyê Macar û hinek turîst... Lê, şerabhez û şerabvexwar jî bi tenê nav û tama şeraba Egriyê dinasin.

Rojeke tav û germ e. Em ji Budapestê diçin bajarê EGERê. Germayî 25-26 derece ye. Mêjû 12.6.1991. Otobusên me li du hev di nav deşta Macaristanê de bi sedî diçin. Berî me ji çavên xwe bawer nekir, yê li kêleka min rûniştî, ji min re bi swêdî got" ka li bexçeyê sêvan binêre." Min mêzekir ne serî û ne jî binî heye. Heta ku çavên mirov dibîne, rêz bi rêz in. Jinika pêşiya me got " na, rez in, ne bexçeyê sêvan in." Dema me baş temaşe kir ku belê gotina jinikê ye, ne darên sêvan in, rez in. Swêdiyeka din got " ka temaşe bikin wek fîlima Falkon Cris e." Bi rastî wek gotina wê bû. Ew deştên Macaristanê yên bi bereket ku ambara genim bû, niha bûne rezên wek Falkon Cris. Fabrîqe û kûpên şerabê. Swêdîyan destpêkirin ku behsa şerabê bikin, lê rêberê me bi mîkrofo-na xwe dengê wan birî:

- Bajarê ku em niha diçin, navê wî Eger e. 160 km li jorê Budapestê ye. Ew nêzî sînorê Çekoslovakya û Sovyetê ye. Bajarekî dîrokî ye. Eger, di dîroka Macaristanê de sembola têkoşîn û berxwedana jin ên Macaristanê ye. Wek tê zanîn Tirkan qasî 200 sed salî welatê me dagîr û talan kirin. Jin û zarok dikuştin. Xelkê wek kole didan xebitandin û bi darê zorê ji xelkê bac û bacerê digirtin û dibirin welatê xwe. Ji wan bajaran yek jî Eger e. Di sedsala 15-an de. Tirkan avêt ser kela Egerê. Bajarê Eger, bi salan di bin dagîrkirina Tirkan de ma. Di sala 1768-an de mêr bi jin û zarokan ve avêtin ser kela Egerê ku Tirk tê de bûn. Jinên bajêr qehremaniyeke mezin şanîdan. Tirkan kuştin û yên ku man jî revîn û kele ket destê xelkê. Ji ber vê qehremaniya jinan, bajarê Egerê îro bûye sembola têkoşîn, berxwedan û azadiya jinên Macar. Peykerên (heykelên) jin û zarokan li her derê bajêr heye. Îro kela bajarê Egerê bûye zîyaretgeha turîstan.

Di dema ger û lê mêzekirina kela Egerê de, min ji rêbera me ya Macarî pirsî:

- Di wê demê de gelo Tirk bi şervaniya xwe, an jî ji ber hinek sedemên din heta van deran hatin?

- Belê, ew şervanên dijwar bûn, lê ne ji ber wê yekê heta van deran girtin. Serketina Tirkan bi tunebûna otorîta me ya navendî ve girêdayîbû.

Li bajarê Egerê peykera azadî ya jinên Macar a li dij Tirkan

Tunebûna otorîta navendî û serketina Tirkan

Di wê demê de, li Macaristanê mîrîtiyên feodal hebûn. Her yek di herêma xwe de hukim dikirin. Di nav wan de têkilî tune bû. Heta li dij hevdu

www.arsivakurd.org

bûn. Tirk xwediyê ordiya siwarî ya navendî û bi hêz bûn. Bi hezaran siwarî dihatin û digirtin ser gund û bajaran. Mirovan dikuştin û malên wan talan dikirin. Feodalên me nikaribûn li berxwe bidin. Dawî di nav xelkê de hestên netewî û yekîtiyê zêde bû, bûn yek û dijmin ji welêt avêtin der.

Dibe ku pirsên min bala wê kişand û ji ber wê jî, ji min pirsî:

- Gelo çima di nav hewqas kes de ev dagîrkirina Tirkan bala te kişand? Ma tu çi kes î?

Bersiva min dîsan bû pirs:

- Ma tu Kurdan dinasî?

- Ha ho, tu Kurd î! Cara yekem ez rastê Kurdekî têm. Belê ez bi mebest û derdê te baş dizanim. Em hemû ji zilm û zordariya Tirkan rizgar bûn, lê hûn hîn jî dikşînin, na?

Me dûr û dirêj sohbet kir. Ez bûm sempatîzanê wê ku ne wê, ne bavê wê û ne jî kalê wê bi çavên serê xwe zilm û zordariya Tirkan dîtibûn, lê hîn jî kîn û rika wê - ne ya wê bi tenê hema hema ya hemû gelê Macaristanê - li dij Tirkên dagîrker bûn. Bi tenê zilm û zordestiya Tirkan di dîrok û peykerên welatê xwe de dîtîne û xwendîne. Ew jî bû sempatîzanê min ku ji hezar salan vir de ye, gelê Kurd bê westan bi qehremanî li dij zilm û zordariya Tirkan têdikoşe. Piştre me mijarê guhart û li ser pirsa perwerde û hîndekariyê qise kir.

Li Macaristanê mijara diduyan ya întresant yek jî, sîstema perwerde û hîndekariyê bû. Ez nizanim ev berhem û encama vê perwerde û hîndekariya ku ez li jêr behsa wê bikim, ya kîjan sîstemê ye. Ya sîstema kapîtalîst, an ya sosyalîst e. Dibe ku ya tevlîhev be. An jî bi navekî din ya revîzyonîst be... Bila polîtîkvan, xwendevan û mamoste li ser bifikirin, şirove bikin û biryara xwe bidin. Lê, ez dê bi kurtasî û bi awayekî objektîv behsa wê bikim.

Mamosteya Macarî di pola (sinifa) yekem de dersa anatomiyê dide.

Ji dayîkbûne heta mirinê

Li Macaristanê du sîstemên dibistanan hene. Yek ya kevin û yek jî ya nû ye. Ez dê li ser sîstema nû hinek rawestim.

Sîstema nû di van 7-8 salên dawî de dest pê kiriye. Ev sîstem ne bi tenê dibistan e; ji xwe navê wê jî "Navendiya Çandî" ye. Di nav navendiya çandî de, pirtûkxane, her curên tesîsên sporê, salonên şahî û dansê, ji bo mezinan kursên folklorê, xwendinê, dirûnê, teknîkê, Kanalên TV û radyoya Navendiya Çandî jî hene. Di nav wê sîstemê de bêguman dibistan jî heye. Di tevayiya Macaristanê de 1400 Navendiyên çandî hene. Li bajarê Budapestê didu ne. Li taxên karker û xebatkaran in. Ev sazgehên çandî û perwerdê ji bo wan û zarokên wan hatine avakirin û kar dikin.

Ev sîstem bi zarokxanê (kreşê, dagîsê) dest pê dike. Zarokên yek salî tên zarokxanê. Zarok saet ji 6'ê beyanî heta 8'ê êvarê li zarokxanê dimînin. Ew heta 6 salan di zarokxanê de dimînin. Li wir fêrî xwendin û nivîsandinê dibin. Di pişt re dema dibin 7 salî, li eynî cih dest bi dibistanê dikin. Mamosteyê wan yê zarokxanê yê sala dawî heta pola (sinifa) yekê wan didin xwendinê. Ev mamoste, dibistana bilind ya mamostetiyê xwendine û di kurs û ezmûnên taybetî de derbas bûne. Her yek di beşekî de bûye pispor. Piraniya wan jî, mamosteyên jin in. Her yek bi çend zimanî dizane.

Mamosteyên taybetî

Di pola yekê de, ji bo mijaran mamosteyên taybetî hene. Li Swêdê heta pêngava bilind (pola 7-an) ji derê muzîk, jîmnastîk û çend dersên din mamosteyek heye. Ev sîstem li Tirkiyê jî heta pola 8-an e. Li Macaristanê jî di sîstema kevin ango ya normal de herweha ye. Lê, di sîstema nû de, di pola yekem de mamosteyên her dersê cuda ne. Wek li Swêdê, li pêngava bilind û lîsê. Mamosteyê matematîk, ziman, naturcografya, fîzîk, ol hwd...

Di vê sîstema nû de, di pola yekem de wek dersên zimanê îngilizî, elmanî, anatomî, teknîk ,hefsarkêşî (kukla), zimanê macarî, folklor... hene.

Piştî dibistana bingehîn bi eynî metodê, vê carê şagirt dest bi lîseyê dikin. Lîse jî di nav navendiya çandî de ye. Ji derê lîseyê dibistanên beşên teknîkî jî hene. Û ew di eynî herêmî de ne.

Îskolan

Me roja 11 Hezîranê ji vê sîstema nû dibistanek zîyaret kir. Navê wê Îskolan bû. Îskolan li taxeke bajarê Budapesteyê ye. Taxa karker û xebatkaran. Rektorên navendî û dibistanê pêrgê me hatin û li salona konferansê me mamosteyên Bredängê vexwendin çay û qehwê. Du rektor hebûn yek ji wan rektorê navendiya Kulturî û ya din jî, bi tenê rektora dibistana Îskolan bû. ji xwe dibistan jî di nav navendiyê de beşek e. Di derheqê sîstem û dibistana Îskolan de agahdarî dan me.

Rektora dibistanê, pêşî me li dibistanê

www.arsivakurd.org

gerand. Paşê mamosteyên xwe yek bi yek bi me da nasandin. Me grûbên biçûk pêk anî. Her grûbek bi mamosteyek re çûn dersê.

Dersa anatomiyê

Em çend kes bi mamosteya dersa anotomiyê re ketin dersê. Zarokên 7 salî, pola yekem û dersa anatomiyê.

Mamosteya dersa anatomiyê skeletek danî nav polê û dest bi dersa xwe kir. Li ser skeletê navên organan yek bi yek dipirsî û zarokan bersiva wê didan. Zarokan li ser skeletê cihên organan şanî didan û navên wan dinivîsandin. Piştre li ser fîlîmên rontgenê organan şan didan. Şagirt dikaribûn hestiyên şikestî û yê neşikestî ji hevdu derînin. Bi plastîk û çamorê li ser kartonan şiklên hestiyên dest û lingan çêkirin. Ew bi projektoran bi hevalên xwe şandan.

Dîsîplîn û rêzgirtin

Dema mirov hîn diketin nav deriyê polê, mirov dîsîplîne didîtin. Lê, dîsîplîneke ne wek li dibistanên Tirkiyê ku hene. Dîsîplînekê bi rêzgirtî. Şagirt ne beredayî û mamoste

"Dibistan û bê puan!"

Di dawî de mamosteyên Macar, daxwaz kirin, ku em jî li ser sîstema dibistanê Swêdê hinek agahdarî bidin wan. Mamosteyek di derheqê sîstema Swêdê de, bi kurtasî agahdarî da wan.

Şagirt, bi fîlim û slaytan li ser organên mirov ders dibînin.

Metoda aktîvbûna şagirt û mamoste

Ji aliyê metodîk û pedagojî ve tiştê ku bala min kişand, hem mamoste û hem jî şagirt di dersê de aktîv bûn. Belê, di perwerde û hîndekariya nûjen de metoda herî baş, yek jê jî ev e, ku hem mamoste û hem jî şagirt aktîv bin. Di Îskolan de mamoste û şagirt hevdu temam dikir. Li gor vê metodê di dersxanan de metaryal û teknîka herî baş û dawî hebû. Ji skeletê, heta projektor, vîdeo, fîlîm, nexşe û pirtûkên rengîn û heta TV. hebûn.

Sîstema Swêdê mamoste pasîv û şagirt aktîv in. Meteryal gelek in, mamoste wan didin pêş şagirtan û şagirt bi xwe kar dikin. Dema pêwestiya şagirtan hebe, wê çaxê alîkariyê ji mamoste digrin. Li Rojhilata Navîn û bi taybetî li Tirkiyê, mamoste aktîv û şagirt jî pasîv in. Ji ber ku pirtûk û metaryalên dersê tunin, an jî kêm in. Li gundan, ji derê texte di destê mamoste de tû metaryal tune. Wê demê kar tev dikeve ser milê mamoste. Bixwazî-nexwazî şagirt pasîv dimînin. Ya din jî sîstema Tirkiyê sîstemekî kevin û dîsîplînekî nîv leşkerî û dîktatorî heye. Mamoste her tişt e û şagirt hîç e. Giraniya perwerde û hînkirinê li ser metoda ji berkirinê ye.

jî ne zirzop bûn. Li dibistanên Swêdê li ser navê azadiyê, şagirt li hember mamosteyan bê hurmet in. Li ser navê azadiyê çi bixwazin dikin û mamoste jî nikare tiştekî bêje. Bi taybetî di pêngava navîn û ya bilind de. Ji ber bê dîsîplîniyê mamoste nikare bi ser û ber ders bide. Dahatuya zarokan dibe bive. Ji ber van sedeman kêm zarok dikarin bixwînin.

Swêdî matmayî man

Piştî 40 deqîqan, her grûb ji dersa xwe derket û li salonê rewşê di çav de buhartin. Devê mamosteyê swêdî ji hevdu vekirî û hemû matmayî mabûn. Bi yek gotinek dîtin û hîsên xwe îfade dikirin:

"Fantastîskt!"

Yekê bawer ne dikir, ku van zarokên 7 salî çawan di nav 6-7 mehan de hewqas îngilîzî, elmanî, an jî anatomî bikaribin, bizanin! Mamostên swêdî, Mamoste û rektorê Îskolan pîroz kirin û digotin ku:

- Me bawer dikir, ku em swêdî di warê perwede û hîndekariyê de, li cîhanê yekem in! Bi rastî mamoste û zarokên we harîka ne!

Dema ew agahdar bûn, ku di dibistanên Swêdê de heta pola 8-an puan (şadetname) tune, wê demê rektora dibistanê ji mamosteya swêdî pirsî:

"Gelo dibistan bê puan dibe? Hûn çawan şagirtan teşvîkê xwendinê dikin?"

Mamoseteya swêdî li ser vê pirsê rabû û rektorê pîroz kir.

Momosteyên Macar du tiştên swêdî ecibandin:

Yek, perwerde û hîndekariya zimanê zikmakî û ya diduyan jî, di dibistanên Swêdê de xwarina zarokan ya bê pere.

Mamosteyeka swêdî bi ken û bi dengekî nizim got:

"Tewww.. ma êdî çiyê me yê baş ma! Hukimeta me îsal zimanê zikmakî kêm kir û saleke din jî, ji binî ve radike. Xwarin jî dibe bi pere!

Di salona Îskolan de şagirtên biçûk ji me re folklora Macar ya gelêrî lîstin. Her yekî ji bo me dîyariyeke bi destê xwe çêkiribû û em bi dîyaryên wan ji dibistanê der ketin. Dîyariya min di nav sêvekê de alaya Macar û Swêdî bûn. Alaya Kurdistanê û Macaristanê wek hevdu ne, bi têne di ya wan de ro tune. Swêdiyan ji min re gotin; " de tişt nabe, royê jî tu çêke lo!"

MAMOSTETIYA KURDÎ BÛYE SEYRANGEHA KÊFÊ

Zeynelabidîn Zinar

Mamostetî tiştekî pir girîng e, xasma ji bo zimanê kurdî ku ev 65 sal in hatiye qedexekirin. Wisa girîng e ku xîmê her tiştî li ser wê ava dibe. Bêguman mamostetî îşekî pir bi şeref e, bi rûmet e, pîroz e û gelek jî giranbiha ye. Lewra ku li ser mamostetiyê gelek peyvên kesên navdar yên menşûr hatine gotin û pesnê wê dane. Gotineke Hz. Elî weha heye: "Yê min fêrî tîpekê bike, ez ê xwe jê re bikim kole." Lê îcar eger ew mamostetî xasma ji bo zarûkên Kurdan be hem bicihanîna berpirsyariyeke nijadî ye hem jî ramîdana li pêşberî dijminan ya zimanê kurdî yê qedexekirî ye. Îcar bêjeya "mamoste"tiyê hingî li nav Kurdan pîroz û binirx e, ji "mam" û "hoste" hatiye çêkirin.

Gotineke Pêşiyan heye, gotine ku "Piçûkên îro mezinên sibê ne." Erê rast e, dema zarûkek bi zimanê xwe bixwîne, dîroka xwe zanibe, agahdariya xwe bi serpêhatiya gelê xwe ya dîrokî hebe û eger bixwendineke rind mezin bibe, hingê ew ji gelê xwe re dişixule û îşine bi xêr dike. Lê mixabin heta niha li Kurdistanê kîjan piçûkên Kurd hebûne û yên ku niha hene jî, hemuyan bi zimanê dijminekî xwe, yan jî eger li derve bin bi yê miletekî din xwendine, wisa heta ku xwendina xwe kuta kirine û fersenda wan ya ku bi zimanê xwe bixwînin çênebûye. Di îro de gelek Kurd li dervê Kurdistanê dijîn. Xasma piştî hatina Cunta Faşîst a Tirkiyê (12.09.1890) ji Bakûrê Kurdistanê bi qefle-qefle Kurdên welatparêz rabûn û berê xwe dan riya Ewrûpa, çûn li welatên cihê bi xeysetê penabertî cîwar bûn. Herweha li van welatên Ewrûpayê ji ber ku demokratiyeke tevayî heye, Kurdan ger hindik be jî hinek maf bo xwe wergirtin. Ha yek ji wan mafan, xwendina zarûkên Kurd ya bi zimanê netewî ye ku li Swêdê çêdibe.

Zarûkên Kurd li dibistanên Swêdê di heftiyê de dersek-didu bi kurdî dixwînin. Mamosteyên wan jî piranî yên ku Xwendegeha Bilind ya Mamostetiya Kurdî qedandine ders didin. Îcar herçiqasî eger dewleta Swêd di îsal de kêmasî xistiye dersên zimanên biyaniyan, lê hîç nebe dîsa jî di heftiyê de xwendina derseke kurdî ji bo zarûkan heye.

Bêguman ji her kesî re tiştê herî girîng û pêwîst, xwendina zimanê xwe yê netewî ye. Îcar ew girîngî û pêwîstî, ji bo Kurdan tiştekî pir maqûl e. Lewra heta ku yek bêje bes, Kurd hemû di dibîstanên dijminan de xwendine û bitaybetî jî di yên Tirkiyê de her roj gotine û dibêjin: "Ez Tirk im, rastgo me, xebatkar im..." Îcar nexwe madem îro li Ewrûpayê fersend heye û zarûkên Kurd xwedîmafên ji bo xwendina zimanê xwe ne, divê ku mamosteyên Kurd jî tiştê ku ji wan tê kêmasî nexin karê dersa wan. Lê mixabin dema em dinêrin, ku hinek mamoste dersdana zimanê kurdî ji xwe re kirine seyrangeh û devera kêfê! Çimkî em dibînin ku gelek zarûk hene ne dersê dibînin û ne jî ruyê mamosteyên xwe dinasin. Herçiqas berî vebûna dibistanan zarûkên Kurd tev li mamosteyan têne parvekirin. Îcar ew mamoste di destpêkê de carek-didu diçin dersa şagirdên xwe û wekî din ji diktoran rapor li ser raporê digirin û diçin ji xwe re di hin îşên din de dişixulin, yan karê xwe yê şexsî dikin.

Herçiqas hin mamoste hene ku diçin dersa şagirdên xwe, lê çi dema ku kêfa wan tê hingê radibin diçi û zarûkan ji dersên wan yên swêdî ku pir girîng in derdixin û ew dibin dersa wan ya kurdî didin. Îcar ew yek piştre tîneke pir xirab li zarûkan dike û ji hevalên xwe yên swêdî şûnde dimînin.

Ez bi van gotinên xwe bi dîtineke siyasî hîç nafikirim, tenê bi kurdîtî difikirim. Lewra yekî Kurd eger xayin be jî, dîsa bi zimanê xwe dipeyive. Eger yek dijûn bi meriv bike, dîsa bi kurdî dike. Lê belê xwendina zimanê kurdî yê qedexekirî ji bo zarûkên Kurd tiştekî pir girîng e û gelek jî pêwîst e! Îcar eger mamosteyên Kurd jibîr nekiribin, rewşenbîrê Kurd Dr. Nûredîn Zaza ji Kurdan re ev gotiye: "Gelî Kurdan! Eger hûn naxwazin ji hev taromar û winda bibin, berî her tiştî zimanê xwe bixwînin û bidin xwendin. Lê eger dixwazin xwe nas bikin û xwe bidin naskirin û hezkirin, û rûmet û bi rûmet û serbilindî bijîn, dîsa zimanê xwe bixwînin û bidin xwendin!"

Li vir ez divêm ku serpêhatiya dersa zarûkên xwe bikurtî binivîsim: Di 1990 î de bo keça min ya di sinifa pêncan de sê-çar caran mamosteyê dersa kurdî hatiye. Ji kurê min re yê di sinifa sisiyan de jî hewqas car mamosteyê dersa kurdî hatiye. Piştre ew roj û îro, çavên wan li mamoste neketine. Lê çaxê ku min ji mudûrên dibistanên wan dipirsî, xwedênegiravî digotin min ku "Mamoste nexweşekî bêhal e, nikare bê dersa zarûkên te û yên berendam jî *nînin!*" Lê ez piştre agahdar bûm, ku mamoste di îşê xwe yê şexsî de mîna palekî zexm şev û roj dişixûle. Îcar ez li vir ji mamosteyan vê dipirsim: Gelo bi xwendina bi vî awayî, zarûkên min dê çewa karibin xwe nas bikin û xwe bidin naskirin? Zarûk dê çewa bi rûmet û serbilindî bijîn? Zarûkên Kurdan dê çewa karibin di vê dahla Ewrûpayê de ji hev taromar û wenda nebin?

Erê hin mamoste hene, ku bê daxwaza xwe mirov ji dersdana wan re heyran dimîne. Hin mamoste hene, her çiqasî ne layiqê dersdanê bin jî, lê kêm caran ji dersê şûnde namînin. Lê hinek mamoste hene ku di mala wan de axaftina kurdî mîna ku qedexe be pê napeyivin û xweser bi zimanê dijminekî xwe dipeyivin. Hin mamoste jî hene diçin dersa zarûkên nas, dost û hevriyên xwe, lê mixabin ew di şûna kurdî de bi tirkî ders didin.

Lê dîsa jî ez weha difikirim û dibêj-

www.arsivakurd.org

Nameyek Piştgiriyê ji Zarokên Swêdî

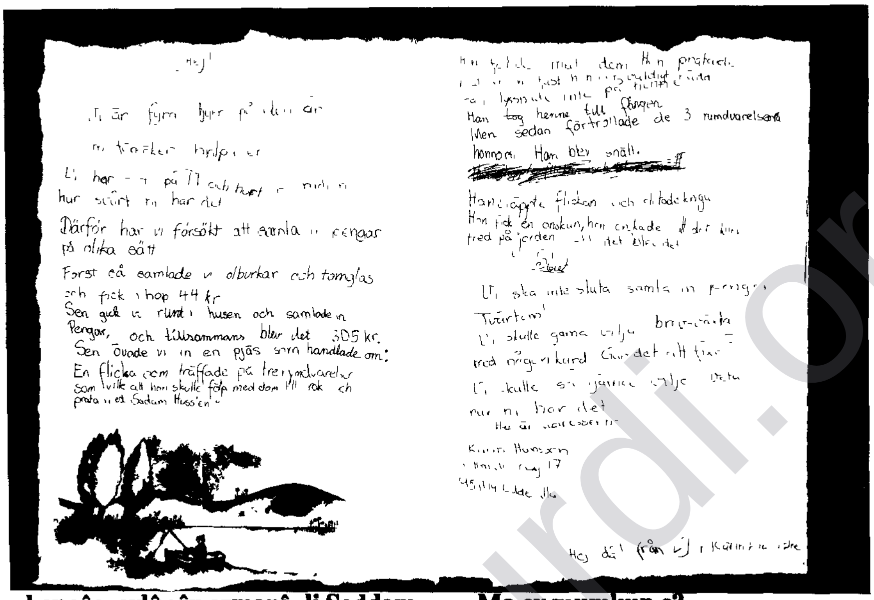

4 keçên 11 salî, nameyek li ser navnîşana Berbangê şandiye û di nama xwe de ji bo piştgiriya kurdan, çi xebat kirine, nivîsîne. Keçên Swêdî dixwazin kurd ji wan re name jî binivîsin û behsa rewşa kurdan bikin. Em hêvîdar in ku wê gelek kurd ji wan re name bişînin. Em nameya wan li jêrê bi kurdî pêşkêş dikin.

"Silav. Em çar keçên yanzdehsalîne, dixebitin alîkariya we bikin. Me li di TV de dît û ji radyoyê bihîst ku çi dijwarîyên we hene. Loma em xebitîn ku bi çend awayan pere berhev bikin. Pêşî me qutiyên bîra û şûşeyên vala berhev kirin, firotin û jê 44 kr. hat. Dûre em li malan gerîyan û li ser hev 305 kr berhev kir.

Dawîyê me pîyesekê prova kir. Keçek rastî 3 mexlûqê ezmanî tê ku dixwastin keç bi wan re here Iraqê û bi Saddam Hussein re bipeyivin. Keç da dû wan. Herçiqas keç bi tirs bû jî bi Saddre peyivî. Wî guh nedayê û keç esîr girt. Lê dûre ew her sê mexlûqên ezmanî, li Seddam sihêr kirin. Piştre ww kîbar bû, keç berda û êdî şer nekir. Hêviyeke keçikê hebû. Wê hêvî dikir ku li cîhanê aştî bibe û wusa jî çêbû. Dawî.

Em berhevkirina peran bi dawî neynin. Bilakîs!

Em bi kêfxweşî dixwazin ku em û kurdekî, name ji hevdu re bişînin. Ma ev mumkun e?

Em dixwazin bizanibin ku rewşa we çawa ye?

Adresa me li jêr e:
Karîn Hansson
Hattmakareg. 17
451 44 Uddevalla
Xatir ji Ellen, Karîn, Lena û Elise"

im: eger mamoste çi be, çi bike, bi çi awayî difikire û tevgera malbata wî çewa be, heta ku ew ji bo dersa zarûkan qenc be û dersên wan vala bernede, herweha di warê nivîsê de zimanê kurdî bi wan bide hînkirin, hurmeta min bo wan pir heye. Lê eger mamoste li ser navê dersa kurdî meaşekî bistîne û dersê nede û here işekî din bike, ewçax jê re ne welatparêz tê gotin, ne fayde jê tê dîtin û ne jî mirov tê hesabkirin. Îcar mamosteyên wisa divê ku nêtin lêborandin. Çimkî ew hem li pêşberî gelê xwe û hem jî li hember dîrokê rûreşiyeke mezin dikin.

Ez bi vê nivîsa xwe divêm ku du tiştan bikim. Yek, ez giliyê mamosteyên wisa ji raya giştî re dikim, da ku her kes wê kiryara wan zanibe. Ya diduyan, ez ji Federasyona Kurd re pêşniyar dikim, ku li ser vê meselê bisekine û dest bavêjê. Yeke zêde jî ev e: Ez ji hemû dê û bavên zarûkan dipirsim: gelo çend kes ji we di derheqê dersa zarûkên xwe ya kurdî de ji mamosteyên wan razîne?

Bêguman rewşa Kurdan û ya tu miletekî din yê xwedîdewlet naşûfe hevdu. Çimkî îro di vê diyaya "demokrat û nûjen" de Kurd ne xwediyê tu mafekî xwe ne. Heta wisan bûye ku, dema kurdek dimire bihostek erd tune ku jê re gorekê jî bikolin. Îcar bo wan bi her awayî xebateke zêde divê. Lê eger Kurd jî mîna swêdiyan di salê de 200 rojên kar bi stendina raporan bibihurînin, hêj wê 100 salên din jî bindest û kole bijîn.

Îcar fereza eger mamosteyên dersa kurdî bi nijada xwe ne Kurd bin, lê xwedîwijdan û mirovperwer bin, dîsa divê ku ji ziman û çanda kurdî ya qedexekirî re bişixulin û îhmala dersa zarûkên Kurd nekin. Lê eger ew bi dîtina olî ne bawer bin û bi xwoyê bawer bin, dîsa divê ku ji ziman û çanda kurdî re bibin alîkar û herin dersa zarûkan bidin, da ku rewşa dinê bi çanda kurdî şêntir bibe. Yan jî eger wan dengê behsa "Zimanê Çiya" sehkiribe, dîsa divê ku ji bo dijminên zimanê kurdî li derewê derxînin, bi pîşeya xwe re xayintî nekin û lê çarçav bibin.

Lê dîsa jî min ji mamoteyan hêvî heye, ku di derheqê dersa zimanê netewî de îhmalkarî nekin û vê fersenda heyî ji dest nerevînin. Çimkî îro çaralî dijmin asîmîlekirina Kurdan roj ji rojê zêdetir bi metodên nûjen dikin û dixwazin ku hebûna wan ji diyarî çavan wenda bikin.

Berî niha bi çend heftiyan çewa ku me tevan û mamosteyan jî bihîzt, Serokkomarê Tirkiyê li Ewrûpa got, ku: "Jixwe Kurd hemû asîmîle bûne û weşanên wan jî hemû bi tirkî derdikevin."

●

www.arsivakurdi.org

ARŞÎV

amed tîgrîs

"Arşîv kîlera dîrok û kultura netewî ye. Yên ku di kîlera wan de xwarin tune be, birçî ne, xizan in. Yên ku arşîvên wan jî tune bin, ji aliyê dîrok û kulturî ve birçî û xizanên zanabûn û kulturê ne."

Talana 920 salan

Heger mirov ji sala 1071'ê, ji şerê Melazgirê bihesbîne, tam 920 sal in ku Tirk axa me, ava me, kultur û zimanê me talan û wêran dikin. Carnan li ser navê musilmantiyê, carnan li ser navê biratiyê, carnan li ser navê Sosyalîstiyê... Carnan raste rast û carnan jî bi dek û dolap û bi qeleşî û bêbextiyê...

Ez û Mamoste Lutfî Baksî li arşîva wî li dîroka Osmaniyan digerin. Wî ji nîşka ve dosyayek ji refên arşîva xwe kişand, danî ser masê û gaziyê min kir:

- Ka were li vê dosya mala Bedirxanan binêre û li qeleşî û bêbextiyên Tirkan bifikire!

Wî berçavikê xwe da berçavên xwe û dest bi xwendinê kir:

- Bedirxan Beg, ji bo dewleteke serbixwe dest bi karûbar kir. Berê çekên giran da çêkirin. Osmaniyan di bin serokatiya Hafiz Paşa de ordiyeke giran şand Botan, ser Bedirxan Begê. Hêzên Bedirxan ordiya Osmanî perîşan kir. Gelek leşkerê Osmanî kuşt û yên mayî jî an dîl ketin an jî bi paş ve revîn. Di sala 1842-an de, Bedirxan Beg serxwebûna xwe dîyar kir. Cizîrê ji xwe re kir serbajar. Tixûbên dewleta Kurd heta Culemêrg, Mêrdîn, Mîdyat, Nisebîn, Zaxo, Îmadiye û ji rojhilat ve jî heta Urmiyê berfireh kir. Bedirxan Begê, li ser navê xwe pere çap kir.

Padîşahê Osmanî Abdulmecît- 2 dest bi dek û dolab û bêbextiyan kir. Xeber şand, ku ew Kurdistanê wek dewlet nas dike. Navê herêmê jî, ji wê rojê şûn ve kir eyaleta Kurdistanê. Heta dema Komara Tirkiyê, di warê resmî de jî, bi vî navê dihat nasandin. Osmaniyan, birarzê Bedirxan Beg, Yezdan Şêr xapandin û Yezdan Şêr bi hêzên xwe, bi Osmaniyan re bûk yek û paş ve li hêzên Bedirxan Begê xistin û Cizîrê girtin. Û herweha di sala 1848-an de Osmaniyan, dewleta Bedirxan Begê hilweşand. Herdu lawên wî jî dîl girtin û birin Stenbolê. Paşê jî vegeriya ser Yezdan Şêr. Yezdan Şêr serîhilda, lê êdî bêfêde bû. Serhildana wî jî pelaxtin.

Padîşahê Osmanî, li ser têkçûna Bedirxanan madaliyên serfiraziyê dan qomutanên xwe.

Min hîn guhdariya mamoste Lutfî dikir, lê dengê wî hat birîn. Min lê mêzekir, ku vê carê bi nayloneke re mijûl e. Piştre ji nav dosyayê naylonek deranî û got:

- Ka binêre, ev madaliye ye. Madeliyeya Kurdistanê ye. Lê, ne madelyaya serketin û serfiraziya Kurdan e. Mixabin ya têkçûna Kurdan e.

Madaliyên têkçûna Kurdan!

Belê, ez dinêrim, bi rastî jî ev madaliye ye. Li ser wê fotografa çiyayek heye. Wî vê carê bi tiliya xwe çiya şanda:

- Ev çiyayê Erûhê ye. Li jorê çiyê jî, gelo tu dikarî bixwînî, mêze bi osmanî bi tîpên erebî "Kurdistan sene (sal) 1263" bi teqvîma Hîcrî nivîsîye.

Wî madaliyê vegeran aliyê din:

- Tu dibînî, ev alî jî mora Abdulmecît-2 li ser e.

Ez jê dipirsim:

- Ma te vê madeliya

Amed Tîgrîs û Lutfî Baksî. Lutfî Baksî (yê bi berçavik) li ser arşîva xwe agahdarî dide.

www.arsivakurd.org

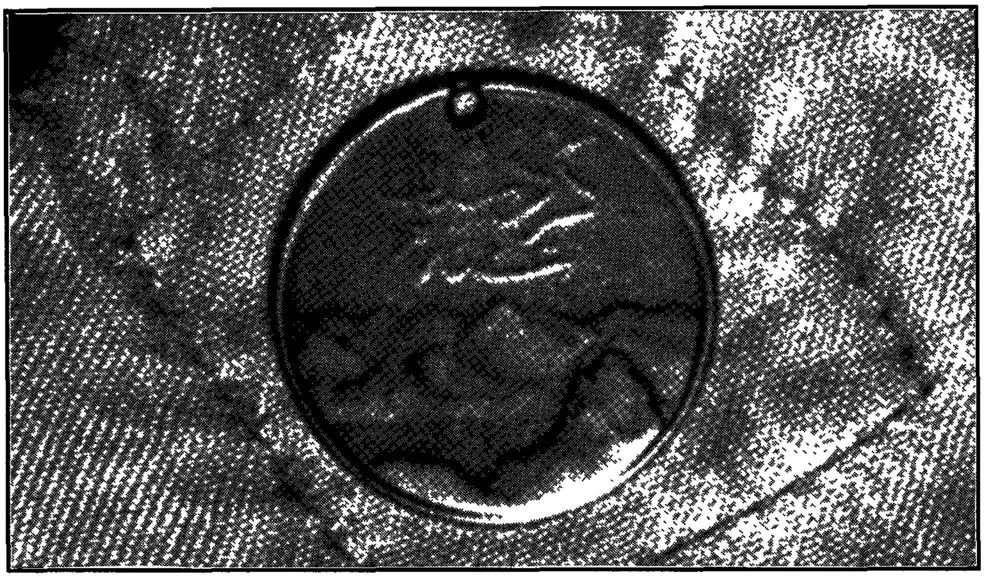

Madaliya Kurdistanê sal 1263 Hîcrî

han çawan bi dest xist?

- Ew kesên ku bi tiştên kevin û entîke ve mijûl in, têkiliyên min bi wan re hene. Dema Ew diçin, ez ji wan re dibêjim; " hûn dîsan min ji bîr nekin ha. Wek hûn dizanin, pere ne girîng e." Rojek yekî ev madaliya ha ji min re anî.

Lutfî Baksî hîn dema li welêt bûye, xwestiye ku karûbarê mamostetî û arşîvtiyê bi hevdu re bimeşîne. Lê, dîsan jîyana mamostetiya wî, ji ya arşîvtiya wî dirêjtir bûye. Li gor gotina wî, sê hêz li dij karûbarên wî yên arşîvtiyê asteng û dijwarîyan derxistine:

- Ji biçûktiyê ve mereqa min ji karê arşîvê re hebû. Li welat min çend caran xwest ku ez arşîvek çêbikim.Lê, polîs û leşkerên Tirk nedihêştin. Hêzên sêyemîn jî malbata min bû. Wan jî, ji ber tirsa leşker û polîsên Tirk çend caran pirtûk û materyalên min şewitandin.

Destê polîsê Tirk nagihêje Tenstayê

Mamoste Baksî, niha ji 10 salan bêtir e, ku li Swêdê dijî. Êdî destê polîs û leşkerên Tirk nagihêje arşîva wî ku li Stockholmê, li taxa Tenstayê ye. Lê, arşîv dîsan di bin destê malbatê de ye. Niha endamên malbatê jî, ji alîyekî ve jê re alîkarî dikin û ji aliyê din ve jî, gazincan jê dikin ku "wî cih di malê de nehiştiye. Arşîva wî ji çaran siseyê malê dagirtiye."

Dema mirov jê re telefon dike, ew dereng tê ser telefonê. Ji ber zêde mijûlbûna bi arşîvê ve, gazincan ji pişta xwe dike, ku dêşe. Ew li ser girîngbûna arşîvê weha dibêje:

- Arşîv kîlera dîrok û kultura netewî ye. Yên ku di kîlera wan de xwarin tune bin, birçî ne, xizan in. Yên ku arşîvên wan jî tune bin, ji aliyê dîrok û kulturê ve pirçî û xizanên zanabûn û kulturê ne. Bi taybetî ev ji bo me Kurdan derbas dibe. Em xwediyê kul

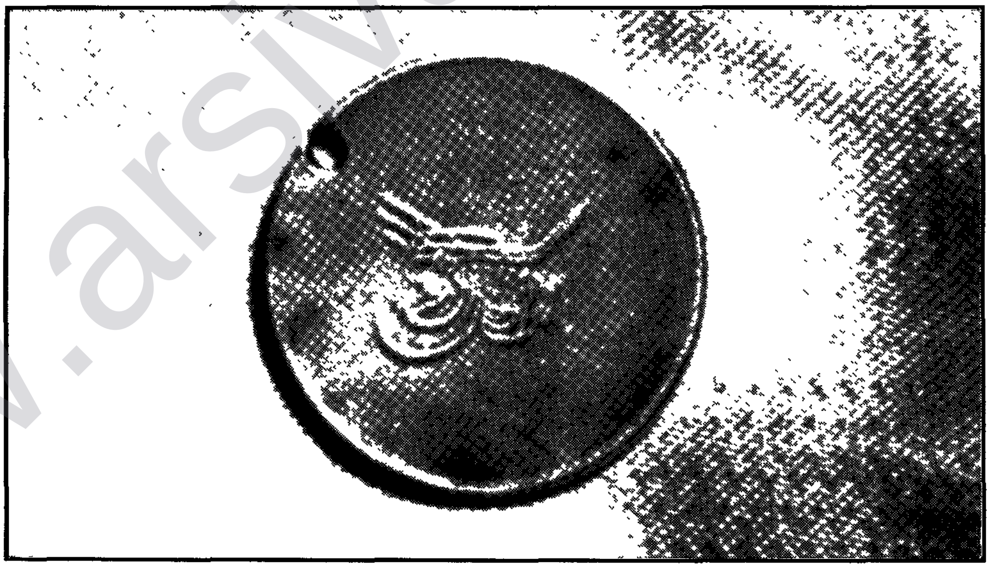

Madaliya Kurdistanê rûyê duyem.

tureke dewlemend in, lê îro tiştekî me li navê tune ye. Hema ji xwe re, li dîroka me binêre, 500 sal in, ku em li dij dijmin şer dikin, lê, di destê me de tû dokumenteke resmî tune. Dev ji dokumentan berde, qenem fotografek jî tune. Her tiştên me di arşîv û muzeyên dijmin de ne. Partiya me ya herî kevin KDP ye, di arşîva wê de gelo çend belavok hene?

Di nav Kurdên derê welêt de, ne bi tenê Lutfî Baksî ku bi karûbarê arşîvê ve mijûl e; gelek kesên din jî hene, ku ji demeke dûr û dirêj ve, bi vî karî ve mijûl in. Û li ser Kurdan gelek pirtûk, dokument û tiştên din berhev kirine û dikin. Lutfî ferqa xwe û wan weha dîyar dike:

- Belê çend kesên din jî hene, ku bi karê arşîv û pirtûkberhevkirinê ve dadikevin. Lê, ferqa me heye. Ew kes deriyê pirtûk û arşîva xwe ji Kurdan re venakin. Bi tenê ew jê fêde dibînin. Lê, ya min ji her Kurdî re vekirîye. Heta ne bi tenê ji Kurdan re, herweha ew kesên ku li ser Kurdan lêkolîn çêdikin, an jî tiştek dinivîsin, deriyê arşîva min ji wan re vekirîye. Armanca xizmeta min jî, ji xwe yek jê ev e.

Ez kovarek ji ser maseyê digirim û xatir jê dixwazim. Ew:

- Ka raweste. Berê tu navê xwe û kovarê li ser vî kaxizê han binivîse û paşê here. Her kes tê û tişekî dibe û diçe. Paşê jî, ez ji bîr dikim û ew jî, careke din bi paş ve nayînin!

Min wek mamoste kir, careke din xatir jê xwest û ji arşîva wî derketim.

www.arsivakurd.org

MA QEY "TIRŞIK" NEMA LO?

"Tirşik" quncikek ji rûpelên Berbangê ya ku serbixwe bû û ji aliyê Mamoste û M. Lewendî ve dihatin amade kirin. Ew di çend hejmarên Berbangê de hate weşandin û "Tirşikek xweş bû. "Tirşik li xwendevanên Berbangê hate belavkirin û mixabin nema!

Ez dibêjim wusa pê hat wekî ku jinek dixwest mêr bike, lê bawer ne dikir. Ev bû tiştê ku li serê "Tirşikê" hat. Xwedê ji wan razîbe redaksîyona Berbangê jî, di rûpelên xwe yên vikî vala de, seranserê ku pêşkêşî "Tirşikê" kirin û çûn heqê abonetiya wan jî ji wan xwestin... û qetla wan jî helal kirin!

Yabo qetla kê ji we helal bû, ya we an ya wan? Amadekarên delal û jîr, ma hûn çima karê ji xwe mezintir bikin? Ji kê? Ji wan kesên ku xwe dibînin bavê Berbangê. Kuro hema we xwest jî divê pêşî we xwe li yê xizan ceribandibana. Ha ma çima wilo! Hema we yê dixtor, endamê komîta merkeziya partiyan û endamê Komîta Karger ya Federasyonê... Wan jî ji yê xizan standibana. Ji ber ku xizantir jî wilo nabe û rebeno nikare tû zerarê bigihîne we. We rabû deriyê quncika xwe bi destê xwe girt û mala xwendevanê xwe bi ser wan de wêran kir û "Tirşik ji ser wan qutkirin. Gelo bacan neman, an kes nîne wan bacanan bixe nav tirşikê?

Lo hema çi be, serê me jî dieşe? Dê û zarok bihevketin, ji bê eqilê wekî me ve rastî bû. Ma em xwendevan, li tirî digerin an li kuştina nator? Em di bextê we de ne " Tirrrrrrrrşikî" zû bigihînin me... Lê em ji nêz ve dikin bimrin!

14.07.1991
E. Şemdîn
Bulgaristan

WEŞANÊN NÛ

Bi raberiya tirkî gramera kurdî derket

"KÜRTÇE GRAMERİ"

Mîr Celadet Bedir Xan, dixwest bi alîkariya dostê xwe yê Fransî Roger Lescot, bi raberiya fransizî gramera kurdî binivîse. Lê hezar mixabin jîyana wî têr nekir. Piştî mirina Celadet, Lescot xebata nîvçe doman.Û Di sala 1970'yî de li Parîsê bi navê "GRAMMAIRE KURDE (Dialecte Kurmandji) wê çap kir . Niha Înstutiya Kurd li Parîsê wê gramerê ji fransizî wergêrandiye tirkî.

Gramera kurdî ya herî têkûz, rast û kûr û hûr e. Ji bo ew kesên ku bi tirkî dizanin rêhber û rênaseke herî hêja ye.

Pirtûk 379 rûpel e û bi çapeke spehî hatiye çap kirin. Berg bi cîlt e.

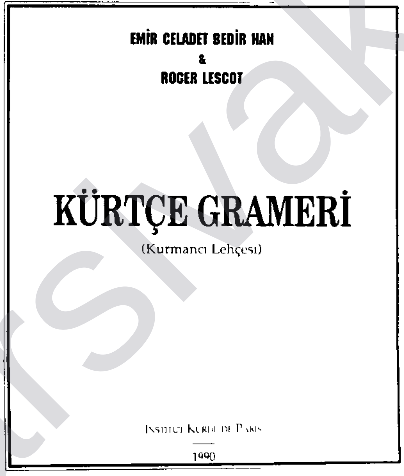

Bihayê wê li gor pereyên dewletên Ewropî tê guhartin.

Navnîşana xwestinê:
Instituya Kurd li Parîsê
106, rue La Fayette, 75010 Paris

Nîşan û Dawet

Weşanxana APEC bi navê Nîşan û Dawet pirtûkekê Amed Tigrîs a din çap kir. Wek ku nivîskar di pêşgotinê de dide dîyar kirin, ew demeke dûr û dirêj li ser berhevkirin û nivîsandina vê pirtûkê xebat kiriye. Nîşan û Dawet bi stran, lîstik û edetên kurdî ji xwazgînî, şîranî, dawet, sêroj û heta zeyîtiyê hatiye rêzkirin û nivîsandin. Di her babetî de, ji her perçe û herêmên Kurdistanê mînak hene. Pirtûk bi fotograf e. Pirtûk 96 rûpel e. Berg bi rengîn e. Bihayê wê 30 kron e.

Navnîşana xwestinê:
Box 3318
163 03 Spånga / Sweden

Rojek Ji Rojên Evdalê Zeynikê

Romana Mehemed Uzun a çaran bi navê Rojek Ji Rojên Evdalê Zeynikê di nav weşanên Welat de derket. Wek tê zanîn Evdalê Zeynikê dengbêjê Kurdan ê bi nav û deng bû. Welê ye ku Evdal heft şev û heft roj bêje, dîsan dawiya strana wî nayê.

Nivîskar, dengbêj û hunermendiya Evdalê Zeynikê bi bûyerên civaka wê demê re hunaye.

Pirtûk 163 rûpel e û Berg rengîn e.

Navnîşana xwestinê:
Weşanên Welat
c/o KFH, Box: 4088
141 04 Huddinge / Swêd

Xwençe III, derket

Xwençe III jî wek Xwençe I û II ji aliyê Zeynelabîdîn ve hatiye berhevkirin û nivîsandin.
Xwençe III du beş e. Di beşa yekem de stranên dîrokî û evîniyê hene. Di beşa diduyan de jî, meselok, çîrokên rawillane û çîrok hene.
Xwençe III, 292 rûpel e û ji aliyê Weşanxana Çanda Kurdî ve hatiye çap kirin.

Navnîşana xwestinê:
Weşanxana Çanda Kurdî:
Box 161 39
103 23 Stockholm / Sweden

www.arsivakurdi.org

Lozan bû İ. Beşikçi û 27 Mayis jî bû A. Arif

Li Nisêbînê navên du cadeyên herî mezin ji aliyê meclisa belediyê ve hatin guhartin. Endamê meclisa belediyê ya Nisêbînê Silêman Aslan, ji bo guhartina navên herdu cadeyên Nisêbînê yên herî mezin pêşnîyariyek anibû civîna meclisa belediyê , ku navê cadeya Lozanê bibe İSMAÎL BEŞİKÇİ û YA 27 Mayisê jî bibe AHMET ARİF. Bi yekîtiya dengan meclisa belediyê pêşnîyara Silêman Aslan qebûl kir û navên her du cadan jî hat guhartin.

Zarok naxwazin bibin leşkerê Tirk

Li kolanên Kurdistanê zarok listika eskerê Tirk û gerîlla dileyzin. Ew dixwazin bibin du kom. Ji bo leystikê di kom pêwîst e. Divê komek bibin leşkerê Tirk ya din jî bibe gerîlla. Lê her kes dixwaze bibe gerîlla. Ji bo ku dest bi leystikê bikin, bi saetan li hevdu nakin. Her zarok dixwaze bikeve Koma gerîlla. Lê, ji bo ku leytikê bidomînin bi dorê dibin leşkerê Tirk û gerîlla. Koma ku pêşî dibe leşkerê Tirk, paşê dibe gerîlla û ya gerîlla jî dibe leşkerê Tirk. Ya balkêş kîja kom bibe gerîlla divê ya leşkerê Tirk ji ber wan birevin û werne kuştin an dîl bikevin. Ji ber ku bi dor cihê xwe diguhêrin, herdu alî jî carek di şer de bi ser dikevin.

"Heta ku Kurdistan tune be em jî naçin"

Du swêdî li Stocholmê diçin buroya balafirên Tirkiyê.

- Em ji bo bajarê Kurdistanê Dîyarbekrê du bilêt dixwazin?

Bilêtbirê Tirk bi hêrs.

- Kurdistan tune û Dîyarbekir jî bajarê Tirkiyê ye!

Swêdî jî ji nîjadperestiya wî eciz dibin û bersiva bilêtbirê Tirkê nîjadperest didin.

- De baş e, heta ku Kurdistan tune be, em jî naçin Tirkiyê!

Jinên Kurd şîn û girîn ji navê rakirin

Jinên Kurd hinek edetên Kurdan guhartin. Wek şîn û şahiyan. Heta çend sal berê jinên Kurd di şînan de kûre kûr dikir û digriyan û di dawetan de jî "tilîlî" bang dikir. Niha di kuştin û cenazeyên şehîdan de jin "tilîlî" bang dikin û sloganên serketinê diqkrin.

"Bijî Kurdistan" "Bijî Tirkiye"

Li Nisêbînê dema zarok di sûk û kolanan de leşker û polîsên Tirk dibînin, bi herdu tiliyên xwe îşereta serfiraziyê didin û diqrin:

"Bijî Kurdistan!"

Leşker û polîs jî dest davêjin çekê xwe ber bi zarokan ve diçin û ew jî bersiva wan bi kurdî didin:

"Bijî Tirkiye!"

Şeş meh ji bo xwe û şeş meh ji bo xwedê

Hukimeta Tirk qanûnek derxist ku li herêma Kurdistanê rengên kesk, sor û zer li gel hevdu bikaranîn qedexe ye. Piştî derketina vê qanûna rengan dukandarekî Licî ji van rengan çend glok rêş tîne ba hevdu û bi dukanê xwe daliqîne. Polîs tên dukandar digrin. Mehkeme şeş meh ceza dide dukandar û wî davêjin girtîgehê.

Rojek ji bo hewagirtina paqij girtiyên girtîhana Licê berdidin hewşa girtîxanê. Dukandar dibîne ku li rûyê asîman keskeser derketiye. Hema gaziyê qerdiyanê girtîgehê dike.

- Ka were, binêre Xwedê jî rengên kesk, sor û zer anîye ba hevdu. Hûn nikarin cezayek pê bidin?

Li ser vê gotina şeş mehê din jî ceza didin dukandar.

www.arsivakurd.org

Çîroka alfaba kurdî

amed tîgrîs

Rikokî û zanyarî dijminê hevdu ne

Em Kurd gelek bi rikin. Dema em bi tiştekî bawer bikin, êdî dinya jî rabe, em dev jê bernadin. Ev di warê dîn, îdeolojî, tore ûhd. de weha ye. Lê, ez dê vê pirsê gelek bi teng bigirim. Bi alfabeya kurdî ya latînî sînor bikim. Heta ne bi alfabe kurdî ya latînî, bi tenê bi du tîpan sînor bikim. Tîpa "i" û ya "î."

Tirkan di 1928-an de, dev ji alfabeya erebî berdan û dest bi alfabeta latînî kirin. Li ser vê bûyerê Celadet Bedirxan jî, di salên 1932-1933-an de di Kovara Hawarê de bi tîpên erebû û latînî û di 1934-an de jî bi tenê bi tîpên latînî nivîsand. Celadet ji bo hêsakirina xwendin û nivsîna kurdî, alfabeya kurdî gelek nêzî ya Tirkî kir. (Li Kürtçe Gramerî, R. Lescot, çapa Instituya Kurd li Parîsê 1990, r. v-vı binêre.)

Celadet û Kurdên din yên li derê welêt êdî vê alfabeyê bi kar anîn. Lê piştî 1970'î Kurdan, li Kurdistana Bakur û li Tirkiyê dest bi nivîsandina kurdî kirin. Di alfabeya Celadet de hin guhartinên biçûk çêkirin. Ji wan guhartinan yek jî tîpên "i" û "î" bû. Cend sedemên guhartina van tîpan hebûn. Yek jê ji aliyê fonetîk ve hêsabûna nivisîn û xwendina kurdî bû û ya din, ji aliyê teknîkî ve astengek ji navê dihatin rakirin û ew kesên ku bi tirkî dizanibûn, bi hêsayî dikaribûn bixwînin û binivîsin. Û herweha ji ber van sedeman di alfabeya Celadet Bedir Xan de guhartin çêbûn.

Di havîna 1982-an de, dema Federasyona Komeleyên Kurdistanê li Swêdê biryara derxistina kovareke bi kurdî girt, Federasyonê, ji bo meşandina karûbarên kovarê redaksiyînek pêk anî. Redaksîyonê biryar da ku bi navê Berbangê dê konvareke mehanî derbixe. Û kovar dê bi tenê tîpên latînî bi kar bîne. Ji ber ku ez jî wê demê di redaksîyona de bûm, baş tê bîra min, me bi rojan li ser tîpên "i" û "î" gotûbêj kir: Dê ev tîp bi "i" an jî " ı" bê nivîsandin. Ez li ser navê Komela hevalbên dên DDK (KİP), Wesî Zeydanlıoğlu li ser navê komela hevalbendên Riya Azadî, Mehmed Uzun li ser navê hevalbendên Ala Rizgarî, Reşo Zîlan li ser navê hevalbendên KUKê û Eşreş Okumuş jî ser bixwe bû. Reşo Zîlan bi tenê digot:

- Bi xwedê nabe, divê em bi "î" ya kumik binivîsin. ango "i" û "î". Divê em li ser riya Celadetan bimeşin.

Her car hevalên din jî digotin:

- Na em dê "ı" û "i" binivîsin. Ji ber ku ev hêsa ye û me heta niha weha nivîsandiye...

Biryara piraniyê jî nedihatin qebûl kirin. Ji ber ku di wê demê de hîn demokrasî di nav me de tune bû. Ji ber têkneçûna kovarê, me biryar girt, ku "di kovarê de, li ser vê yekê em pirsê bi awayekî zanyarî û fireh gotûbêj bikin. Lê, her kes serbest e. Çawan bixwaze bila wilo binivîse." Û weha jî bû. Kovar bi "ı" - "i" û "i" - "î" dest bi weşana xwe kir. Di hejmara yekem de, R. Zîlan bi navê "Kovara Berbangê û nivîsandina kurdî" li ser vê yekê nivîsarek nivîsand. Û di vê nivîsara xwe de dîtinên xwe anî zimên. Di hejmara Berbangê ya duduyan de jî, heval Murad Yılmaz bi nivîsara xwe ya bi navê "Çend gotin li ser nivîsandina dengdarên 'dîtinê' ê" bersiva R. Zîlan da û li dij dîtinên wî rawesta.

Herweha problemên van herdu tîpan nehat çareserkirin û Berbangê heta sala 1985-an weşana xwe bi herdu alfebeyan domand. Di sala 1985-an de dîsan ez di redaksîyona berbangê de bûm. Di derheqê alfabeyê de gelek name dihatin û xwendevanan bikaranîna du alfabeyan gazinc û rexneyên xwe li Berbngê dikir. Em mecbûr man û di redaksîyonê de, me di nav xwe de, li ser alfabeya Berbangê gotûbêj kir. Piraniya endamên radaksîyonê biryar dan ku ji hejmara 7-85-an şûn ve, em bi tenê bi "i" û "î" binivîsin.

Pişt re Murad Yılmaz û hevalên xwe jî, biryara guhartina alfabeyê girtin û kovara Armancê jî bi tîpên kumik nivîsandin. Piştre weşanên Rizgarî û PKK jî dest weşana bi tîpên kumik kirin. Ji derê wan gelek rêxistin, weşanxane û nivîskaran jî dest bi alfabeya bi kumik kirin. Bi tenê weşanên Riya Azadî û Komkar alfabeya bê kumik bi kar anîn.

Di ser bikaranîna vê alfabeyê de çend sal derbas bûn. Gelo di vî warî de pratîka encama wê çi ye?

Pedagojîk û alfabeya kurdî

Ez dixwazim berê ji aliyê pedagojîk ve, vê alfabeya kurdî ya ku em niha bi "i" û "î" bikartînin bigirim dest û di partîka 10 salan de çend mînakên berbiçav bidim. Ji 15 salî bêtir e, ku zarokên Kuran li Swêdê bi kurdî dixwînin. Lê her roj kurdî tune. Di heftê de, bi tenê saetek- du saet kurdî heye. Wekî din zarokên Kurd wek yên din her dem bi swêdê dixwînin. Wek li her derê cîhanê li Swêdê jî "i" i ye. Lê, dema dersa kurdî tê, vê carê "i" ya swêdî dibe tiştekî din. Dibe "i" ya kurdî. Ango fonetîka wê tê guhartin û dengekî din derdixe. Di mejîyê zarokan de "i" ya swêdî bi cih bûye. Evê şagirt çawan pê dikeve hema wek ya swêdî dixwîne. Çav wê "i" dinase. Ji ber ku ez wek mamosteyê kurdî di dibistanên swêdî de kar dikim, di vî warî de gelek bûyer hatine serê min û şagirtên min. Dema ku ez ji şagirtên (xwendekarên) xwe re dibêjim:

- Ka vê nivîsarê bixwîne!

Ew otomatîk "i" ya kurdî wek "i" ya swêdî dixwîne. Wê demê Kurdistan dibe Kurdîstan, mil dibe mîl, min dibe mîn, dil dibe dîl, şir dibe şîr, kirin dibe kîrîn, tirş dibe tîrş ûhd... Ev yek, ne bi tenê ji bo Swêdê derbas dibe, herweha ji bo hemû welatên ku alfabeya latînî bikartînin derbas dibe. Dixwazî bila li Elman ya, Kanada an jî li Tirkiyê be; ferq nîne. Ji ber ku li her derî "i" i' ye. Em zarokên dibistanê bidine aliyekî, yên mezin dema bi kurdî dixwînin "i" yê "î" dixwînin. Bi

kurdî dixwînin "i" yê "î" dixwînin. Bi çav şiklekî dîtin û di mejî de mayîn, bûyereke bîyolojîk û fîzyolojîk e. Di perwerde û hîndekirinê de, ji vê metodê re dibêjin metoda Pavlov. Ango fêrkirina metoda bi demînî (bi tirkî şertlanma metodu) ye. Çav jî wek organên din êdî otomatîk kar dike, an jî dixebite. Ji ber ku form di mejî de cihê xwe digire. Heta ku ew form di mejî de bê malaştin an jî paqijkirin wext divê. Ji ber vê bûyerê zarok di carekî de "i" kurdî nabînin. Ya ku di serê wî de çêbûye ya latînî ango ya swêdî ye.

Fonetîkbûna "i" û "î"

Ew kes an derdorên ku nivîsandina "i" û "î" ya kurdî diparêzin du argument tînin. Hinek jê dibêjin; "di alfabeya Tirkan de "ı" û "i" hene û divê em alfabaya Tirkan bi kar neyînin." Yên duyemin jî dibêjin; "î" ya kurdî ne wekî "i" Tirkan e. Ya kurdî dirêj e. Celadet Bedir Xan jî, ji ber vê hindê "î" ya bikumik bi kar anîye..."

Herweha yên koma duduyan, di xwazin ji aliyê fonetîk ve formile û riyeke zanyarî ji xwe re bibînin. Lê heta îro jî tiştekî zanyarî nedîtine û pêşkêş jî nekirine. Ji ber ku metod ne metoda zanyariyê ye. Hîsî û teng fikrandin e. Carek alfabeya latînî ne ya Tirkan e. Navê wê li ser e, alfabeya latînî. Ji hezar salan ve heye. Her dewlet an netewe vê alfabeya latînî digire û li gor fonetîk, morfolojîk, santaksa zimanê xwe alfabeya xwe çêdike û li gor wê prensîbên rêzimana xwe pêk tîne. Dengên ku di gelek zimanan de hevpişk an hevdeng in, wek an jî nêzî yên zimanên din in, wan digirin û di alfabeya xwe de, bi kar tînin. Divê neyê ji bîrkirin ku alfabeya Tirkan ji aliyê komek zimanzanên Elman û Swêdî ve hatiye çêkirin û ji ber vê yekê jî, alfabeya Tirkan nêzî alfabeya swêdî û ya elmanî ye. Heger mirov li gor vê mantiqî bimeşe, divê em "ş", "ç" ên Tirkan jî bi kar neyînin. Ji derê Tirkan hîç kes van herdu tîpan weha bi kar nayîne. Bi şiklekî din dinivîsin û eynî dengan didin wan. Ma em xwe bi "i" û "î" yê ji alfabeya Tirkan dûr dixin? Heger weha be, ma çima em bi alfabeya Tirkan binivîsin? Em ji xwe re alfabeyek çêkin ku tû tîpeke wê bila wek ya Tirkan nebe.

Îddîayên koma duduyan ku dibêjin "î" ya kurdî dirêj e û dengekî din derdixe jî ne di cih de ye. Di bingeha xwe de, ew jî wek Koma yekem armanc û dîtinên wan jî fobiya Tirkan e. Lê, jê re li sedemên zanyarî digerin. Ji ber ku tîp şekil in û mirov deng dide wan, ne ku ew deng derdixin. Mirov dikare dirêj jî bixwîne û kin jî. Ma "a" ya me û Swêdiyan wek hevdu ye ku em herdu jî dibêjin "a." Çînî ne tîp, şekil diwxînin. Ji aliyê fonetîk û morfolojîk ve, ya herî girîng di zimanekî de îşaret û formilekirina hemû dengan e. Gelo dema ku em nivîsarên ku bi "ı" û "i" hatine nivîsin dixwînin dengên kurdî tam dernaxin? Gelo ew kesên ku niha weşanên Riya Azadî û KOMKAR dixwînin dengên wan kurt bûne û xizexiz ji wan tê? Ma heger mirov bixwaze nikare "i"'yê "a" jî bixwîne?

Celadet Bedir Xan bi xwe di alfabeya xwe de çend caran guhartin çêkiriye. Wî heta hejmara Hawarê ya 24- an di şûna "k" de "q" û di şûna "q" de jî "k" bi kar anîye. Lê, wî bi xwe wê demê vê guhartina ha çênekiribana û îro jî yek rabûya û bigota; "k" di her alfabeyî de "k" ye û divê em jî weha bi karbînin" ez bawer im ku dê gelek kes li dij rawestana. Jê re hezar sedeman bidîtan. Paşê birayê Celadet, Kamuran Bedir Xan bi xwe ne alfabeya wî, lê gelek prensibên gramera wî guhart. Ez li ser çewt û rastbûna wê gotûbêj nakim, bi tenê li ser guhartinê wê ez dixwazim balê bikşînim. Ji xwe zimanê ku di prosesa xebatê de neyê guhartin, wê çaxê ew ziman bi pêşnakeve. Û her virnî dimîne.

Hêsankirina alfabeyê hîndekariyê zûtir û bi qelîtetir dike

Alfabe ji aliyê pedagojîk ve jî gelek girîng e. Hêsakirina alfabeyê hem li dibistanan û hem jî li der hîndekarî, perwerde û tengava kulturî bilind û qelîtetir dike. Wextê kin û mesrefê kêm dike. Armanc û mesafeya ku mirov dixwaze bigehê pê nêz dibe. Ez dixwazim di vî warî de ji alfabeya swêdî çend mînakên berbiçav bidim. Di alfabeya swêdî de çend deng, ne bi tîpek, wek zimanê Ewropî yên din bi çend tîpan tên nivîsandin. Wek; sch, tj, ch, sj û hd... Dîsan dema hinek dengdêr bêne pey hinek dengdaran, wê demê dengê wan dengdêran tê guhartin. Wek, kär, kyllt... Ji derê wan, tîpa "o" carnan "å" ya swêdî tê xwendin. Ev ji bo şagirtan problem in. Heta pola (sinifa) 9-an jî piraniya zarokan nikarin bêjeyên weha rast binivîsin. Tenê ji bo rastnivisîn û xwendina van dengan bi dehan pirtûk û metarîyal nivisê amade kirine û dikin. Ji bo van dengan mamosteyên taybetî hene ku ji wan re dibêjin "talpedagog" ango pedagogên axaftinê. Ji xwe ev yek, ji bo zarok û mezinên bîyanî problemeke bi serê xwe ye.

Ji ber vê yekê, ji bo alfabeyeke pratîk û durist semîner têne çêkirin û gotûbêj hîn jî berdewam in. Ku alfabeya swêdî, dîsan li Ewropayê alfabeya herî hêsa û sade ye.

Armanc û encam

Divê em dev ji rikokiya xwe berdin. Bi çavekî realîst li alfabe û rewşa xwe ya civakî û kulturî binêrin. Alfabeyeke hêsa, yekgirtî, teknîkî û pratîk bi kar bînin. Hêdî hêdî li welêt jî mercên xwendin û nivisîna kurdî çêdibin. Di demekê gelek kin de, divê zimanê kurdiyê nivîskî bibe malê milyonan. Gelê Kurd ziman, edebiyat û kultura xwe fêr bibe û xwedî lê derbikeve. Berî her tiştî divê di warê alfabe û rêzimana kurdî de qet nebe serê xelkê tevlî hev nebe. Bila nîjadperestên Tirkan jî, ji xwe re vê yekê nekin destik û nebêjin " ma em çibikin hîn alfabeyek Kurdan tune..."

Bi ya min, divê ji bo vê armancê em bigihên encamek, ku berî her tiştî tîpên "i" û "î" bi kar neyînin. Di şûna wan de yên "ı" û "i" bi kar bînin û prosesa fêrbûn û belavbûna xwendin û nivisîna kurdî hem li der û hem jî li welêt bi lez û bez bikin. ■

www.arsivakurdi.org

Helbestek ji ŞAHÎNÊ B. SOREKLÎ

HÊVÎ NAMIRE

Weqa drêj kiribû zivistanê
Reştarî bûn şevên vê
Ewran ji mêj ve roj veşartibûn
Roya Zerdeşt.
Di berbanga sibeyeke adarê de
Sal 1991 bû
Ji kaşan dengek hat:
Vekin deriyên xwe Kurdino
Binihêrin asîman çawa sor bûye
Mizgînê didim we
Bihar têye
Bihara dereng mayî.
Drêj nekir
Bi milyonan canên birçî
Birçiyên şewqa royê
Derketin der
û bi zilxit û alahêyan
Xêr li hatina royê kirin
Û li bihara dihatî.
Ji şax û newalan
Ji gund û bajaran
Dengê zaroyên Mîdiyan hat
Bextiyar û dilşa digotin:
Bijî, bijî Kurdistan.
Qerama bahozên dehsalan
Dest pêkribû bişikê
Û lêvên bişirî yên pênc milyonan
Dihatin ramûsandin bi bayekî honik
Bayê destpêka biharê.
Çaviya hêviyê der bû bû
Jê vedixwarin bîst û pênc milyonan
Endamên neteweyeke tî
Tiyên azadî û serxwebûnê
Û tîrêjên roya zer.
Lo kî bawer dike!
Weqa zû ewran bar dikirin
Royê şevreşî dikujt
Newroz li rê bû
Ê bihata bi xêr
Li dû salên girî û şînê.
Roya ji nişka ve hilatî.
Bihara li dû wê dihatî
Hilm û hilkana bayê azadiyê
Û meya çaviya hêviyê
Serxweş kiribûn şêniyê başûr
Lê berî bihar xwe bi cîh bike
Bombeyeke ne di hesêb de teqiya
Li asîmên belav bûn ewrên reş
Roya zer dîsa veşartin
Û bihar carek din bû xewn.
Ew milyonên bextiyar
Hên nuha di dîlanên serfiraziyê de
Ji nû ve dirijandin hêstirên xwînê
Ji dest hêzên li dij royê
Û hemî bi dengekî qîriyan
Bang kirin li cîhana merovan:
Vekin rûpelên dîrokê
Raber bikin neteweyekê
Ku sê milyon di rojekê de kiribin rê
Ji bo azadiyê weqa dabin giyan û mal
Em roya xwe dixwazin
Ne ji yên din ronahiyê
Bihar bo me jî divêt
Lê dewletan vekirin rûpelên qanûna "Koma Neteweyan"
Di wan de Kurdistan bê al bû
"Pirseke hundirîn"
Brîna bêyî çare.
Bêtara herî mezin ya sedsalan
Xeyidand xudayê Midiyan Ehreman
Ji jor ve seyr kir li ev xelkê perîşan
Rêzên bêyî jimar wek mûriyan
Seriyek ber bi rohilat
Yek ber bi bakur
Ji hev diçiriyan
Mirina di nav çiyayên yar de
Xweştir bû ji serdariya neyarên rûreş.
Yezdanê Gewre Hurmuz
Hat pêrgîna Ehreman
Û jê tika kir
Ku ne êşîne ev xelkê neçar
Lê sûd nekir
Ehreman têr bû bû ji neçartiya Kurdan
Ji hevnegirtin û nezantiyê
Ji bazirgan û diz û bêbextên wan.
Û herdu Xudayên kevnar
Bi hev re niherîn li beşekî ji Kurdekan
Çawa bû bûn parsekvan
Kal û pîr ketibûn binê lingan
Ji bîr rabû bûn erf û edetên êlan.
Kurd û Kurdistan
Ne tenê ji hêla neyêr de bû bû wêran.
Lê di nav kurdna bi xwe de çêbû bû efareyek
Kesine bêyî vac û bêyî wûjdan
Talan dikirin yar û neyar

www.arsivakurd.org

NASIR REZAZÎ LI KURDISTANA BAŞÛR 4 KONSER LIDARXIST

Dengbêjê Kurd ê hêja Nasir Rezazî, meha 7'an çû Kurdistana Başûr û li bajarên Ranya, Riwandiz, Dîyana û li Şaqlawa, 4 konserên gewre li dar xist. Di van konserande gruba muzîkê ya bi navê Tîpî Paşaya Gewre ligel Nasir Rezazî di programê de cî girt. Her carê bi dehhezaran kurd bi kêmanî 3 saet, lê guhdarî kirin. Nasir Rezazî piştî vegera xwe, li Swêdê rewşê weha dianî zimên:

"Herçend xelk birçî û pêkar e, lê hestê xebata wan pir bilinde. Bi rastî ez nikarim bi çi awayekî behsa sefera bikim. Gava min didît xelk xebat li dijî dagirkerên me piştestur in, gava min dît peşmerge li her derekî Kurdistana azadkirî bi xelkê re xebat dikirin, hêvîya min bi rizgariya Kurdistan pirtir dibû".

Ji pêşmergeyan dizî dikirin
Pîs û pas bû bûn di nav gemara jiyanê de
Bindestiyê pelixandibû şexsiyeta wan.
Û Ehreman nifir kirin li xelkê xwe
Û beşekî neteweyeke rojekê serbilind bû
Bi çokan ket erdê
Li ber tirkleşger û pasdaran digeriya
Da vekirin sînorên welatekî brîn
Welatê wan
Û mirina reş vekir hembêza xwe
Pîr û kal ketin ji şermê
Zaro bi hezaran ji sermê
Jin di nav janê de bi qîr û qar
Zerî û esmerên me serî li xar
Rûyên xwe vedişartin ji cîhanê
Erê canekem em jî ketin kampan
Û di kampan de dijwar e parzaztina toreyan
Li hev xistin Kurdan ji bo pariyek nan
Birçîbûn ne hêsan e
Jiyîn şêrîn e.
Hertiştê me pergende:
Hebûn û jiyan
Nav û rûmeta me
Wek Kurdistan.
Di berbanga rojan de gor tijî
Bav giriyan
Day qîriyan
Ma çiyê penaberan heye xeyn ji hêsran!
Û sê hefteyan bi şev û roj cîhanê niherî li Kurdan
Û dilên hinan bi wan şewitîn
Nifir dikirin li Seddam
Lê dema hat dawiya wêneyan
Rewş dîsa bû ya berê
Kesek li Kurdan xwedî derneket.
Û ew "hevalên gelên bindest"
Ku partîne Kurdan wek dost dabûn nêşan:
Mosko û Havana û Bêjîng
Bûn parêzgêrên qertelê reş
Ew dijminên azadiyê
Bo gelê me xêrnexwaz.
Ey Kurdên Sibe!
Heger nezanan nûçe şaş diyar kirin
Yan gihîştin we rûpelên derewan
Bawer mekin ji wan
Bila hişên we ji we re bibin yar.
Rewşê wisa domand:
Yezdanê dilpolat Ehreman
Ku çav şil nebû bûn çi caran
Ew jî li dawiyê tev Hurmuz giriya
Û bi wan re hemî xudayên demên kevnar
Û hêstirên çavên wan gemarî bûn bi bayê cîhana me
Ku derdiket ji devên serekên welatan
Û barana reş bariya.
Ji mirina bi hezaran bêtir
Girî li ser gelekî bû
Duhu mêrxas û serbilind
Îroj fedîkar û stûxar.
Û Allahê bi tenê yê Musilmanan
Ji ber yên xwe ve şerm kir
Li wan kir nifirên bêhempa:
Her bimînin li paş
Ey kesên durû
Her bimînin rûreş û şaş.
Wisa bû rewşa me Kurdan
Neh salan berî dawiya sedsala bîstan
Sernizimtiyeke di nav mirinê de
Û hebûneke bêyî şan
Li cîhaneke derewî û gemarîn
Lê ev jî hebû:
Jinên Kurdan her jiyan dan dergûşan
Hindek ji wan mirin
Hindek ji man
Bi goraniyên azadiyê diketin xew
Di xewnan de dibûn êvîndarên roya zer.
XEWN NAYÊN KUŞTIN
BIHAR Ê WERE
HÊVÎ NAMIRE.

له هه‌ڵبژاردنی گشتیی دا ده‌نگ بۆ سه‌نته‌ر بده له پێناو:

- باجێکی یه‌کسان
- ده‌وروبه‌رێکی له‌بار.
- سیاسه‌تێکی یه‌کساندا بۆ خێزان.

پارتێکی سوسیالیستی نییه!

سه‌نته‌ر پارتێکی سوسیالیستی نییه. ده‌خوازێت دامه‌زراوه ده‌وڵه‌تییه‌کان بفرۆشێت و ده‌رامه‌ته‌که‌ی له بواری چاک کردنی رێگاوبان و فراوانکردن و رێکوپێک کردنی رێگاکانی ئاسنین‌دا به‌کار بهێنێت. سه‌نته‌ر ده‌خوازێت گرنگییه‌کی تایبه‌ت به دامه‌زراوه نوێیه‌کان بدات و دامه‌زراوه بچووکه‌کانیش به‌ره‌و پێش ببات. ئه‌مه‌ش به پیاده‌کردنی سیاسه‌تی که‌م کردنه‌وه‌ی باج له‌سه‌ر ئه‌و دامه‌زراوه بچووکانه.

بـــاج

ئه‌و گۆڕانکاریانه‌ی له باجی ده‌وڵه‌ت‌دا تائێستا کراون که‌موکورتیان زۆره. به‌شێکی زۆر له خێزانه‌کان تووشی کێشه‌ی ئابووری هاتوون. بۆیه سه‌نته‌ر داوای که‌م کردنه‌وه‌ی باج ده‌کات له‌سه‌ر که‌لوپه‌له سه‌ره‌کی و پێویسته‌کانی ژیان، به تایبه‌ت له‌سه‌ر خوارده‌مه‌نی و خانووبه‌ره. سوێد زۆرترین باجی له‌سه‌ر خوارده‌مه‌نی هه‌یه. له زۆربه‌ی ولاّته ئه‌وروپییه‌کاني تردا، باج له‌سه‌ر خوارده‌مه‌نی به‌و شێوه زۆره نییه بگره ته‌نانه‌ت له‌سه‌ر زۆر که‌لوپه‌لی تری پێویستیش که‌متره.

سه‌نته‌ر ده‌خوازێت له ١ی یانیوه‌ری ١٩٩٢وه‌وه باج له‌سه‌ر خوارده‌مه‌نی که‌م کاته‌وه له ٢٥٪ه‌وه بۆ ١٣.٦٤٪دا به‌و خواسته‌ش نرخی که‌لوپه‌لی خوارده‌مه‌نی به میقداری ١٠٪دا بێنێته خواره‌وه.

پشتگیری کردن له خێزان

سه‌نته‌ر ده‌خوازێت خێزانه‌کان له ڕووی ئاسانترکردنی ژیانی منداڵانه‌وه زیاتر پشتگیریان لیٚ بکرێت، بێگرنگی دان به‌وه‌ی که ئه‌و منداڵانه له ماڵه‌وه ئه‌مێننه‌وه یان ده‌رنێردرێنه دایه‌نگاکان. هه‌ر بۆیه پێویسته هه‌ر خێزانێک بۆ هه‌ر منداڵێک به مقداری ١٨/... هه‌زار کرۆن یارمه‌تی بدرێت.

کارکردن:

بێکاری به گورجی له سوێددا له‌م دواییه‌دا په‌ره‌ی سه‌ندووه. ئه‌م بێکارییه به تایبه‌ت لاوان و ئافره‌تان و په‌نابه‌رانی گرتۆته‌وه. په‌نابه‌ران و ئه‌وانه‌ی ڕووی له‌م ولاّته کردووه، گرنگه هه‌مان هه‌وڵیان بۆ بدرێت بۆ کارکردن که بۆ هاوولاّتیانی تری سوێدی ده‌درێت.

په‌نابه‌ران له سوێد:

ئامانجی سیاسه‌تی سه‌نته‌ر ده‌رهه‌ق به په‌نابه‌ران یه‌کسانی و پێکه‌وه کارکردن و سه‌ربه‌ستی‌یه له هه‌ڵبژاردن‌دا.

مه‌به‌ستی له یه‌کسانی ئه‌وه‌یه که په‌نابه‌ران و ئه‌وانه‌ی بۆ کارکردن ڕوویان کردۆته ئه‌و ولاّته، هه‌مان ماف و ئه‌رکی کۆمه‌لاّیه‌تی باقی هاوولاّتیانی تریان هه‌یه.

مه‌به‌ستی له‌سه‌ربه‌ستی له هه‌ڵبژاردندا ئه‌وه‌یه که کۆمه‌ڵ هه‌ر چه‌ند له بنه‌ره‌تدا پێویسته ڕێنمایی‌که‌ر بێت و ڕێوشوێن بۆ تاکه که‌س دیاری‌بکات به‌لاّم له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا تاکه که‌سیش بۆی هه‌یه ئه‌وه هه‌ڵبژێرێت که باشتر و له بارتر له‌گه‌ڵ جۆری ژیانیاندا ئه‌گونجێت.

مه‌به‌ستیش له پێکه‌وه کارکردن ئه‌وه‌یه که هه‌موو پێکه‌وه بۆ جیٚبه‌جیٚ گه‌یاندنی ئه‌رکه هاوبه‌شه‌کان کار بکه‌ین به مه‌به‌ستی گۆڕانکاری چاکتر و له بارتر بۆ هه‌موان له کۆمه‌ڵدا.

چه‌ند داوایه‌کی به په‌له و گرنگ:-

- په‌نابه‌ران له کاتێکدا له ئۆردوگاکاندا ژیان به‌سه‌ر ده‌به‌ن، ده‌بێت مافی ئه‌وه‌یان هه‌بێت کار بکه‌ن یان به دوای کاردا بگه‌ڕێن.

- ده‌بێت گرنگی دان به خوێندنی زگماک له ئاستی ئه‌و گرنگی دانه دابێت که به بابه‌ته‌کانی تری خوێندن ده‌درێت و که‌متر نه‌بێت. سه‌نته‌ر بۆ ئه‌و مه‌به‌سته له په‌رله‌ماندا چالاکانه کاری کردووه و کار ده‌کات.

- ده‌بێت دامه‌زراوه‌یه‌کی تایبه‌ت به ده‌ست بهێندرێت تا بتوانرێت به‌ڵگه‌نامه‌ی خوێندنی په‌نابه‌ران که له ولاّتی خۆیاندا به ده‌ستیان هێناوه له بارتر و گونجاوتر بنرخێندرێت له‌گه‌ڵ ئه‌و به‌ڵگه‌نامانه‌ی خوێندن‌دا که له سوێددا ده‌درێنه به خوێندکاران.

CENTERN/
Centerpartiets Riksorganisation
Bergsgatan 7B Box 22107 104 22 Stockholm
Telefon 08-54 07 30

www.arsivakurd.org

بەرەو رووم دەهاتن، رووی تفەنگەکانیان لەمن کرد بوو. وەک ئەوەی بیانەوێ هاوار بکەن یان بیانەوێ تەقەم لێ بکەن. خۆیان لێم دانوساند بوو، لە دوورەوە، بە لوولەی تفەنگەکانیان گەمارۆیان دام.

من زارەترەک ببووم، لە شوێنی خۆم نەبزووتم، بە حەپەساوییەوە سەیرم دەکردن.

دوو پۆلیسەکەی پێشوو، لەگەڵ ئەفەندییەک کە قەرەوێتێکی شینی بەستبوو لە ناوەراستەوە روو بەرووم دەهاتن. یەکێک لە دوو پۆلیسەکان، بە چوار پۆلیسەکەی دیکەی گوت:

- بیگرن!

ئەفەندییە قەرەوێتە شینەکەش، بە مۆرەکردنێکی دوژمنانەوە، وردە وردە لێم دەهاتە پێشەوە، لە پۆلیسەکەی پرسی:

- خۆیەتی؟!

- بەڵێ، خۆیەتی.

لە و دەمەدا گوێم لێ بوو، دەنگی گڕەگڕی زیلێکی عەسکەری، هێور هێور، ئاواییەکەی بەجێ دەهێشت و دوورتر و دوورتر دەکەوتەوە.

پاریس
زستانی ١٩٨٩

تێبینی: ئەم چیرۆکە وشەو زاراوەی عەرەبی تێدا زۆر بەکار هاتووە کە بە ئەنقەست وام لێکردوون ـ نووسەر

کتێبخانەی بەربانگ

کتێب:

***ئەحمەد دڵزار، پەروەردەی پێزانی ژیانم:**
بەشی یەکەم و دووەم لەیەک بەرگدا؛ ١٨٦ ل. بنکەی سارا لە ستۆکهۆڵم بۆ چاپ ئامادە و بڵاوی کردۆتەوە.

***مەگەر لە وڵاتی ئێوەدا گەر نی یە؟:**
دوو کورتە چیرۆکە،نووسینی عەزیز نەسین، وەرگێرانی ح- گەرمەدری؛ ٣٧ ل. چاپی یەکەم. سوێد.

***Le vadici del problem Kurder**
لێکۆڵینەوەیەکی مێژووییە بە زمانی ئیتالی، دەربارەی رەگورێشەکانی مەسەلەی کورد. نووسین و ئامادەکردنی جاسم تەوفیق مستەفا؛ ٦٣ ل. ئیتالیا.

*** مێژووی سوێد:**
چەند وتارێکە لەسەر مێژووی دوور و نزیکی سوێد، حەمە سەعید حەسەن لە سوێدییەوە کردوویە بە کوردی؛ لە بەرگێکی رێکوپێکدا چاپ و بڵاوکراوەتەوە، ٢٣ل.

گۆڤار:

*** خەرمانە:**
ژمارە ٢ ساڵی ١٩٩١، گۆڤارێکی وەرزی ئەدەبی رۆشنبیرییە لە سوێد بڵاو دەکرێتەوە. ١٢٣ ل.

*** یەکگرتن:**
ژمارە ١٣ ساڵی ١٩٩١، گۆڤارێکی رۆشنبیری تیۆرییە، بنکەی رۆشنبیریی یەکگرتن لە دانمارک بڵاوی دەکاتەوە؛ ١٥٢ ل.

بڵاوکراوە:

*** نامەیەک بۆ سەرۆکی بەرەی کوردستانی:** حەمەسەعید حەسەن، ١٢ ل. بنکەی خەرمانە، ساڵی ١٩٩١ لە سوێد چاپ و بڵاوکراوەتەوە.

***کۆمار:**
ژمارەی شەشەم خەرمانانی ١٩٩١، بڵاوکەرەوەی بیروڕای کۆمەڵێک لە کوردەکانی دەرەوەی وڵاتە، کە بۆ سەربەخۆیی کوردستان تێدەکۆشن. لە سوێد چاپ و بڵاودەکرێتەوە.

*** مەڵبەند:**
ژمارە ١٥، ١٦، ١٧ خوزەیرانی ساڵی ١٩٩١. بڵاوکراوەیەکی مانگانەی مەڵبەندی رۆشنبیریی کوردە لە لەندەن.

لە کۆتاییدا گوێچکەمی بەردا، شانی وەر سوڕاندەوەو بەرەو ژوورەوە پاڵێکی پێوە نام، وتی:
- بچۆ ژوورەوە دەی، تا «رەئیس» خەبەری دەبێتەوە!
منیش هەر دەلاڵامەوە، دەمگوت:
- ماڵەوەمان. دەڕۆن. بەجێم دێڵن.

لە ژوورەوە ،ناچار، بەدەم هەنسکەوە، چووم لەسەر تەنەکە ساردە قوپاوەکە دانیشتمەوە. چارەسەری دیکە نەبوو. دەبووایە چاوەڕێی ئەو پیاوە نووستووە بکەم، کە ئەوان ناویان لێ نابوو «رەئیس»، تا لەخەو هەڵدەستێ و ئەو خۆی تەحقیقم لە گەڵ بکات.

ئەم چاوەڕێ کردنە بێهودەیەم لەو ژوورە تاریک و زیندان ئاسایەدا ، بەراستی وای لێ دەکردم هەست بکەم، ئەم پیاوە نوستووە «رەئیس» تاقە ئومێدو تاقە هیوایەکە بۆ ئازاد بوونم.چونکە هەمیشە کە بیرم لە ئەو دەکردەوە، بە مەش دڵم خۆش دادەهات، دەمگوت: «رەئیس». لەوانەیە کابرایەکی دنیادیدە و چاوکراوەبێ، سەری لە فوتبۆڵ دەربچێت و بزانێ کە ئەم نەخشەیە، نەخشەی جاسووسی و تەخریبات نییە، بەڵکو پلانی فوتبۆڵێنە. ئەمە خوایە بەشکو بەرم بدەن و بگەمەوە ماڵەوە، لای دایک و باوکم!

لەژوورەکەدا سیچەنم نە دەگرت، هەر بیرم دەکردەوەو چاوم بەدەوری خۆمدا دەگێڕا. ژوورەکەش هێندە تاریک بوو، هیچ شتێکم بۆ نەدەبینرا. تەنیا سێ قەرەوێڵەی کۆن (کە یەکێکیان کابرای رەئیس لەسەری نوستبوو)، ئەوانی تریش کۆمەڵێک جلو بەرگ و قایش و پۆستاڵی عەسکەرییان لەسەر فڕێ درابوو، هەروەها دوو مێزی خوار کە یەکێکیان پانکەیەکی شکاوی لەسەر بوو، ئەوەی دیکەشیان زەمبیلێک ، وابزانم خورمای تێدا بوو، مشک و سیسرکە تەراتێنیان بە دەوریدا دەکرد. بە خۆمم دەگوت:

- سەیرە، لە کازیوەی ئەم بەیانییەوە منیان لێرە راگرتووە، ئەم هەموو دەنگە دەنگە، ئەو هەموو ناڵەو فیغان و گریانەی من، چۆن کابرای رەئیس گوێی لە هیچ نەبووە؟ چۆن بەو هەموو دەنگە دەنگە هەر خەبەری نابێتەوە.؟!

لەسەر تەنەکە ساردە ، قوپاوەکە دانیشتبووم و سەرنجی پیاوە نووستووەکەم دەدا. بەتانییەکی بە خۆدا دابوو، تەنیا سمێڵ و سەروسەکوتی بەدەرەوە بوو: بێ دەنگ، بێ ئەوەی هیچ مرخەیەک یا هیچ جووڵەیەک بکا، تەنانەت هیچ نیشانەیەکی نە ماندوویی، نە خەون بینین، هیچ شتێکی ژیانی بەسەر روخسارییەوە دیار نەبوو.

دڵم دەکەوتە ختوورە، بەخۆم دەگوت:

دەترسێم کە ئەم پیاوە لە هەردوو پۆلیسەکەی دیکەش مەندە بۆر تر و کەللە رەق تربێت، رەئیسیانە، خۆ لەوانەشە رەئیسی هەموو ئەم بیابانەش بێت، رەئیس هەموو شتێکی لە دەست دێ، هەرچی بیەوێ دەیکا.

زۆر لەوە دەترسام کە ئیتر ، ئەگەر وابێت، نەک تەنیا دایک و باوکم بەجێم دێڵن و تازە چیتر بیڕای بیر لە ژیانم دا نایانبینمەوە، بەڵکو تەنانەت لە کۆتاییدا سەبارەت بەم پارچە کاغەزە نەگبەتیە، گوللە بارانیشم بکەن!

چارەکە سەعاتێکی دیکەش هەر بەدەم ئەم دڵە راوکێ و نیگەرانییەوە کاتم بردە سەر. لەو ماوەیەدا، سێ جاران دەنگی گرەگری ئوتۆمبیلم لە دەرەوە کەوتە بەر گوێ، (کە زیاتریش لە دەنگی کامیۆن و زیلی عەسکەری دەچوو)، لە دوورەوە، لەسەرەخۆ، رەت دەبوون و تێکەڵ بە دەنگی سەگوەڕێک دەبوون. هەموو جارێک، لەگەڵ گرەگری هەر کامیۆنێک دا، دەمگوت:

«ئەوە ماڵی ئێمەیە»، دایک و باوک و خوشکە بچکۆلانەکەی منە، «رایاندەگوێزنەوە!» نەمدەزانی ئاخۆ بەرەو کوێ، بەرەو چ مەڵبەندێک، چ هەوارێک؟

تۆتکەم لێ بڕابوو، خۆم پێ را نەدەگیرا. لە ناکاو، دیسان رەپێ بوومەوە، دەرگاکەم کردەوەو چوومە دەرەوە.

لەپێش دەرگاکەدا، تەماشام کرد ، پێش دەرگاکە کەسی لێ نەبوو. چاوم بەملاو بەولای خۆمدا گێڕا، هیچ کەسێکی لێ نەمابوو. ئەو ناوە، هەر بەتەواوەتی چۆڵ و هۆڵ بوو. سیرەم گرتە دوور، دیتم، کۆمەڵێک حوشتر لەژێر بڕکە خورمایەک دا بەسترابوونەوە .

لەو دەمەدا لەناکاو، لەو چۆڵی و بێ دەنگییە سامناکەی ئەو بیابانە سڵەمامەوە، هەستم بە تەنیایی و نامۆییەکی کوشندە دەکرد. بێ ئەوەی خۆم بەوێ، بەنائاگاییەوە «وەک ئەوەی هۆگری و کۆنە پەیوەندییەکی زۆر بەتین بەرەو لای کابرای رەئیس کێشم بکات» . گەڕامەوە ژوورەوە. چوومە نزیک قەرەوێڵەکەی، راوەستام.

دەستم درێژ کرد، بێ دەنگ، قۆڵیم راوەشاند، هیچ جووڵەیەکی لێوە نەهات. جارێکی دیکەش قۆڵیم راوەشاند، بانگیم کرد، رەئیس، رەئیس! کەچی دیسانەوە هیچ جووڵە و وەڵامێکی نەبوو. ئەمجارەیان، بەتانییەکەم لەسەری لاداو دەستیم بەرز کردەوە. کە دەستیم بەردا بێ جووڵە، بێ گیان، بەسەر لەشی دا کەوتە خوارەوە.

زانیم کە ئیتر «رەئیس» مردووە!

بە دیار مەیتەکەوە، لەو ژوورە خامۆش و تاریکەدا، خەریک بوو زەندەقم دەچوو. ویستم لە زیرە بدەم، بەڵام نە،، یەکسەر رام کردە دەرەوە.

لە پێش دەرگاکەدا، دیتم لە ناکاو، دیتم چوار پۆلیس، لەملاو لەولا، خۆیان لێم گیڤ کردەوەو بە شڵەژاوییەوە

– درۆ ناکەم، بەخوا، رامانده‌گوێزنەوە. نازانم بەرەو کوێ!؟

بە بێباکیەوە وتی:

– بچۆرە ژوورەوە، چاوەڕێ کە!

دەمزانی کە دیسان مەبەستی ئەوەبوو چاوەڕێی «رەئیس» بکەم «کەلەژوورەوە خەوتبوو» تا لەخەو هەڵدەستێ و خۆی لێم بپرسێتەوە! هەر لەبەردەم دەرگای ژوورەکەدا، دیسان رووم کردەوە پۆلیسەکە، وەک ئەوەی داوای لێ بکەم بەزەیی پێمدا بێتەوە، یا خاترم بگرێ و ئیزنم بدا؛ دەستم بۆ ژوورەوە درێژ کرد، وتم:

– خەوتووە.

وتی:

– چاوەڕێ کە تا خەبەری دەبێتەوە!

وتم:

– هەڵی بستێنم؟

وتی:

– نەء. نەکەی خۆی خەبەری دەبێتەوە.

وتم:

خەبەری نابێتەوە.

تووڕە بوو هاواری کرد:

– دەڵێم «بچۆرە ژوورەوە!»

لەو دەمەدا ، پۆلیسێکی دیکە، کە من پێشتر نەمبینیبوو (دیار بوو تازە هاتبووە لای ئەو پۆلیسەی هاوڕێی). لەسەر چیچکان، تفەنگەکەی لە نێوان قاچەکانی دا راگرتبوو، پشت» بە دیوار دابوو؛ هەڵسایەوە و بەرەو لای دەرگاکە هات. رووی کردە من. وتی:

– باشە ئێوە نەفی نەکراونەتە ئێرە!؟

بە قسەی ئەو پۆلیسە دڵم خۆش داهات. وتم:

– با.

وتی:

– ئەی چۆن دەڵێی «رامانده‌گوێزنەوە»؟ راتانده‌گوێزنەوە بەرەو کوێ ؟

گریام، وتم:

– نازانم..!

لەناکاو ئەویش تووڕە بوو، وتی:

– ئەی بەم بەیانییە زووە لە کوێ بووی؟ خەڵک بەم سبەینەی ساڵحان لەو سەحرایە چی دەکا!؟

بواری وەڵامدانەوەی نەدامێ. دەم و دەست کاغەزێکی بۆری گرمۆڵەوە بووی لە باخەڵی خۆی دەرهێنا. «دیتم، کاغەزەکەی خۆم بوو «ئەو کاغەزەی نەخشەی یاری کردنی فۆتبۆڵێنم لەسەر دروست کردبوو پۆلیسەکەی پێشوو لێی سەندبووم و دابووی بە ئەو». کاغەزەکەی پیشان دام و بە دەنگێکی تووڕەی ناقۆڵاوە وتی:

– ئەم کاغەزە چیە پێت، ها؟!

پاشان تفەنگەکەی شانی هەڵخزاندە پشتیەوەو توند قۆڵی گرتم، رایکێشامە لای خۆی. دانووشتایەوە، کاغەزەکەی لە رووم نزیک کردەوە؛ پەنجە قەڵشاوییەکانی خستە سەر هەندێ شوێنی ناو «نەخشەکە»، بە پەشۆکانێکی لە رادەبەدەرەوە وتی:

– هجوم، دیفاع، هەدەف... ئەم شتانە چین لێرە نووسیوتن، ها!؟

من بیرم دەکردەوە، بەلامەوە زۆر سەیر بوو، دەمگوت:

– ئەم دوو پۆلیسە خۆ عارەبیشن، بەڵام بۆچی لەوە تێ ناگەن کە ئەم وشانە زاراوەی یاری کردنی فوتبۆڵن!

توند گوێچکەی گرتم و سەرمی لەگەڵ با دا، سمێڵی گیڤ، چاویشی لێم زەق کردەوە، وتی:

– ئەم نەخشەیە چیە پێت، قسە بکە! هی تەخریباتە؟

منیش لەتاوی ئازاری گوێچکەم وتم:

– نەخشەی یاری کردنی فوتبۆڵێنە.

گوێچکەی توندتر بادام و دوو جاران سەرمی لەگەڵ راوەشاند، وتی:

– هەمیشە ئەم قسە نەعلەتییە دووبارە دەکەیتەوە! هجوم، هدف ، دیفاع.. ئەم هەموو ناوە، ئەم هەموو ئیشارەتە سەیرانە! قسە بکە تۆ چیت؟!

منیش نەمدەزانی بڵێم چی، چاش مابووم، لەتاو سوگواریی و ئازاری خۆم، هەر هەنسکم دەدا و دەناورامەوە.

www.arsivakurd.org

جوارو جۆرەوە لەسەر نەخشەکە دیاری کردبوو.

گەلێک ئێواران، کاتێ لە یاری کردنی فوتبۆڵێن شەکەت دەبووین و شەو باڵی تاریکی خۆی بەسەر بیابانەکەدا رادەکێشا، ئیتر لە گەڵ حاشووش بەیەکەوە دەچوینەوە ماڵی خۆیان؛ گەلێک شەوانیش هەر لە ماڵی ئەوان دەمامەوە و دەخەوتم.

دایکم پێی خۆش بوو کەمن لەگەڵ منداڵە عەرەبەکانی ناو لادێ یاریی فوتبۆڵێن دەکەم. دەیگوت:

– بەڵکولەگەڵ منداڵە عارەبەکان فێری زمانی عارەبی دەبێ.

بەڵام باوکم، جارێکیان ـبەم دواییەـ خۆی لێ توورە کردم، وتی:

– بەناخێریی گیانت کەلە فوتبۆڵێن تەواو دەبی، شەوان بۆ خەوتن وەرەوە کاولبووەکەی خۆت؛ مەچۆرە ماڵە عارەبان!

منیش گوتم:

– بابە، ئاخر، کە تاریک دادێ، دەترسێم بەو بیابانەدا بگەڕێمەوە ماڵەوە.

توورە بوو، وتی:

– چاوت دەردەهات. دەکەواتە واز لە فوتبۆڵێن بێنە!

باوکم راستی دەکرد! ئەگەر ئەو ئێوارەیە. لە دوای فوتبۆڵێن گەرابامایەوە ماڵی خۆمان و شەو لە ماڵی حاشووش نەبامایەوە، ئیتر لە دایک و باوکم دانەدەبڕام؛ تووشی ئەم چورتمە و ئەم بەدبەختییەی ئێستاش نەدەهاتم! خەتای خۆم بوو. ئا. خەتای خۆم بوو.

لە ژووری شێدارو تاریکەکەدا، وام بە خۆم دەگوت. دڵم خەریک بوو شەقی دەبرد. لە درزێکی دەرگاکەوە تەماشای دەرەوەم دەکرد: بیرم لە باوکم دەکردەوە، بیرم لە دایکم دەکردەوە، لە خوشکە بچکۆلە خنجیلانەکەم. دەترسام لەم ماوەیەی ئێستا، کەمن لەم ژوورە زندان ئاسایەدا راگیراوم، ماڵەومان سواری زیلی عەسکەری بکەن و رایانپێچن؛ ئیدی جارێکی دیکە، هەرگیزاو هەرگیز نایانبینمەوە!

ئەو ژوورە زندان ئاسایەی کە منیان تێدا راگرتبوو؛ سەیتەرەیەکی پۆلیس بوو، پارێزگاری ئەو ناوچەیەی بیابانەکەی دەکرد... تەنیا نیو سەعاتێک لە ماڵی خۆمانەوە دوور بوو. ژوورێکی فراوانی شەش پاڵوویی بوو، تاریک ، شێدار؛ دیوارەکانی بە بلۆک و بەرد «هەندێ شوێنیشی بە تەنەکەو بەرمیل» دروست کرابوون.

ئەو بەیانییە، خۆر تازە خەریک بوو گزنگی دەدا؛ من زوو ماڵی حاشووشم بەجێ هێشت؛ بەناخێری گیانم، وتم «با رێگاکە قەد بڕ بیبڕم و بەلای سەیتەرەکەدا بگەڕێمەوە» کە چی کە گەیشتمە لای سەیتەرەکە، پۆلیسە عارەبەکە لەو بەرەوە، لە دوور، هەر کە چاوی بە من کەوت « وەکو ئەوەی بەیانیان بە درێژایی هەموو ژیانی هەرگیز لەو بیابانەدا چاوی بە بەشەر نەکەوتبێ» تفەنگەکەی سوار کردو لە دوورەوە لوولەی تفەنگەکەی ئاراستە کردم؛ هاواری کرد وتی «ئۆگەف!».

«ئاخر چیم کردووە!؟»، «سەیرە!»، «وا دوو سەعات زیاترە»؛ «بۆچی منیان لەم ژوورەدا راگرتووە!؟، تاوانم چییە؟»

لەوە زیاتر خۆم پێ رانەگیرا، دەرگاکەم کردەوەو چوومە دەرەوە. کە گەیشتمە بەر دەرگاکە، پۆلیسەکە یەکسەر تفەنگەکەی لەشان کردەوە و روو بەڕووم هات. خۆی لێم گڤ کردەوە، بە عارەبیەکی جلفیی وشک شیراندی بە سەرما:

– هەتیو، پێت دەڵێم «بچۆ ژوورەوە»!

لە شیراندنەکەی نەترسام، بەڵام لە حەژمەتی غەمی ماڵەوەمان، ئازارێکی سەخت بە رۆحم دا دەگەڕا. لاڵامەوە و وتم:

– ماڵەوەمان. دایک و باوکم!

– ماڵەوەتان چی؟

– دەڕۆن بە جێم دێڵن

وەکو ئەوەی گاڵتەم پێ بکا، یا بیەوێ لاسایییم بکاتەوە، بە تووڕەییەوە وتی:

– «بۆ کوێ دەڕۆن؟»

– رامانده‌گوێزنەوە.

– کێ راتاندەگوێزێتەوە؟.

– حوکمەت. حوکمەت رامانده‌گوێزێتەوە.

– بەرەو کوێ؟

– بۆ ئێران.

– درۆ دەکەی پێشتریش ئەمەت گوت.

www.arsivakurd.org

چیرۆک

بیابـــان

فەرهاد پیربال

خوشکە چکۆلانەکەی «حاشوش» لەناکاو خۆی کوتایە ژوورەوەو بە پەلە پرووزێ و هەناسە بڕکێوە وتی:

-دایە، دایە.. سبەینێ دیسان ماڵە کوردەکان را دەگوێزنەوە.

من کە ئەو وەختە منداڵ بووم و زمانی عەرەبیم باش نەدەزانی، لە سەرەتادا لەو عەرەبیە جلفی‌یەی خوشکەکەی «حاشوش» حاڵی نەبووم، بەتایبەتی لەبەر ئەوەی کە زۆر بەهەشتاوی هەواڵەکەی پێمان راگەیاند.

لەو دەمەدا من و حاشووش بەرامبەر یەکتر دانیشتبووین، دامەمان دەکرد. حاشووش کە گوێی لە هەواڵەکە بوو، یەکسەر دەستی لەسەر بەردی دامەکە سارد بۆوە، تەمی خەفەتێکی لەناکاو کەوتە سەر رووی. دایکیشی، بەدیار سەماوەرەکەوە مات ما؛ بە غەمگینی و بە چاوێکی پڕ بەزەییەوە نیگایەکی کردم.

باوکی حاشووش، کە دیاربوو ئەویش ئەم هەواڵەی زۆر لەسەر دڵ گران دەهات، رووی کردە کچەکەی، وتی:

- کێ وای پێ وتی!؟

کچۆڵەکە بە شڵەژاوییەوە سەیرێکی منی کرد و ئینجا رووی کردەوە باوکی، وتی:

- ماڵی سەعدیەی دراوسێمان.

- وتیان چی؟

- «ئەبو سەعدیە» وتی.

- وتی چی؟

- وتی «سبەینێ ماڵە کوردەکان رادەگوێزنەوە».

دایکی حاشووش، بە خەفەتبارییەکی پڕ لە گازاندەوە، وەک ئەوەی بە نهێنی قسە بکا، رووی کردە باوکی حاشووش وتی:

- راست دەکا. «ئەبو سەعدیە» پۆلیسە، دەزانێ.

من ئیتر یەکسەر تێ گەیشتم، زانیم کە ئیدی ئەمجارەیان بەیەکجارەکی راماندەگوێزنەوە بەرەو ئێران، یانیش بەرەو بیابانەکانی سەر سنووری «ئوردون». زۆر لە مێژ بوو باوکم لە ماڵەوە باسی ئەوەی بۆ دەکردین. من ئیدی چیتر خۆم پێ رانەگیرا؛ بەسەر فایەری دامەکەوە، سەرم نوشتاندەوە سەر سنگم، وەک منداڵێکی لە تەمەنی ئەوسام زۆر بچووکتر، لە حەژمەت دەردە سەری و سوگواریی خۆمدا دەستم کردە گریان.

بۆ بەیانیەکەی، کاتێ لە ژوورە زندان ئاسا تاریکەکەدا، دیمەنی شەوی دوێنێ و چۆنیەتی راگەیاندنی ئەم هەواڵەو پەشۆکانی ماڵی حاشووشم بیر دەهاتەوە، دڵم زیاتر تەنگ دەبوو. لەسەر تەنەکەیەکی ساردی قوپاو دانیشتبووم؛ بێ دەنگ، هەنسکم دەداو لە بەر خۆمەوە هۆن هۆن دەگریام. لە دڵی خۆمدا دەمگوت:

- خەتای خۆم بوو»، «بۆچی شەو لە ماڵی حاشووش مامەوە!؟».

یازدە مانگی رەبەق بوو، لەوبیابانەی باشووری عێراقدا دەژیاین کە هەموو خێزانەکەمان (دایکم و باوکم و خوشکێکی بچکۆلانەم) ،من نەمدەزانی بۆچی، نەفی کرابووینە ئەو بیابانە وشک و گەرمەسێرەی باشووری عێراق. بیابانێکی هەتا چاو بڕ دەکا هەر چۆڵەوانی و وشکایی بوو. من بە درێژایی هەموو ئەو حەوت ساڵەی رابردووی منداڵیم کە هەمیشە لە کوێستان و لە ناو شاخ و داخی رەنگیندا دەژیام، ژیان و گوزەرانی ئەو بیابانەم زۆر لەسەر دڵ گران دەهات. تەنانەت وا بزانم بۆ دایک و باوکیشم هەمان شت بوو. بەدرێژایی هەموو ئەو یازدە مانگەی لەو بیابانەدا بووین، تەنیا ماڵی حاشووش و ماڵە عەرەبێکی دیکە هامۆشۆیان دەکردین.

باوکم بۆ ئەوەی بتوانێ بەخێومان بکات،هەر سێ چوار رۆژ جارێک، بەگەڵ باوکی حاشووش دەکەوت، دەچوون، نازانم لەکام گوندی نزیک ئاواییەکە، تووریان دەکڕی و دەهاتنەوە لە ئاواییەکەدا دەیانفرۆشتەوە.

منیش هەموو بەیانییەک، لە گەڵ حاشووش دەچووین لە زەلکاوێکی پیسی دوور دەستی ئاواییەکەدا، کە هەمیشە پڕ بوو لە مێش و مەگەز، ماسی‌ی جۆرپەمان دەگرت دەهاتینەوەو لە ئاواییەکەدا دەمانفرۆشتنەوە. ئێوارانیش، لە گەڵ حاشووش و منداڵە عەرەبەکانی دیکەی ئاوایی، دەچووین لە نزیک ماڵی حاشووش، لە چۆڵەوانییەکی وشک و برینگ دا، کە تەنیا چەند بڕکە خورمایەکی لێ بوو و شەوان حوشترەکانیان لە ژێر دەبەستەوە؛ یاریی فوتبۆلێنمان دەکرد.

من زۆر حەزم لە فوتبۆلێن دەکرد. هەمیشە نەخشەیەکی یاری کردنی فوتبۆلێنم پێ بوو. ناوی هەموو منداڵە یاریکەرەکانم لەسەر نووسیبوو؛ شوێن و رۆڵی هەر یەکێکیانم «هجوم»، «دیفاع»، «هەدەف» بە هێما و هێڵی

منالّ بووم پشیلەم زۆر خۆش دەویست، بە دایم سێ چوار پشیلەم هەبوو، بە دزی دایکم بەشە شۆرباوی خۆم دەرخوارد دەدان. شەوانە یەک لەسەر سینگ و ئەوی دیکە لەسەر باسکم بە مرخە مرخ خەویان لێ دەکەوت. دایکم زۆری قین لە پشیلان بوو، هەمیشە بەدەم هەرەشەوە پێی دەگوتم:

– تاعوون لێ دراو بۆ دەست لە پشیلان هەڵناگری! پشیلە لە توخمی شەیتانە و نەت دیوە چاوەکانیان وەک جندوکان دەچن. پشیلە دۆستی کەس نییە و سەد ساڵی خزمەتی بکەی وەک بێگانە وایە، ئەگەر نەتدایە جنجرۆکت لێ قایم دەکا. بەلاّم کێیە لەدایکی خۆی بترسێ. قسەکانی دایکم وەک بای بەبن گوێمدا رادەبردن و تا ماوەیەک پێش، بەراستی پشیلەم خۆش دەویست، بەلاّم ئەم رۆژانە بە تەواوی رام گۆراوە و ئەو بوونەوەرەم نە بەرچاوی کەوتوە!

– لەبەرچی؟

– ئێستا هۆیەکەت پێ دەڵێم. چەند رۆژ پێش ئێستا چوومە ماڵی هاونیشتمانێکم، کە خانەکەی خەڵکی ئەو ولاّتەیە. پیاو حەق بڵێ، چونکە لەگەڵیان لەیەک خەتدا بووم و بە کورتی لە کۆنە مریدانی ستالین و دژی گلاسنۆرست و پێرێسترۆیکا بووین. گەلێک رێزیان بۆ دانام. کەیبانوو بنابەرێ و رەسمی ولاّتی خۆیان پێشەکی نێو ماکەکەیانی پی نشان دەدام، تاکوو گەیشتنە چێشتخانەی، دەرگای یەخچاڵێکیان کردەوە، کە پڕ بوو لە قوتوولەی رەنگا و رەنگی خواردەمەنی و ژن ومێرد وێکرا گوتیان:

– ئەوەش یەخچاڵی تایبەتی «کێتی‌یە»!

ئەوەلی وام زانی منالێکیان هەیە بە ناوی «کیتابوونە» و لەبەر نازداریان پێی دەڵێن کێتی، لە لایەکی دیکەوە، ئەوەندەی من ئاگادار بووم، ئەو بنەماڵەیە منالیان نەبوو. جابۆیە تارادەیەک ناوی کێتیم لەلا سەیرهات، لە دڵی خۆمدا هەروا دەمگوت:

– دەبێ ئەو کێتی‌یە، کێ بێ؟ بەلاّم زۆریش خۆم شلوێ نەکرد و گوتم با نەڵێن ئەو کابرایە گوندییە و چ نازانێ. بە لەسەرەخۆیی لەکەیبانووم پرسی:

– ئەدی کێتی خانم لە کوێیە؟

کەیبانوو بەدەست و پێ تێک هالاّوی ولاّمی دایەوە:

– کێتی گیان، خانم نییە! بوورە ئاغایە و وەی بە قوربانی سمێلە قنجەکانی بم!

– ئەی ماڵ وێران خۆم! لە ولاّتی خۆمان کێتی ناوی کێژۆلاّن بوو، ئەوە بۆچی لە ماوەی ئەو چەند ساڵانەدا گشت شتێکم لێ گۆراوە؟

ئەوە چ بەزمێکە......؟! بەلاّم دیسانیش خۆم سڵ نەکرد و ئەم پرسی منالّتان هەیە یانا؟ یان بۆچی کێتی بۆتە ناوی کوران و ئەو سمێلە بۆچی وا زوو بوو بە گوریس. گوتم بە هەرحاڵ منالّی خۆیانە و لە خۆشەویستیان پێی هەڵدەڵێن.

بە هێوری رووم هەڵبرییە لای خاتوون و بە لەفزێکی شیرن و منالّ لاوێن پرسیم:

– ئەدی دیوی کێتی بچکۆلانەی لەکام لایە؟

خانم لە خۆشیان چاوەکانی وەک هەستێرەی شەو زەنگ و گرشە گرش کەوت و بە لەزەوە گوتی:

– ئێرەیە!، بچینە ژوور، تازە، کێتی من!

کە چووینە ژوور هەرچی روانیمە قەراخ و بیجاران و بەڵکو کێتی ئاغای ببینم، نەبوو! بێجگە لە تەختە خەوێکی رازاوە و رێکوپێک نەبێ! لە قولینچکی دیوەکەی داندرابوو. وەرسووڕامەوە و چاوێکم لە خانم کرد و سەرێکم بەو مانایە ئەدی کوا کێتی؟ راوەشاند.

ئەویش بە پەلە قامکی بۆ بن تەختەکەوە راداشت. کە سەرنجم دایە و دیتم: پشیلەیەکی رەش و خرپن و رەش، بەرسینگی وەک بەفری کوێستانان سپی، چاوەکانی وەک دەنکی مرواری، سمێل قنج، قاچ و قول سپی. هەر ئەوەندە جوان بوو، دەتگوت خوای گەورە بە شێنەیی دانیشتووە و دیمەنی ئەو بوونەوەرەی دارشتووە.

کەرەتی ئەوەڵی کە دیتم کێتی ئەو پشیلەیە، برێک تێک رابووم، بەلاّم زوو فکری خۆم گۆری و خۆشەویستی لە مێژینەم سەبارەت بە پشیلە لە ناخ بەرز بووە و ئاگام لە خۆ برا و داهاتمە کێتی ئاغای بگرم و لە باخەڵمدا تێر بە خۆیەوە بگوشم، بەلاّم هەر داهاتنەوە و پەلاماری کێتی وێکرا دەست پێ کرا. ئەگەر بە هەموو توانایەوە جینجرۆکی لە پشتە دەستی قایم کردم. باوەرکە جینجرۆک نەبوو، بەڵکو لە نووکی نەشتەری سەقەتتر بوو! واقم ورمابوو، بە حەپەسانەوە قیت بوومەوە و چاوێکم لە کێتی کرد، دیتم: ناباب! وەک بە بر گورج حاڵەتی ناسایی بە خۆوە گرتووە و بە مرە ئامادەی پەلاماری درندانەیە... کە وام دیت ئیدی لە ترسان خۆم بۆ رانەگیرا و هەر پێیەکم کرد بە دووان و جاوەرەدەرپەرە.

بەڵێ، ئەوەبوو هۆی داروشانی پشتە دەستی من و لەوێ رۆژێ را لێبراوانە خەریکی دەرهێنانی خەرجی مانگانەی کێتم و لەگەڵ خەرجی خۆم هەڵی دەسەنگێنم و بریارم داوە لەمەو دوا سەبارەت بە هەرچی بوونەوەراتی پشیلەیە هەڵوێستی توند و تیژ بگرمە بەر! بە بڕوای ئێوە کارێکی دروست نییە؟

۱۸-۱-۱۹۸۸

www.arsivakurdi.org

رۆژێک، لەگەڵ برادەرێکی وەک تۆ خەریکی پیاسە بووین. کاتێک ویستمان لەسەری پێچی شەقامێک بادەینەوە لە نەکاو سەگێکی گورگانی، کە بەقەت هێسترێک دەبوو، لە پشیم قووت بۆوە. ئیدی رووح لە جێگایەکی سەخت دایە و نایەتەدەر، دەنا هەردەبوایە لەوێ سەکتەم کردبایە.

برادەرەکەم، کە چاوی بەرەنگ و رووی زەردهەڵگەڕاوی من کەوت، بە شڵەژاوی پرسی:

– کورە، ئەوە بۆچی وا رەنگت بە روانەوە نەما؟!

نوتقم بەسترابوو، بە سەری قامکم، دەستم بۆلای سەگەکە راداشت بەو واتایە کە لەو سەگە ترساوم. هاورێ بە پێکەونینەوە گوتی:

– حەک خوا ماڵت چۆن ئاوەدان دەکا! جاچۆن کورد ئاوا لەسەگ دەترسی؟

ویستم هۆیەکەی بۆ باس بکەم، بەڵام هاورێ دەرفەتی نەدام و گوتی:

– کاکە گیان بە خۆرایی ترساوی. ئەو سەگانە گشتیان دەست پەروەردەن و تاکو ئێستا بە دەگمەن دیتراوە، لە خۆرا لاقی کەس بگرن. ئەگەرچی هێندێک کردەوەی نۆکر سفەتیان هەیە، بەڵام لەگەڵ ئەوەش قسەزانن و قسەیان لەگەڵ دێ. ئیدی وەک سەگە رەش و سپییەکانی پەلامارەدەی سەرولاتی ئێمە هار نین، هەر چەپ چاویان لێ بکەی، هەڵ کەنە سەرپیاوی و دڕ بە دڕی کەن. تازە! سەگی ئەو ئەوروپایە ئەگەر هاتوو کەسێکیان لە خۆرایی گرت، دەزانی، دەبێ خاوەنیان چەندە پوولی تاوان بۆمێرن؟

– ئاوەڵلا......؟ چەند؟!

– زیاتر لە سی هەزار شیلنگ و شێست هەزار مارک. تازە کویت دیوە لە هەندێک وڵات جەریمە تاکوو چل هەزار دۆلاریش دەروا.

– چل هەزار دۆلار؟!

– ئەدی چی؟ پێت وایە فشەیە!

کە ئەو هەواڵەم لە زمانی هاورێم بیست، ئیدی خۆم پێ رانەگیرا و بەپەلە من پیلم گرت و گوتم:

– کاکە پێ هەڵێنە و بازوو بچین بۆ قاوەخانەیەک! چونکە ئەوێ رۆژی زۆر دڵپربووم، بێجگە لەوەی وەعزی گیرفانم کەساد بوو، لە نەیاریان پوولێکی زۆریش قەرزداربووم، کە دەبوایە زوو دابامەوە.

لە قاوەخانەی ماشین حیسابم لە گیرفان دەرهێناو دەستم کرد بە لێکدانەوەی مارک و دۆلار لەگەڵ پوولی وڵاتی خۆمان، سەرتان نەئێشێنم خۆی لە میلیونها پوولی وڵاتی ئێمە دەدا. بیرم کردەوە بە سێ چوار پوولی وا ساڵەها دەتوانم لەگەڵ بنەماڵەکەم بە خۆشی و کامەرانی لاق راکێشین و تەواوی قەرز و قۆڵەکانیش بدەمەوە. دەی چۆن ئەو پوولەی وەدەست بێنم؟ رێگای ئەوەبوو ماڵی کابرایە زەنگین بدۆزمەوە و بە هەر جۆرێک بێ خۆم بدەمە دەمی سەگەکەیان.

ئیدی لەوێ رۆژێ را ڕام گۆرا و کون بە کون بە شوێن ماڵی کابرایەکیدارا دادەگەرام و زۆری نەخایەند ئەم هەڵەشم دەست کەوت و لە ماڵی کابرایەکی زەنگین بانگێشتن کرام. کە لە باتی سەگێک حەوت هەشت سەگی ورچانی، فەندیانی، بەرخانی، گورگانی و...... وەی هەبوو.

لە خاوەن ماڵم داوا کرد، پێشەکی نەختێک لە بارەی سەگەکانیدا بۆم بدوێ و ئەوی دڕشیم پێ بناسێنێ. کابراکە دیتی سەر رەشێک وا بەئیشتیا سەبارەت بە سەگ پرسیار دەکا. هەر وەخت بوو، لە خۆشیان شاگەشکە بێ و هەژدەر هەژدە تاریفی بۆ کردم و لە کۆتایی دا سەگە گورگانییەکەی لە گشتیان دڕ و بێ رەزاتر ناساند.

ئەمنیش لە وردی گوێم دابوویە و جار ناجارێک سەرێکم بۆ دەلەقاند، و لەفکری دارشتنی نەخشەیەک دابووم و لەدڵی خۆمدا دەمگوت:

– لێی گەرێ دەرگای خەزینەم بۆ کرایەوە، بە خودای سەگێک کەمە دەبێ خۆ بدەمە زاری پازدان. بەڵام بەبێ خشپە و لەسەرەخۆ... نابێ بێڵی سەرمایەداری سەگ باب هەروا بە تەنێ بیخوا! تازە ئەو هەڵوێستە شێرانەیەی من بۆخۆی چەشنە بەربەرەکانیکە بە دژی سەرمایەداری... بە، بە! شۆڕشگێری راستەقینە ئەوەیە... بەبێ چەک بە شێوەی پەنامەکی دژی سەرمایەداری راپەرین!

کاکە، هەر کابرای خاوەن ماڵ چاوی لێم دووربوو، گورج راست بوومەوە و چاوم نوقاند و لە سەگە گورگانییەکە بە قینەوە چوومەپێش و نووکە شەپێکی توندم لە لمبۆزی کوتا. کاتێک چاوم کردەوە، بەسەرسوورمانەوە دیتم: سەگە لەسەر گازەی پشتێ کەوتووە و هەرچوار پەلی نووشتانۆتەوە و بە نووزە نووز و پارانەوە چاوی تێوەبڕیوم، کە کایەیی لەگەڵ بکەم!

ئەو جار توورەتر لە پێشوو چاوم تێوەبری و ددانم لێ دەچیرەوە برد و بە زۆر لاقم وەبەرکەلپی دا. نەخێر! کوا ئێمە و شانس! ئەو جارەیان سەگە مرەیەکی لێهات و کەوتە لستنەوە و کلکەسووتە. دیتم ئەمەیان چی لەگەڵ نایە، ناچار کەوتمە تاقی کردنەوەی ئەوانی دیکە. حەی حەی ئەوانی ترسەد بەرامبەر بە رووحمتر بوون، ئیدی لارەمل و ناچار پاشە و پاش گەرامەوە لەسەر جێگایەکەم دانیشتمەوە و بیرم لێ کردەوە: پیاو ئەگەر ئیقباڵی هەستا سەگی بەردەکێشی باش دەبێ.

بەڵێ، ئەوەبوو، هۆی ترس شکانم لەسەگی ئەو وڵاتانە و جائێستا گوێت لە نەقڵی پشیلان بێ.

چیرۆکی
تەنز

بـوونـەووەراتـــی سـپڵـە

سیامەند

سەعاتێک زیاتربوو، لەسەرکوتە قاقەزێک خەریکی حیسابات بوو، لەگەڵ هەر لێکدانەوەیەک نووچە نووچێکی دەکرد. لەپڕ سەری هەڵێنا و وەک ئەوەی شتێکی داهێنانی، بە دەنگی بەرز هەڵیدایە:

– جاوەرە قورێ وەسەرە خۆت مەکە! قەت بووە بە پێنج مانگان نەتوانی بارتقای خەرجی مانگێکی پشیلەیەک داهاتت بێ! کوتە قاقەزەکەی راگرتەپێش من و نووسرابوو: خەرجی پشیلەیەک لە مانگدا بێنسەد (٥٠٠) مارک. ئینجا سەری بۆلای دەرێوە سووراند و هێندێک دەنگی کز کرد و گوتی:

ئەگەر ئەو مارکەی بە نرخی بازاری رەش، لەگەڵ پارەی وڵاتی خۆمان لێک بدەیەوە، دەکاتە کۆڵێک. ئەی بابە رۆ! بەو هەڵسەنگاندنە دەبێ خەرجی سەگێک لە مانگێکدا چەند بێ؟ بەسەرسوورمانەوە لێی وردبوومەوە و پرسیم:

– دەکرێ بۆم روون کەیەوە، بۆچی زیادە لە گشت زیندەوەری سەر رووی ئەم هەردە، هاتووی لە گژ سەگ و پشیلان راچووی؟

قاقایەکی کێشاو پاشان دەستێکی بەدەم و سمێڵی داهێنا و رووبەمن گوتی:

– مرۆڤ ئەگەر گیرفانی بەتاڵ بوو، دێ حیسابی خەڵکی دیکەدەکا. هەروا ئەگەر بێکاریش بوو، دەست بە غەیبەتی ئەم و ئەو دەکا. هەرچەند من لە مێژە بریارم داوە پاش ملەی هیچ ئادەمیزادێک ورتەم لەبەر نەیە. بەڵام بۆخۆت باش دەزانی، پیاو ئەگەر خۆی بەشتێک گرت چەتوونە وەلای بنێ. جابۆیە ماوەیەکە دەستم لە پاشملە گوتن هەڵگرتووە. ئێستا زیاتر باسی بوونەوە مەرات دەکەم. ئاخر هەرچی بێ ئەوان دەسبەجێ قسەیان بە گوێ ناگاتەوە و لەوەش دڵنیام هەڕەشەی دو رۆژیشیان لێ نابیسمەوە.

– لەوەی گەرێ! بێم بڵێ بزانم ئەو پشتە دەستەت بۆچی واداروشاوە؟

پێکەنی و گوتی:

– هەهەم، تەواوی ئەو حیساباتەی من لە دەوران پشتی برینداربوونی ئەو پشتە دەستەی من دا خول دەخوا.

– چۆن!؟

– بێتوو هێندێک پشووت لەسەرەخۆ بێ، نەقلێکی سەردەمی منالی خۆمت بۆ دەگێرمەوە. هەڵبەت لەمەبەست دوور ناکەومەوە و ئەویش هەر لەو پەیوندییە دایە.

– دەی فەرموو! چ لە ئێستا باشتر.

– بە برای خۆم بڵێم پێنج ساڵانە دەبووم و نەدەبووم، بەبێ پرسی دایک و باوکم سەری خۆم هەڵگرت و چوومە مەزرایە. لەکاتی گەرانەوەمدا سەگەلی شوانان دەوریان دام و لارانێکیان بریندار کردم. پاش ئەوەی بە گۆپاڵان لەدەم سەگانیان ئەستاندمەوە، بە برینداری بردیانمەوە ماڵ. کاتێک باوکم بەو چەشنەی دیتم، چونکە بەبێ ئاگاداری ئەو لەماڵە وەدەر کەوتبووم، سەرباقی سێ چوار زللەشی لێدام. ئەوەی راستی بێ لەوکاتەوە تاکوو ماوەیەک لەمەوبەر بە روح لەسەگان تۆقیبووم. بەڵام سەیر ئەوەیە، ماوەیەکە بە هیچ جۆرێک لە سەگان ناترسێم و بەلکوو کون بە کونیش بە دوایان دادەگەرێم!

لیی دەولای کەوتم و پرسیم:

– یەک دا بە دوو چ قەوما، کە ترست لە سەگان شکا؟

– هێندێک حەوسەلەت بێ هۆیەکەت پێ دەڵێم... بۆخۆت دەزانی لەو ئۆروپایە لەهەمە چەشنە سەگێکی لە ڕووی ئەو دنیایەیی تێدایە و هەرکەسێکی دەبینی، ئەوە پەتێکی لەملی سەگ کردووە و دەگێڕێ. جا سەگی وایە جگە لە تۆرمەی خۆی، وەک چەقەڵ، ورچ، شێر دەچێ. بەر لە ئێستا کاتێک چاوم بەو چەشنە سەگانە دەکەوت، ئیدی هەر من بووم خۆم رادەگرت، نازانم چۆن بوو لە ترسان دڵم نەدە تۆقی! تاکوو

www.arsivakurdi.org

نوشوستیماندا شکاینەوە- یانزە جارانیش پەڕوباڵی کۆتری سپیمان لە کەش و ئاو و هەوای سازگاری دیموکراتیەتدا درێژتر بوونەوە!
لە ئاسمانی ئەرخەوانی ئازادیدا، هەڵۆکانی ئێمە هەرگیز لە هەڵۆی میللەتانی تر نزم تر نەفڕیون. هەرلەم ئاسمانەیشدا قەل و داڵەکانی ئەوان لە قەل و داڵی ئێمە کەمتر نەبووە. مێشکی قەڵەمی ئێمە پووتتر و هی ئەوان پڕتر نەبووە. هەر درەختی ئێمەش پوازی نەبووە. ئەسپەکانی بەردەقارەمان و پیران و بەرزان و موکریان لە ئەسپەکانی نیمچە دوورگەی عەرەب و باشووری ئەفریقا و ئەمریکای لاتین گەمژەتر و بێ دەماغ تر و نا چاپوکتر و نا ڕەسن تر نەبوون! بەلام- کەسیش ئەوەندەی ئێمە کسپەی «بەلام»ی لەگیان هەڵنەساوە!... بەلام وەکوو ئێستا و دوێنێ و پێرێی دوورتریش! ئاخ کێ ناڵێ! تەنانەت ڕەنگە وەک سبەینێش..

زۆرترین لاپەڕەی مێژووی ئەم گۆی زەمینە
هەر دێوە گورز بەدەستەکان- دێوی ڕەش، سپی، سوور...

هەر ئەوان بە دەمی شمشێر و سەری گوللەتۆپ و نووکی بۆمباو باڵی هەوای ژەهراویی نووسیویانەتەوە و، ڕاستیی وەک ئێمەش، زۆرجاران، یان (مەسیح)ێکی لە خاچ دراو و یان (حەللاج)ێکی چوار مێخە کێشراو و یان قازی‌یەکی لە قەنارەدراو و یان مەولەوی هەڵەبجەیەکی خنکێنراو بووە!

لە لۆزانەوە تا هەڵەبجەش
کارمامزە سپیەکەی هەقی ئێمەش
یان بە تیری ئەملا یان بە هەوای ژەهراوی ئەولا
قوربانیەکی کەس پێ نەزانی بازاری زڵ هێزان بووە.

ئەوسایش، دوای یانزە مانگ.. کاتێ نەوت کەوتە چاوداگرتن. تارانی شا، پەردەی لەسەر لەش و لاری بریقەداری هەڵدایەوە... ئاوتێزایە دەمی کرێملن و کۆترەکەی دووی ڕێبەندانی ئێمەش هەر لە هەمان چوارچرادا ملی هەڵکێشرا!
دووی ڕێبەندان، هەر مێخەک بەندی گەردنی یارێکی بۆن خۆشی ڕابردوومان نی‌یە. هەر کوڕژنی ئەسپی باو برووسکەی چوارچراو گزرانیی درەخت و سەمای بەفرە خۆرکەی سەرتاشە بەرد و ناو سیسڵ و بەربێلایی چیاکانمان نی‌یە. بەڵکو خوڕە و هاژەی بزوتنەوەی بەردەوامی کوردایەتیەکە: کە مرۆڤ پەروەری و دیموکراتیەت پەروەری و خۆشەویستیی پەنجەرەکانی ڕوو لە هەتاوی ڕێ و بانی ئایندەیەتی...
چل و پێنج ساڵە... یاد لە دوای یاد... ئاگری ئەم جەژنە بڵێسەدار ترە، چونکە دەستەچیلەی خۆشکردنی دڵی کوردستان خۆیەتی. چل و پێنج ساڵە ئەزموونی ڕێگا جیاجیاکانی بیردۆزی هزرو تاقیکردنەوە ئەمانهێنن و ئەمانبەن و بەلام وەک سەرئەنجام هەر ئەچینەوە سەر شا ڕێگەیەک کە کوردایەتیی ڕەنگی عیشق و تێکۆشانی بۆ ڕشتووە و هەڵۆکەی دووی ڕێبەندانیش بە خامەی ملی خۆی ئەوین نامەکەی بۆ نووسیوین، هەڵۆیەک جیا لە زۆر هەڵۆی تر، هەڵۆیەک لەسەر هێلکەجووقانیەوە تا چاو لێکنانی ڕەوەزی بەرنەدا. لە بری ملی زەرنەقووتەکانی ملی خۆی کرد بە پەتا!.
ئەی دووی ڕێبەندان! گوڵی بەفرت، وەک ڕەنگ و ڕووی سرودەکەت لە گیانماندا نەژاکاوە.
تین و تاوی کەڵە پشکۆکانی کوانووەکەت.. وەک هیوا لەبیرماندا سارد نەبۆتەوە. حیلەی سێدارەکانت بەردەوام لە گوێی مێژووماندا ئەزرینگێتەوە. تۆ چراوگی دەستی ئاواتێکی کە لە هەموو تاریکستانێکدا دوور بە دوور بۆمان ئەجریوێنی و بەرپێی برینەکانمان ڕۆشن ئەکەیتەوە.
دە ئەی گوڵاڵەی بەفری دووی ڕێبەندان ماڵمان پڕکە لە بۆنی یادی پیرۆزت و تۆیش ئەی هەڵۆکەی چوارچرا منداڵەکانمان بخەرە سەرباڵی هەتاوی پاشەڕۆژت!

ستۆکهۆڵم ۱۹۹۱/۱/۹

www.arsivakurdi.org

گوڵاڵەی بەفر

- بۆ یادی دووی ڕێبەندان -

شێرکۆ بێکەس

لە مێژووی تیلچاف و ئەنگوستە چاوی ئێمەدا، تەنها جارێک چرای خۆزگەمان لە بەستێنی زرێباری غەمگینندا هەڵبووا. تەنها جارێکیش گوڵە سروودی ئازادیمان لە کرێوە و باسریشکی موکریاندا پشکووت. تەنها جارێکیش ئاسمانی تاتێلی سەرسەرمان خۆری ئاڵایەکی چاو بە فرمێسکی وەک شاهۆی تیا هەڵهات.

پایزیی هەڵوەرینمان چەندین سەدە و
بە هاریشمان یانزە مانگ بووا

لەوێوە چیرۆکێکی دیکەی سەر بەتەم و مژی هەناسە درێژی ئەم پاردە و قەڵای کوردایەتییە دەست پێ ئەکات! لەوێوە رێچکە سێدارەی پڵنگە سوورەکانی هەوارێکی تری ئێمە باوبۆرانی وەسیەت نامەی خۆیان دایە دەست ڕێژنەباران و باکوزیری دوای خۆیان. ئێمە ئەشکەنجە و ئازایەتیمان شان بە شانی یەک هاتوون. ڕووناکی و تاریکیمان دوو ئەریبی ئاسۆیی و ستوونی ئەم خەمە کەڵەگەتمان بوون و لێمان جیانەبوونەتەوە، دووی ڕێبەندانیش، دوو دیدەی شایەتی ئەو هاوار و دووکەڵە بەردەوامەبوون کە بە درێژایی زامەکانمان لە جەستەی پارەپارەی مێژوومان هەڵساون و نەڕەوینەتەوە.

لە دووی ڕێبەنداندا و لە مێرگی پاراوی سەربەستیدا گوڵی بەفرمان چنی و دامان لە قژی سابلاخ و سابلاخیش هەموو کوردستان بوو.

لە زستانێکی هەڵ لەرزیوی دەست و پەنجە گۆنەکردووی سەقەمدا. نێزگزە جاڕمان لە نسێی کاوانەکاندا دۆزیەوە و ڕەشبەڵەکمان لە دەشتی سەهۆڵدا گەرم کردا.

لەو دەمەدا، پیاوێکی سەرەمێرا پیاوێکی گەنم ڕەنگ وەک بەرکاوی زاوا- بووک، خوێن شیرین وەک دار بەلاڵووکی گەییووی کۆساران. باریکەلە وەک تاژان یان وەک کەڵێکی نەحەساوەی ناو چیلە بەردو زەردومای کێوان، تەوێڵ پان وەک ئاوێنەی دیوار کۆی ناو ماڵەکانی سابلاخ و چاو تیژ وەک هەڵۆ لە پێشمانەوە ئەرۆیشت و کوڕی شاخ و کوڕی مێژوو بووا.

لە زەماوەندی ڕێبەنداندا، لە جەژنی نێو باپووسکە و تەرزە و کۆپاڵە باراندا، گوڵە هێرۆکانی گوێ تانجەرۆ و وان و خوڕخوڕە پێکەوە لە تەختایی چوارچرادا ئاوێزانی باڵای ئازادیی ئەبوون و شانۆی بەرەبەیانی مژدەیەکی سەوزیان ئەڕازاندەوەا.

لە ریزی لەشکری مێرخاساندا- گوڵ ئەستێرەی چاوی قودسی و عیززەت و سەیف پێکەوە ئەدرەوشانەوە و گەرویشیان یەک دەربەندی بزاڤی نەتەوەیی موقەددەس بووا.

لە شڵخەی چاپخانەکانی هزرو دەروونی مەهابادا، قەڵەمە بزۆز و نەسرەوتەکانی کۆیە و ماردین و سنە هەنگە عەشقی یەک شانەی خۆشەویستیی و یەک ئامێزی دایکانەی بە ڕێژە و بوون.

ئەم لانکەی کۆمارەا جگەرگۆشەی ئازادیی هەموومانی لە هەناودا بوو. خوێنی هەموومان ڕای ئەژەند. پەیڤی هەموومان بانگیان بە گوێدا ئەدا و بەروەسێلی شەوانەی ڕازەکانمان بوو.

لە یانزەمانگدا- یانزەجاران- بەژنی داربەڕووی هیواکانمان زیادیان کرد. یانزەجاران- بەسەر

www.arsivakurd.org

شیعر

خەبات عارف

لە توورەبوونا یەكین

من و تۆ، دووكەسی زیندووین لە پێناوی نەمریدا.
یەك كەسین و بۆ سەربڵندی ئەم خەڵكە،
پێكی مردن ئەخۆینەوە.

ئەمرین، كاتێ كە بێدەنگی، ئەبێتە چرا
بە دەستی ئەم خەڵكەوە، بۆ دۆزینەوەی
تاریكی.
توورە ئەبین، كە سەرلەنوێ خۆری
دەنگی هەڵ دێتەوە.

من و تۆ، لە توورەبوونا یەكین.
لە مردنا، ئەبینە دوو كەسی نەمر و
لە ئاسمانی نەمریدا،
باڵی ژیان لە سەرمانا ئەكرێتەوە.

من و تۆ؛ دوو كەسی مردووین،
لە پێناوی نەمریدا یەك كەسین و
بۆ سەربڵندی ئەم خەڵكە،
پێكی ژیان ئەخۆینەوە.

من و تۆ، لە دوا پلەی بێزاریشا
دەستی ژیان توند ئەگرین و
ڕێزی ئەگرین.
بۆ كەسێكی نوێ تر ئەمرین.

١٩٧٩/٣/٢٤
سلێمانی

! ! ! ! ! !

بۆ «جۆرج كرۆتز»

هەمان سەرە پێم پیا ئەنێ.
هەمان زمانە ئەمكوژێ هەمان دەستە
دڵم ئەگوشێ و خوێنم ئەكاتە
كاسەوە.

ئێستەش،
هەمان جەنگە باڵام لە باران ئەگرێت و
ڕووناكیی هەمان ئاشتییە چاوەكانم
كوێر ئەكات و
ڕۆحم ئەكا بە خوڵەمێش.

هاوڕێم سەردەم هەمان سەردەمی
وورگ و پۆستاڵە هەمان سەردەمی؛
كرم و
ڕیایی و
چەقۆیە.

دڵمان هێشتا وێرانە خاكەكەی سنگی تۆیە.

تەنیا ئەژین كە ئەشمرین،
لاشەكانمان بە بەردە باران ئەسپێرن.

١٩٩١/٧/٣

www.arsivakurdi.org

هەور، تاکە؛ با، تاکە. ئیدی نەمزانی وشەی dem کە بە مانای (ئەوان) دیٚ لە حاڵەتی بەرکار دا کوێوە هاتووە.

دەربەندیش گویٚ لە شاخ ناگریٚ

ئەم لاو ئەو لای قایم نەگریٚ.

لەبری (ئەم لاو ئەو لای شاخ) vägg نووسراوە، کە بە مانای (دیوار) دیٚت.

- شایەت س ٩٤ ک ٥٤٢

کورتە شیعرەکانی شێرکۆ ئاڵۆز و تەمومژاوی نین، نە وشەی گرانیان تێدایە، نە یاری بە وشەکردن، بە شێوازێکی وا نووسراون، هەموو خوێنەریٚ لێیان تێدەگات، شێرکۆ توانیویێتی بە شێوەیەکی ساکار، مەبەستی قووڵ دەرببڕێت، ئەمەیش لایەنێکی گەشی کورتە شیعرەکانێتی. وای بۆ دەچم شیعری شایەت بە هەڵە لێک دراوەتەوە. شاعیر باس لەوە دەکا کە (کرێکارێکی کورد کوژراوە) وەرگێڕ وای بۆچووە، کوردێک لە زینداندایە و بەمەرگ سزا دراوە و دواتر ئیعدام کراوە، بۆیە لەبری (بەدلە)، کە شێرکۆ مەبەستی پۆشاکی کرێکارە لە کاتی کاردا fångdräkten نووسراوە کە بە مانای پۆشاکی تایبەت بە زیندانی دیٚت. لەبری (لە ماڵەوە کە بە دلەکەیان هەڵواسی.) وەرگێڕ نووسیویێتی:

när de vände åter
och hängde upp hans dräkt.

وەک دەبینین (لەماڵەوە) پشتگویٚ خراوە، (کاتیٚ ئەوان گەڕانەوە) لە شیعرەکەدا نییە، وەرگێڕ خوولقاندوویەتی. ئەوانەی بە دلەکەیان هەڵواسیوە، کەسوکاری کرێکارەکەن نەک بکوژەکانی وەک وەرگێڕ بۆی چووە. لەبری:

خەمە وردیلەکان دەستیان

بەگیرفانەکاندا گێڕا

وەرگێر نووسیویێتی:

började de mindre sorgerna
tala i fickorna

واتا: (خەمە وردیلەکان لە گیرفانەکاندا کەوتنە قسەکردن.) لەبری پێی وتن sade نووسراوە کە بە مانای (گوتی) دیٚت.

- خاک س ٩٥ ک .٥٥

دەستم برد بۆ چڵی داریٚ

لەتاو ئازار لق داچڵەکی

لەبری (داچڵەکی) skrek نووسراوە کە مانای (هاواری کرد) دەبەخشێت.

- یادداشت س . .١ ک ٧٦٣

گوڵ یادداشتی خۆی نووسیەوە

نیوەی یادداشت

لەسەر نیگای جوانی ئاو بوو

ئاو یادداشتی خۆی نووسیەوە

نیوەی یادداشت

لەسەر بەژنی شۆخ و شەنگی دارستان بوو

دارستانیش کە یادداشتی خۆی نووسیەوە

نیوەی یادداشت

لەسەر خاکی دەزگیران بوو

کە خاکیشم یادداشتەکانی نووسیەوە

هەموو یادداشت، تێکرایی یادداشت

لەسەر دایکی میهرەبانی ئازادی بوو.

لەم کورتە شیعرەدا دوو وشە هەن زۆر گرنگن و دەبیٚ وەرگێر بە وردی رەچاویان بکا: یەکەم: (نیوە) کە سیٚ بارە کراوەتەوە. دووەم: (هەموو) کە لە کۆتایی شیعرەکەدا هاتووە و بۆ زێتر پیٚ لەسەر داگرتنی وشەی (تێکڕا) یش کە لە هاوواتایەتی لە تەنیشتییەوە هاتووە، کەچی وەرگێر، هەردوو وشەکەی فەرامۆش کردووە، وشەی (دایک)یش کە گرنگی خۆی هەیە ئەویشی پشتگویٚ خستووە.

پێش ئەوەی کۆتایی بەم بنووسینە بهێنم بە پێویستی دەزانم بڵێم: من بە چاوی رێزەوە سەرنجی ئەو کارە سەختە دەدەم کە ئەو وەرگێرانە پێی هەڵساون و هیچ بۆ چوونێکی خۆم بەکاربڕ و مشتومڕهەڵنەگر نازانم و دلسۆزیم بۆ شیعری کوردی ئەم سەرنجانەی پیٚ دەڕبڕیوم، بۆ لاش بێکستروێمیش رێزی تایبەتیم هەیە، چونکە ئەمە یەکەمجاری نییە بە تەنگ شیعری کوردییەوە بێت.(١٥)

١٥- لاش بەشداری لە وەرگێڕانی ئەم دوو کۆمەڵە شیعرەیشدا کردووە:

- Goran. T[rar och konst Azad f;rlag Sweden 1986.
- Doften av min lands moln APEC f;rlag Sweden 1991.

ئەم کۆپلەیە پشتگوێ خراوە.

لەبری (پەنجە)، arm نووسراوە کە بە مانای (باڵ) دێت. لەبری (مێزەکەیش) کە شوناسە ett bord کە بە مانای (مێزێک) دێت کە ناشوناسە. لەبری «سینی» Ljusstake نووسراوە، کە مانای شەمعدان دێت. لەبری هەردوو ئاوەڵناوی (سرک و کێوی) کرداری Löpte نووسراوە کە بە مانای (بە پەلە ڕایکرد) دێت.

- هیوا س ٥٤ ک ٥٨٧

لەبری کرداری ڕابردووی (هەڵکورماوم)، فرمانی ڕانەبردووی +Sit ter jag نووسراوە کە مانای (دادەنیشم) دێت. لەبری: (ئەی ئەوینی کوردستانم) O min kurdiska fosterlands kärlek نووسراوە، ئەمەیش واتا: (ئەی ئەوینی وڵاتی کوردانم)، نازانم لەبەرچی وەرگێڕ وشەی (کوردستان)ی بەکارنەهێناوە.

- عاشق س ٦٠ ک ٥٦٦

لەبری:

ئەو تەنها لەلایە
ئێوەیش هەمووتان لە لایە.

وەرگێڕ نووسیویەتی:

Hon är mera värd
för mig än ni alla.

واتا: ئەو بۆ من لەهەموو ئێوە بە نرخترێکە. لەبری (چاو بە شەونم) tår ögde نووسراوە کە بە مانای (چاو بە فرمێسک) دێ. لە بری (زامی دڵدار) kärlerssorger نووسراوە کە مانای (خەمەکانی ئەوین) دەبەخشێ.

- هاوڕێ س ٦٤ ک ٥٣٨

لەبری وشەی (گەرمەسێر) واتا: گەرمیان värme نووسراوە کە بە مانای (گەرمی) دێ. längtan کە بە مانای تامەزرۆیی دێ لەبری وشەی (عەشق) نووسراوە.

- قۆخ س ٦٧ ک ٦٠١

لەبری (زووتر)، en gång نووسراوە کە بە مانای (جارێکیان) دێ. لەبری (لە بەرەبەیانی تەمەندا) i mina dagars begynnelse نووسراوە کە واتا (لە سەرەتای ڕۆژەکانمدا) دەبەخشێ. لەبری ئەم دێڕە: (تۆ بزانە بەشت نادا!) ئەم چوار دێڕە نووسراوە:

Lyssna till kurdistan
och hör efter
om hon är villig
att dela med sig.

- بەفر س ٦٨ ک ٥٩٧

لەبری (تۆ پەڵە بەفرێ) کە تاکە snöbollar، کە کۆیە بەکار هێنراوە، لە دوا دێری دەقە سویدییەکەدا بە ناڕەوا وشەی men قوت بۆتەوە ئەگەرچی دەقە کوردییەکە (بەڵام)ی تێدا نییە.

- پەڕەسێلکەیەک س ٧٤ ک ٣٠٨

ئەم شیعرە بەختیار ئەمین و کریستیان ڕۆبێری کردوویانە بە سویدی، تەنیا دوو تێبینیم لەسەری هەیە: (ڕووت و قووت) کە یەک وشەیە، avklädd و naken نووسراون کە تەنیا یەکێکیان مەبەستەکەی دەگەیاند.

شێرکۆ لێچواندنێکی ناسکی بەکارهێناوە، کاتێ دڵی بە (لۆکە) چوواندوە کەچی لە دەقە سویدییەکەدا وشەی (لۆکە) پشتگوێ خراوە، بەمەیش ئەم وێنە شیعرییە سەرنج ڕاکێشە (ئەو دڵە بچکۆلانەیە... لۆکەیەکە... ئازاری مۆر هەڵئەمژێ) لە ئاستی هونەرییەکەی هاتۆتە خوارەوە.

- ئازادی س ٧٦ ک ٥٩٤

لەبری وشەی (هەناو)، hjärta کە مانای (دڵ) دەبەخشێ، نووسراوە، لەبری (چاو) djup نووسراوە، کە بە مانای (قووڵایی) دێت. لەبری (مەلی بەربەیان هەڵئەفڕێ)، نووسراوە: flyggar fåglar i gryningen واتا: لە بەرەبەیاندا مەلان هەڵدەفڕن. لەبری (کێڵگە) کە تاکە و ناشوناسە åkrarna نووسراوە، کە کۆیە و شوناسیشە.

- گریان س ٧٨ ک ٣٢١

- ئەو دارستانە بۆ ئەگری؟

- ڕەنگە دەرختێکی گەنجی لێ مرد بێ.

وەکو ئاشکرایە ڕستەی دووەم پرسیاری نییە، کەچی لەدەقە سویدییەکەدا کراوە بە ڕستەیەکی پرسیاری.

Har den förlorat ett ung träd?

وەرگێڕ لە شیعری هەڵوێستدا لەبری (نەمام) ungtträd ی بەکارهێنا بوو، لەم شیعرەدا لەبری (درەختێکی گەنج) هەمان شتی داناوەتەوە. لەبری چنار träd نووسراوە کە بە مانای (درەخت) دێت، لەبری (پۆلە مەل) en gågel نووسراوە، واتا: مەلێک.

- پرسیار و وەرام س ٨٠ ک ٦٠٥

لەبری: (وەختێ باڵای چەک داگیرسا) نووسراوە:

när vapnens pipor räckte
ända in i himlen.

واتا: وەختێ پوولەی چەکەکان تا ناخی ئاسمان گەیشتن.

- سەنگەر س ٨٩ ک ٥٧٣

لەبری: (بۆی نەباری) inte låter sitt regn falla över den نووسراوە، واتا: ڕێگە نەدا بارانەکەی بەسەریدا بباری. لەبری (نەیگێڕێت و ڕای نەژەنێ) inte för dem framåt ئەمەیش دوور و نزیک پێوەندی بە مەبەستی شێرکۆوە نییە. جگە لەوە شێرکۆ دەڵێ:

هەوریش گوێ ناگرێ لە بایە
نەیگێڕێت و ڕای نەژەنێ.

www.arsivakurdi.org

När han räddat sina fågelungar
gav trädet upp kampen
och dräcktes i flodvågen.

ئەگەر ئەم سوێدییە بکەینەوە بە کوردی دەبێ بە:

وەختێ ئەو بەچکە مەلەکانی رزگار کرد
درەختەکە دەستی لە خەبات هەڵگرت و
لە سێلاوەکەدا خنکا.

وەک دەردەکەوێ وەرگێڕ، نەک هەر چۆنێتی کۆتایی هێنان بە شیعرەکەی ڕەچاو نەکردووە، بەڵکو لەبری ئەوەی شیعرەکە وەربگێڕێ، هاتووە شیکردۆتەوە. لەبری بێچووەکان fågelungar ی بەکارهێناوە، کە مانای بێچووەمەلەکان دەگرێتەوە، نەک بێچوو، دیارە مەل ناڵێت: من بێچووە مەلەکانی خۆم دەگوێزمەوە، بەڵکو وەک شێرکۆ گوتوویەتی، دەڵێ: بێچووەکانم دەگوێزمەوە. لەبری (ئەگواستەوە) räddat ی نووسیوە کە مانای (رزگاری کرد) دێت.

- هەڵوێست س ٣٢ ک ٥٤.

Ljus واتا: مۆم، ڕووناکی، کەچی وەرگێڕ جارێ لەبری (تریفە) و جارێکی دی لەبری (چرا) بەکاری‌هێناوە. لەبری: تۆڕ دەچنرێ، Nästan Lades نووسراوە، واتا: تۆڕ دادەنرێ، یان دەنرێتەوە. وشەی (هەواڵ) پشتگوێ خراوە. وشەی Sorg کە بە مانای خەم، پەژارە دێ لە خۆڕا نووسراوە لە شیعرەکەدا نییە.(١٤)

- پێکەوە س ٣٤ ک ٦٤٣

وەرگێڕ نووسیوێتی: bredvid varandra واتا: بە تەنیشت یەکدییەوە، شتی وایش لە شیعرەکەدا نییە.

- ڕێگا س ٣٥ ک ٥٧٨

لەبری: (ئاراراتیش کوردی لێ‌بوو
کوردیش دووانەی چەوسانەوە و تێکۆشانی
بە یەک سک بوو.)

وەرگێڕ نووسیوێتی:

Ararat födde en kurd
som födde tvillingarna
förtryck och kamp

دووانە، واتا: ئەو دووکەسەی بە یەک سک لە دایک بوون، کە وابوو (بەیەک سک) زێدەیە، چونکە هەرچی دووانە هەیە هەر بەیەک سک لە دایکبوون و هەروایش دەبێ، بۆیە دووانەیشیان پێدەگوترێ. وەرگێڕ هەستی بەم غەفڵەتەی شاعیر کردووە و «بەیەک سک»ی فەرامۆش کردووە.

- میرات س ٤١ ک ٥٨٥

کە کەو ئەمرێ
دوای خۆی بۆ شاخ
چەند قاسپەیەک بەجێ دێڵێ

لەبری ئەمە نووسراوە:

När berghönan dör i fjällen
lämnar efter sig några sångar

واتا: کاتێ - کەو- لە شاخدا دەمرێ
دوای خۆی هەندێ گۆرانی بەجێ دێڵێ.

لەبری ئامرازی پێوەندی (بۆ) وەرگێڕ (لە)ی بەکارهێناوە تەنیا بەم هەڵە گچکەیە مەبەستی شاعیر شێوێنراوە کە باس لە میراتی دەکات و میراتیش (بۆ) خەڵک دەمێنێتەوە، یان (بۆ) خەڵک بەجێ دەهێڵرێ.

لەبری (ئاسک) کە gasell ی پێدەگوترێ myskhjort نووسراوە، mysk هەر میسکە، hjort بە هەموو ئەو گیانەوەرانە دەگوترێ کە لە چەشنی ئاسکن، وەک فیلەگێژە، کەڵەکێوی، مەڕەکێوی...

- ساڵی تازە س ٤٣ ک ٥٩٤

لەبری: (نەمدا لە ئەگریجەم) pryder نووسراوە، کە مانای: جوانتری دەکا، یان دەیڕازێنێتەوە دەبەخشێ. لەبری (بچووکتر دەبێ) var mindre نووسراوە کە بە مانای (بچووکتر بوو) دێ. لەبری: (دەچمە خوازبێنییان) gifter jag mig med نووسراوە، کە ئەمە ژن هێنان دەگرێتەوە، نەک خوازبێنی کردن. لەبری (گۆم) sjö نووسراوە کە بە مانای دەریاچە دێت.

ئەو ئاسۆیەی پار تیا نەفڕیم
ئەمساڵ ئەبێ بەجێی گەشتم
مەلێ وای وت.

-١٤

نامەیەکیش خۆی لە زەرەفەکەیدا دڕان
وەختێ زانی
هەواڵی ئیعدامکردنی هەڵبەستێکی لەناو دایە.
بریا شێرکۆ شیعرەکەی بەو جۆرە کۆتایی پێ بهێنایە و دەست بەرداری دوا دێڕی ببوایە کە دەڵێ:
بۆ مەهابادی لەپلالە.
ئەم دێڕە بە ئاشکرا دیارە، پارێکردنێکی ساکارە بە سۆزی خەڵکی و زیادەیە و گوتنی زیانێکی گەورەی بە کۆتایی و سەرجەمی شیعرەکە گەیاندووە.ئاشکرا نەکردنی ئەوەی ئەو هەڵبەستە باس لە چی دەکات و بۆچی گوتراوە و بۆ ئیعدام دەکرێ، شیعرەکەی گەلێ بە پیرۆز و پڕ ماناو قووڵتر دەکرد و گەلێ پرسیاری لای خوێنەر بەجێ دەهێشت.

- ئەگەر وەرگێڕ بیەوێ هەر دوو دەقەکە بە تەواوی وەک یەک بن، دەبێ هانا بۆ وەرگێڕانی حەرفی ببات، (دیارە بە واتا نیگەتیفەکەی نا، بەڵکو بەو مانایەی بەوپەڕی دەستپاکییەوە کارەکەی ئەنجام بدا.)

- ئەو وشانەی ڕۆڵی کلیل وازی دەکەن دەبێ بە وردی وەگێڕدرێن و لە دەقەکەدا چەند جار هاتوون، هێندەجار بنووسرێنەوە.

- تا وەرگێڕان بە پێوانە لەگەڵ دەقەڕەسەنەکەدا کورت بێ، پەسەند ترێکە.

- وەرگێر نابێ (تەنانەت بەبێ مەبەستیش) هیچ دەست تێوەردانێک بەکارەکەیەوە دیار بێت، نابێ دێڕێک، تەنانەت وشەیەکیش پشتگوێ بخات.

- دەبێ دوو وشەی هاومانا یان دژ بەیەک کە لە دەقەکەدا پێوەندییان پێکەوە هەیە، یان لە تەنیشت یەکدییەوە دێن، لە وەرگێڕاندا گرنگییان پێ بدرێت و لەبەرچاو بگیرێن.

- ئەگەر وشەیەک لە زمانی دووەمدا هاوتایەکی باوی هەبوو، نابێ وشەیەکی دی، لە بری ئەو وشە باوە دابنرێ، دەبێ ئەگەر کەسێکی دی هەمان دەقی بۆ سەر زمانی یەکەم وەرگێڕایەوە، بە ئاسانی هەمان وشە دابنێتەوە.

- نابێ وەرگێڕ لە خۆڕا ڕۆشنایی بخاتە سەر دەقەکە، مەگەر یاریدەی زێتر تێگەیشتنی بدات.

- وەرگێڕ بۆی نییە دەقەکە جوانتر بکات.(١٠)

- ئەگەر بە هۆی هەژاریی زمانی دووەمەوە، وەرگێڕ بۆ وشەیەک پەکی کەوت، دەتوانێ وشەیەکي نزیک لە مەبەستی نووسەر بەکار بهێنێ.

- وەرگێڕ دەبێ لە هێماکان تێبگات و یەکە یەکە مانای ئاشکرا و شاراوەی وشەکان بزانێ. (١١)

***

(شیعرەکەمیان وشەوشە برد، کاتێ وەریان گێڕا، ئەوە گۆزە شاخاوییە شکاوەکەمە، سەرلەنوێ بە وردی وەک خۆیان لێکردۆتەوە، ئەگەر ئاوی لێچوو، هەڵەی ئەوان نییە، هی منە.)(١٢) دەشێ ئەم گوتەیەی هەمزاتۆف ئەگەرچی ڕەنگدانەوەی بێ فیزیی خۆیەتی، بۆ خەوشی وەرگێڕی کەم توانا ڕۆڵی پینە بگێڕێ، بەڵام ڕاستییەکەی ئەگەر گۆزەی شیعرێ دوای وەرگێڕان ئاوی لێچوو، ئەوە خوێنە و لەبەر شاعیر و شیعرەکەی دەڕوا.

لەبەر ئەوەی تەنیا سەرچاوە بۆ کورتە شیعرەکانی شێرکۆ کە پشتم پێبەست، بەشی یەکەمی دیوانەکەی بوو، ئەویش هەموو ئەو کورتە شیعرانەی تێدا نەبوو کە بۆ سویدی وەرگێڕدرا بوون، بۆیە نەمتوانی هەموو دەقە سویدی و کوردییەکان بەراورد بکەم، ئەگەرچی ئەوە پێویستیشی نەدەکرد و نووسینەکەم زیاد لە پێویست درێژ دەبوو. پێویستە ئەوەیش بڵێم سەرەتا سەرنجی دەقە سویدییەکەم داوە و هەریەکێ لەو شیعرانە لە دیوانەکەدا بووبێ، ئەوا سویدی و کوردییەکەم بەراورد کردووە و بەپێی زنجیرەی شیعرەکان لە دەقە سویدییەکەدا، تێبینییەکانی خۆمم خستۆتە ڕوو.

- گۆڤاری بەربانگ، لە دەرەوەی سویدیش، گەلێ خوێنەری هەیە، ئەوانە شارەزای زمانی سویدی نین، بۆیە کە سەرنجێکم لەسەر وشەیەک یا ڕستەیەک دەربڕی بێت، هێندەی پێم کرابێ خۆم لە نووسینی ئەڵتەرناتیڤەکەی پاراستووە و هەوڵیشم داوە کەمترین وشەی سویدی بهێنمە ناو نووسینەکەمەوە.

- جوانترین گوڵ (لە کتێبە سویدییەکەدا ل ١٣ لە دیوانەکەی شێرکۆ بێکەس‌دا ل ٦٣٦)(١٣)

لەبری وشەی (هەور) Sol نووسراوە کە بە مانای «خۆر» دێت، لەبری (ڕای ئەکرد)یش gick، کە بە مانای (ڕۆیشت) دێت و لە جێی (نهۆم)یش huset نووسراوە کەمانای «خانووەکە» دەبەخشێ.

لە بری «بڕیاریان داو ڕایان گەیاند» تەنیا وشەی Sade نووسراوە، کە بە مانای گوتی یان گوتیان دێت.

(هی کام ماڵ، لە باوەشی ئەم شارەدا) پشتگوێ خراون.

- قۆزپچە: س.٣ ک ٦٢٢

لە بری: پیاوێکی درێژ، Lång och smal man نووسراوە، واتا: پیاوێکی درێژ و باریکەلە، لەبری «ئاودامان» trång نووسراوە کە بە مانی تەسک دێت.

(هەر بە پێوە ڕاوەستابوو) پشتگوێ خراوە.

- قوربانیی س/٣ ک ٥٥٨

چۆنێتی کۆتایی هێنان بە کورتە شیعر، گرنگییەکی تەواوی هەیە، لەم شیعرەدا شێرکۆ وەک شاعیرێکی زاڵ بەسەر هونەرەکەیدا دوایی بە شیعرەکە هێناوە، وەرگێر ئەمەی ڕەچاو نەکردووە و شیعرەکەی پاش و پێش خستووە، بەمەیش ئەو کاریگەرێتییەی کۆتایی، کە شاعیر زیرەکانە نەخشەی بۆ کێشاوە، وەرگێر لەبەر چاوی نەگرتووە. شێرکۆ دەڵێ:

وەختێ خنکا

ئەو دوا بێچووی ئەگواستەوە.

وەرگێر لە بری ئەو شەش وشەیە نووسیوێتی:

١٠- سەرچاوەی پێشوو.

١١- نظريات الترجمة الفرنسية، جان رينيه لادميرال. الثقافة الاجنبية. عدد ٢ بغداد وزارة الثقافة والاعلام ١٩٨٨ ص ١٤٣.

١٢- رسول حمزاتوف، آراء وقصائد. ترجمة ميخائيل عيد. مكتبة ميسلون. دمشق ١٩٨٤ ص ٢٠.

١٣- لەمەو دوا لەبری کتێبە سویدییەکە «س» و لەبری دیوانەکەی شێرکۆ «ک» واتا کوردی دەنووسم.

تەنیا شیعر وەک لاش نووسیوێتی.

من ئۆباڵی ئەم غەفڵەتانە و هەندێ هەڵەی گچکەی دیکەش کە لە پێشەکییەکەدا هەستیان پێدەکرێ و حەز دەکەم بازیان بەسەردا بدەم، دەخەمە ئەستۆی هاوکارە کوردەکانی لاش نەک لاش خۆی. پێویستە ئەویش فەرامۆش نەکەم، وتارەکەی - محەمەد ئوزون-م کە بە ناونیشانی شاعیری خەم و بەرەنگاری [٤]، بەو بۆنەیەوە نووسیوێتی کە شێرکۆ یارمەتی تۆخزلسکی [٥] بەرکەوتووە، خوێندەوە، هیچ هەڵەیەکم تێدا بەدی نەکرد.

***

ئەگەرچی ڕەخنەگر ناتوانێ چاو لەو کەلێنە بپۆشێ کە داستانی هەڵوی سوور و هەر سێ بەشەکەی کەشکۆڵی پێشمەرگە خستوویانەتە شیعری شێرکۆوە، بەڵام هێشتا یەکێکە لەو شاعیرانەی کورد، کە چارەکە سەدەیەکە بە پشوویەکی درێژەوە بوونی دەنگی خۆی لە جیهانی شیعری نوێ و هاوچەرخی کوردیدا سەلماندووە و ڕۆژ لە دوای ڕۆژ جێ پێی پتەوتر دەبێ.

یەکێک لە خەسڵەتە شیعرییەکانی کورتە شیعری شێرکۆ کە پێویستە ئاماژەی بۆ بکرێ، چۆنێتی چنین و بڵندبوونەوەی ساختمانی شیعرەکانێتی. گەلێ جار پەنا دەباتە بەر کۆمەڵێ کلیل بۆ کردنەوەی دەروازەیەک کە مەبەستێتی، یەک بە دوای یەکدا کۆمەڵێ وێنە دەکێشێ، کە هەموو ئەو وێنانە پەپوولەی دەوری یەک مۆمن و لە کۆمەڵێ لایەنی هاو ناوەڕۆکی شێوە جیاوازەوە تاڵە تیشکی ڕووناکی ئاڕاستەی ئامانجێک دەکەن، بە مەبەستی گەیشتن بەو ئانجامەی کە پێشتر بڕیاری لەسەر داوە. هانا بردن بۆ هەمان شێواز تاقە لایەنی نێگەتیفی کورتە شیعرێتی، پانزە ساڵێک دەبێ شێرکۆ لەو کورتە شیعرانە دەنووسێ، بە درێژایی ئەو ماوەیە هەمان خەسڵەت بەسەر گەلێ لە کورتە شیعرەکانیدا زاڵە:

ئەگەر لەناو شیعرەکانما
گوڵ دەراوێژنە دەرەوە
لەچوار وەرز، وەرزێکم ئەمرێ
ئەگەر یار بێننە دەرەوە
دووانم ئەمرن
ئەگەر نان بێننە دەرەوە
سیانم ئەمرن
گەر ئازادیی بێننە دەرێ
ساڵم ئەمرێ و خوێنشم ئەمرم.[٦]

وەک دەردەکەوێ هەمان بیرۆکەیە و بە وێنەی تا ڕادەیەکی زۆر لە یەکدی چوو پاتە دەبێتەوە، پەنا بردنە بەر هەمان شێواز لە تاقە شیعرێکیشدا وەک کەلێن دێتە پێش چاو، چ جای ئەوەی هەمان شێواز بەسەر گەلێ کورتە شیعردا زاڵ بێت. لەگەڵ ئەم سەرنجەیشدا هێشتا کورتە شیعری شێرکۆ بۆ ئەوە دەشێ وەکوو نموونەی هەرە باڵای شیعری نوێی کوردی نیشانی بێگانە بدرێ و بە ڕاستی دەکرێ نوێنەر و دەمڕاستی شیعری نوێی کوردی بێت.

***

ئەوەی بەکاری وەرگێڕانەوە خەریک دەبێ، بە تایبەتی (وەرگێڕانی شیعر، کە دژوارترین هونەرە)[٧] پێویستە بە تەواوی کەوتبێتە ژێر کاریگەرێتی ئەو دەقەوە کە وەری دەگێڕێ، دەبێ دەقەکە ڕۆڵی بزوێنەری دی بێت و وەرگێڕی بزواندبێ، ئەوسا وەرگێڕانەکە دەبێتە کاردانەوەی ئەو بزواندنە. وەرگێڕی چاک دەبێ: بە وردی لەو دەقەی وەریدەگێڕێ تێبگات و هێندەی نووسەرێکی چاکیش توانای نووسینی بە زمانەکەی- خۆی- هەبێ.[٨]

وەرگێڕان دوو جۆری هەیە، یەکەمیان: هەوڵدان بۆ ئەوەی کارێگەرێتی دەقەکە لەسەر خوێنەر بە زمانی دووەم، وەک کاریگەرێتی لەسەر خوێنەر بە زمانی یەکەم وابێ. دووەمیان: هەوڵدان بۆ گەیاندنی تەواوی مانای دەقەکە، بە ڕەچاوکردنی تایبەتمەندییەکانی زمانی دووەم.

شێوازی یەکەم بۆ ئەو دەقانە دەست دەدا کە گەیاندنی ناوەڕۆک بە پلەی یەکەم دێت، شێوازی دووەمیش بۆ ئەو دەقانە لەبارە کە خەسڵەتە زەمانەوانییەکانی دەقەکە کەسایەتیی نووسەر بەرجەستە دەکەن. شێوازی یەکەم پشت بە وشەو دووەم پشت بە ڕستە دەبەستێ.[٩]

هەندێ تێبینی گرنگ هەیە ناکرێ وەرگێڕ پشتگوێیان بخات:

- دەبێ وەرگێڕ ڕۆشنایی بخاتە سەر ناو، ئیدی ناوی شار بێ، کەس بێ...

- کە زمانی دەقێک ئاڵۆز و سەخت بوو، وەرگێڕ ناتوانێ هەموو شتێ بە تەواوی بەسەر بکاتەوە، بۆیە ناچارە پەنا بۆ شیکردنەوە بهات.

4- MEHMED UZUN. Sorgens och motståndets diktare. DN. Lördag 15 augusti 1987.

٥- یارمەتی تۆخزلسکی، ساڵانە لە یانەی قەڵەمی سویدییەوە بە نووسەرێکی پەنابەری دەست کورت دەدرێ. (سەرچاوەی پێشوو.)

٦- دیوانی شێرکۆ بێکەس. بەشی یەکەم ستۆکهۆلم .١٩٩ ل ٧٦٢.

٧- جبرا إبراهيم جبرا. ينابيع الرؤيا. المؤسسة العربية للدراسات والنشر. بيروت ١٩٧٩. ص ١٢.

٨- سيكولوجية الشعر المترجم د. ريكان ابراهيم. الثقافة الاجنبية عدد ١ ص ١٤٩ بغداد. وزارة الثقافة والاعلام ١٩٨٩.

٩- مقدمة تجريبية في الترجمة. بيتر نيومارك. ترجمة عبدالوهاب الوكيل. الثقافة الاجنبية عدد ٢ ص ١٢٩ بغداد. وزارة الثقافة والاعلام ١٩٨٨.

ڕەخنەی ئەدەبی

ناپاکە جوانەکە

● حەمەسەعید حەسەن

«ئەگەر وەرگێران بە شێوەیەکی گشتی ناپاکی بێ، ئەوا وەرگێرانی شیعر ناپاکییەکی مەزنە.» مەبەست لەم گوتەیە، کەمکردنەوەی نرخی هونەری وەرگێران نییە. بەڵکو ئاماژەکردنە بۆ ئەوەی کە دەقی وەرگێڕدراو هەرگیز لە هەموو لایەنێکەوە وەک دەقە ڕەسەنەکە دەرناچێتەوە.

Små Speglar – ئاوێنە بچکۆلەکان- [1] بریتییە لە کۆمەڵێ کورتە شیعری، شێرکۆ بێکەس، عومەر شێخ مووس، لینا هاگەرمان، ئێریک ئۆڵسن و ئەگنێتا شێخ مووس کردوویانە بە سوێدی و لاش بێکسترۆیم و سیگرید کالێ پێیداچوونەتەوە. لاش کە ئەرکی پێشەکی نووسینیشی بۆ کورتە شیعرەکان لە ئەستۆگرتووە، سەرنجی خوێنەری بۆ ئەوە ڕاکێشاوە کە بۆ نووسینی پێشەکییەکە سوودی لە گوتارێکی محەمەد ئوزون سەبارەت بە شێرکۆ و لەو زانیارییانە وەرگرتووە کە عومەر شێخ مووس دەربارەی شێرکۆ بۆی باسکردووە، سەرەڕای ئەمانە دووجاریش بە هۆی تەرجوومانەوە لەگەڵ شێرکۆدا دانیشتووە و وتووێژی کردووە.

لاش لە پێشەکیی کتێبەکەدا چەند سەرنجێکی وردی دەربڕیوە کە جێی خۆیەتی خوێنەری کورد لێیان بێ ئاگا نەبێ:-

* لە جیهانی شیعری کوردیدا گوڵاڵە سوورە سیمبۆڵی ئازادی و ئەوین و بەرەنگارییە بەڵام لە کولتووری سوێدیدا خەو و خەوبینین و دەرمانی بێهۆشی یادی خوێنەر دەخاتەوە.

* کوللە لای سوێدییەکان گیاندارێکی جوان و خۆشەویست و بێ زیانە، نەک وەک لای کورد کە سیمبۆڵی زیانە خرۆیی و دزینی بەری ئارەقەی کەسانی دیکەیە.

* لە کورتە شیعرەکانی شێرکۆدا هەرچی لە سروشتدا هەیە، گوڵ، درەخت، با، شەماڵ، دەریا، جۆگا، بیردەکەنەوە و قسە دەکەن و شان بە شانی مرۆڤ لە خەباتدان.

* سروشت بناغەی هاوبەشی شیعری شێرکۆیە. [2]

ئەو ڕوونکردنەوانەی لاش گرنگییەکی تەواویان هەیە، چونکە خوێنەری سوێدی لە کولتووری کوردی نزیک دەخەنەوە. هەر کولتوورە تایبەتمەندێتی خۆی هەیە بۆ نموونە ئەسپ کە لای کورد سیمبۆڵی یاخیبوون و کۆڵنەدان و تەنانەت شۆڕشیشە، «پێشبڕکێ بیری فەرەنسایی و کەژاوەی شاژن بیری ئینگلیز و سوار چاکی و ڕاو بیری عەرەب دەخاتەوە.» [3]

لاش نووسیویتی: (شێرکۆ لەو دوانزە کتێبەی بڵاوی کردوونەتەوە، یەکێکیان درامایەکی شیعرییە و یەکێکی دیکەیان چیرۆکە شیعرە.) ڕاستییەکەی شێرکۆ لە شێوەی کتێبی سەربەخۆدا دوو درامای شیعریی بڵاوکردۆتەوە کە بریتین لە: کاوەی ئاسنگەر ١٩٧١ و ئاسک ١٩٧٨. سەبارەت چیرۆکە شیعریش یان «شیعری درێژ» ئەم کتێبانەی بڵاوکردۆتەوە: دوو سروودی کێوی ١٩٨٠، ڕووبار ١٩٨٤، داستانی هەڵۆی سوور ١٩٨٤، داڵ ١٩٨٧.

لاش نوسیویتی: (نۆبەرەی کتێبی شێرکۆ ساڵی ١٩٦٨ ئەو کاتەی تەمەنی گەیشتە هەژدە ساڵان بڵاوکرایەوە.) ڕاستییەکەی ئەو کاتەی یەکەمین بەرهەمی شێرکۆ (تریفەی هەڵبەست) بڵاوکرایەوە، تەمەنی ٢٨ ساڵ بوو نەک هەژدە.

لاش نووسیویتی:« ساڵی ١٩٧٠ شێرکۆ لەگەڵ چەند شاعیرێکی لاوی دیکەدا بەیاننامەی - ڕوانگە- یان بڵاوکردەوە.» ڕاستییەکەی دووانیان چیرۆکنووس بوون: حوسێن عارف و کاکە مەم بۆتانی، جگە لەوە ڕوانگە بانگەوازێ بوو بۆ نوێکردنەوەی ئەدەب بە گشتی نەک

1- SHERKO REKAS. Små Speglar - Stockholm 1989, Huose of Kurdistan.

٢- نووسەری ئەم دێڕانەش هەمان سەرنجی سەبارەت شیعری شێرکۆ دەربڕیوە:

«زۆربەی شیعری شێرکۆ باس لە گوند و چیاو و دەشت و دارستان دەکات... سروشت سەراپای شیعرەکانی داگیرکردووە.» حەمەسەعید حەسەن. باسێکەی شیعر بەشەوارە نەکەوێ ل ٥٨ سوێد ١٩٨٩.

٣- المثاقفة وفعالية الترجمة في الادب المقارن. د امين الزاوي، الاداب الاجنبية عدد ٥١، ٥٢ ص١٩٩ دمشق ١٩٨٧.

www.arsivakurd.org

هەوڵی زۆرکردنی سەرمایەدارانی بیانی دەدەن، بە ئامانجی دەست بەسەراگرتنی کەرەسەخاوە سروشتیەکان و هێزی دەستی خەڵک لە کوردستانی تورکیادا. بۆرژوای تورک نایانەوێ سەرمایەی خۆیان بخەنەگەر لەو شوێنانەی کە باری سیاسی ئالۆز و دژوارە. لێرەدا بۆمان روون دەبێتەوە کە دەسەلاتدارانی تورکیا جگە لەو هەموو پروپاگاندە بەرفراوانەی لەم بوارەدا دەیکەن، جگە لەو گرنگی پێدانەیان بە ویلایەتەکانی رۆژهەلات و خوارووی رۆژهەلات بەمانەش ناتوانن جولانەوەی نەتەوایەتی کوردەکان لە ولات دامرکێننەوە.

ئەو رەش کوژیەی کە رژێم لە دژی کوردەکان ئەنجامی دەدات، بەشێکی جیانەکراوەیە لە ستراتیژیای ئیمپریالیزم، لە پێشەوەی هەمووان ئیمپریالیزمی ئەمریکا لە رۆژهەلاتی ناوەڕاست و نزیکدا. واشنتۆن ئەم سیاسەتە بە پێویستی ژیاری و بەرژەوەندی مۆنۆپۆلەکانی ئەمریکا لێکدەداتەوە، ئاشکراشە کە تورکیا باڵی خوارەوەی هێزەکانی ناتۆ پێکدەهێنێن. سەرباری ئەوەی گەورەترین جبەخانەی کارگەی چەکە، کە بە مارکەی (ئەمریکا دروست دەکرێت). بێجگە لەوانە لە ناوچەکانی نزیک بە سنووری عێراق و سوریا بنکەی (هێزی خێرا بلاوبوەوەی) ئەمریکا دروست کراوە، بۆ ئەوەی ئەگەر بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا هەڕەشەیان لێبکرێ. ئەوا ئەو هێزانە هەموو کاتێک ئامادەن بۆ پەلاماردانی راستەوخۆ لە پاکستانەوە تا کەنارەکانی ئەفریقیا.(١٧)

تابەم شێوەیە رژێمی سەربازی ئەنقەرە لەو هێرش و پەلامارەیدا هەموو کاتێک مەترسیەکی ترسناک دروست دەکات لەسەر بەرژەوەندی هەموو ئەو ولات و نەتەوانەی ناوچەکەدا کە جولانەوەی رزگاریخوازی نیشتمانیان لە ئارادایە. بە تایبەتی لەسەر گەلی کورد لە عێراق و ئێران و تورکیادا کە تینوی ئازادی و سەربەستین و لەم پێناوەشدا تێدەکۆشن.

ئەوەبوو لە ئەنجامی خۆرت بوونی چالاکیەکانی پارتیزانی وای لە هەردوو رژێمی عێراق و تورکیا کرد لە ساڵی ١٩٨٢ پەیماننامەیەک لەنێوان خۆیاندا مۆر بکەن، مەبەستی ئەو پەیماننامەیەش لەلایەن رژێمی تورکیاوە لەوەوە سەرچاوە دەگرێ کە دژایەتی نیشتمانپەروەرە کوردەکان بکات. ئەو پەیماننامەیەش کات و ساتێکی درێژخایەنی هەبوو ئەوە بوو کە لە ئۆکتۆبەری ١٩٨٤ بۆ ماوەیەکی دوورتر درێژەکرایەوە و مەترسییەکی گەورەشی دروست کرد لە ناوچەکەدا. لێرەدا هەردوو ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی پارتی کۆمەنیستی تورکیا و عێراق، عەلی ئیلیری و کازم حەبیبی زۆر راستگۆیانە رایانگەیاند کە ئەو پەیماننامەیە نەک هەر تەنیا ئاڕاستە کراوە بۆ (دژایەتی کردنی خەباتی رەوای گەلی کورد لە پارچە جیا جیاکانی کوردستاندا. بەڵکو ئەمە رەنگی نەخشە و پیلانی ئیمپریالیزمە، لە پێشەوەی هەمووان ئەمریکا لە ناوچەکەدا)(١٨)

جگە لەوە هەردوو پارتی کۆمۆنیست لە بلاوکراوەیەکی هاوبەشدا دەستنیشانی ئەوەیان کردووە کە:- ئەمریکا وەک ژاندارمێکی ناوچەکە یارمەتیدەرە بۆ تورکیای ئەندامی ناتۆ لەمەڕ جێ بەجێکردنی ئەو سیاسەتە چەوساندنەوە شۆڤێنیە پاراوانسازیەی کە رژێمی تورکیا وەک ستراتیژ بۆ فراوانکردنی دەسەلاتی گرتویەتبەر.

بێگومان ئەو پەیمانە دوو قۆلیە چەپەڵە و ئەو پەلامارە نارەوایەی تورکیا نەک هەر هەڕەشە لەسەربەخۆیی هەردوو ولات دەکات، بەلکو مەترسیەکی گەورەیە بۆ ئاشتی ناوچەکە و جیهان، رێخۆشکەریشە بۆ ئەوەی هێزەکانی دەرەوە دەست بخەنە نێو کاروباری ناوخۆی هەردوو ولات).(١٩)

هەردوو پارتە کۆمۆنیستەکەی تورکیا و عێراق داوایان کردووە کە لەشکری تورکیا بە زووترین کات ئەو پەلامارە بوەستێنێ و ناوچەکانی سەر سنووری بەجێ بهێلێت.

جگە لەوەش داوایان لە تەواوی هێزە کۆمەلایەتیە پێشکەوتنخوازەکانی جیهان و هەموو ئەو کەسانەی لەسەر گۆی زەویدا نرخی ئاشتیان لەلا هەیە کردووە کە لایەنگری لە خەباتی عادیلانەی هێزە دیموکرات و پێشکەوتنخواز و کۆمۆنیستەکانی هەردوو ولات بکەن لە خەباتیاندا دژی رژێمە دیکتاتۆریەکان بۆ هێنانەدی جێگرێکی دیموکراتیانە.

****

ئەم وتارە لە ساڵی ١٩٨٨دا بلاوکراوەتەوە، لە کتێبێکی تایبەتی کە کۆکراوەی کۆمەڵێک وتاری جیاجیان لەلایەن چەندین تورکناسی یەکێتی سۆڤیەت بە ناوی (تورکیا...... سەردەم و مێژوو)

سەرچاوەکان:

1. Der spiegel. 19-10-1981.
2- Niştiman. 1983, No 5, c. 7
3- Hûrriyet. 08-11-1982
4- Riya Azadi 1983, No 7, c.2
5-
6- Tam me c 152.
7- Riya Azadi 1982 No 5-6. c.4
8- Dengê komkar. 1983 No 54, c. 6
9- cm. Harpunep: Niştiman. 1983, No 5, c.7.
10- Dengê komkar. 1983, No 38, c.1
11- Niştiman. 1983 No. 5, c.5
12-
13- Niştiman 1983 No. 5, c.7.
14- Turkiye postasi. 10-08-1984
15- Tam me.
16- Tam me.
17-
18- Tam me
19- Tam me.

کتێب فرۆشیی هەرزان لە یۆنشۆپینگ

کتێب فرۆشیی هەرزان، بۆ بلاوکردنەوە و لە چاپدانی پەرتووکی فەرهەنگی و مێژوویی و ئەدەبیاتی کوردی لە دەرەوەی ولات دەتوانێت هاوکاری ئێوە بکات.
تکایە بۆ کڕینی کتێب یا بلاوکردنەوەی بەرهەمەکانتان پەیوەندیان دەگەڵ بگرن بەم ناونیشانەی خوارەوە:

Kitab Herzan
Birger Jarls gatan 9B
554 63 Jönköping

له کوردستانی تورکیادا دەستی پێکرا، هێزی ئاسمانی و پیادەی تورکیا و ئەمریکا و بەریتانیا و ئەڵمانیای رۆژئاوا و ئیتالیا و بەلجیکا بەشداریان تێداکرد.

بێجگە لەمانەش رژێمی سەربازی بە بەردەوامی نەخشە بۆ میلیتاریستەکردنی رۆژهەلاتی ولات دادەنێ، هەروەک لەناوچەی هەکاری بە یارمەتی ئەمریکا فرۆکەخانەیەکی سەربازی دروستکراو فرۆکەخانە سەربازیەکەی وان زیاتر فراوان کرا. میلیتاریستەکردنی کوردستانی تورکیا هەر تەنێ بۆ دژایەتی گەلی کورد نییە، بەڵکو بۆ دژایەتی کردنی سەرجەمی جولانەوەی رزگاریخوازە نەتەوەییەکانی رۆژهەلاتی ناوەراست و نزیکە، بۆ ئەم مەبەستەش ئەمریکا بە تەواوی لایەنگیر و پاڵپشتی تورکیایە.

ئەوە بوو رژێمی تورکیا بە رەزامەندی و هاندانی ئەمریکا، لە ئەیاری ١٩٨٣دا، ١٥ پانزە هەزار سەربازی بۆ سەر سنووری عێراق بەرێکرد. دوایی بە قولایی ٣٠ سی کیلۆمیتر چوونە نێو خاکی باکووری عێراق، مەبەستی سەرەکیشیان لەم پەلامارەدا گەمارۆدانی بنکە شۆرشگێریەکانی پارتی دیموکراتی کوردستان (لایەنگرانی بارزانی) بوو، لەلایەک هێزەکانی پێشمەرگە بە توندی بەرەنگاریان بوونەوە، لەلایەکی ترەوە رێکخراوە کۆمەلایەتیەکانی جیهان بە راشکاوی ئەم هێرشەیان تاوانبارکرد، هەر بۆیە سوپای تورکیا ناچار بوو کوردستانی عێراق بەجێ بهێلێ. ناوەرۆک و مەبەستی ئەو پەلاماردانەی سوپای تورکیا بۆ باکووری عێراق، بەو مەبەستە بوو کە رێگە لە گەشەکردنی خەباتی رزگاریخوازی نەتەوایەتی کوردەکانی عێراق بگرێ و لاوازی بکات و تێکی بشکێنێ، چونکە ئەو گەشەکردنە کاریگەریتی بۆ سەر جولانەوەی کوردەکانی تورکیا هەیە.

دەسەلاتدارانی تورکیا هەوڵیان دا نەک تەنیا لە رێگەی سەربازییەوە کێشەی کورد لەنێوبەرن، بەڵکو پیلانێکی دیکەیان گەلاڵە کرد، بەڵێنیان دا کە پرۆژەی ئاوەدانکردنەوەی ناوچە کوردنشینەکان دابنێن، بۆ ئەوەی ئەو ئالۆزی و شێواویەی لە کوردستانی تورکیادا هەیە نەیهێلێن. هەروەک ئۆزالی سەرەک وەزیران رایگەیاند:(ئێمە وامەزندە دەکەین کە ئەو پرۆژەیە لە پلەی یەکەمدا لە رووی گەشەپێدانی ئابووری کۆمەلایەتی ناوچەکانی خوارووی رۆژهەلاتی ئەنادۆڵدا زۆر گرنگە، لێرەدا ئێمە وەک ئەرکێکی نەتەوایەتی سەیری ئەم پرۆژەیە دەکەین کە دەبێت بۆ جێ بەجێکردنی لە ماوەیەکی کەمدا، هەموو پێویستیەکانی بۆ مسۆگەر بکرێت).

یەکێک لە ئامانجە گرنگەکانی رژێم بۆ گەشەپێدانی ئابووری ناوچە دواکەوتووەکان، لە پێشەوەی هەمووان رۆژهەلات و خوارووی رۆژهەلاتی ئەنادۆڵ، ئەوە بوو کە لەنێوان ئاستی گەشەکردنی ئەو ناوچانەدا جیاوازی کەم بکرێتەوە و لەگەڵ هەموو ناوچەکانی تری ولاتدا یەکسان بکرێت. وا لە خوارەوە ئەو بنچینانە پێشچاو دەخەین کە رژێم لەپێناو گەشەپێدانی ئابووری ناوچە ناوبراوەکان، چۆن پرۆژەیەکی گەلاڵە کردووە:-

- لەپێناو دابینکردنی پێداویستیەکان لەم ناوچانەدا بەو شێوەیە هەنگاو دەنرێت کە گەشە بە گەنجینە سروشتیەکان و کشتوکاڵ و مەرومالات و زیندکردنی بەرهەم بدرێت. هەروەها نەخشە دانان لەپێناو زۆرکردنی کار و قەرزدان بۆ ماوەی نزیک و دوور بەبێ قازانج، کە دەوڵەت لێرەدا بەشێک لە دارایی بۆ ئەم مەبەستە تەرخان دەکات. جگە لەوەی هیچ باجێک لەو سەرمایەیەی کە پاشەکەوتی دەکەن، لێیان ناسەندرێت.

- بە زووترین کات دارایی تایبەتی دادەنرێت بۆ دروستکردنی رێگاوبان، بیر لێدان، کارەبا، قوتابخانە، نەخۆشخانە، هێزەکانی پێوەندیکردن، هەروەها دامەزراندنی دامودەزگا کۆمەلایەتییەکان.

- ئەو ناوچانەی سنووریان لێوە نزیکە، نابێ چیتر بە دواکەوتوویی بێننەوە، لەبواری گەشەپێدانی پەیوەندییەکانی ئابووری پێویستە ئالوگۆری بازرگانی لەگەڵ ناوچەکانی دیکەدا پەرەی پێبدرێت، هەروەها بەرنامەی جۆراوجۆر دادەنرێت بۆ سانایی هاتووچۆکردن.

- مانگانەی ئەو کرێکار و فەرمانبەرانەی لەو ناوچانەدا کاردەکەن، بە شێوەیەک دەبێ رێک بخرێت کە لەگەڵ باری گوزەرانی دانیشتوان بگونجێ، هەروەها پەلە بکرێ لە دروستکردنی خانووبەرە.(١٤)

دەکرێ ئەوەش بڵێین کە رژێمی تورکیا پێشتریش پرۆژەی ئاوەدانکردنەوە و گەشەپێدانی ناوچەکانی کوردستانی تورکیای دانابوو، بەلام لە رووی بەدیهێنانی هێندە گرنگیان پێنەدەدا و پشت گوێیان دەخست، ئەم پرۆژە دانانەش لە لایەکەوە پێویستیەکانی ئابووری و کۆمەلایەتی ولات نیشان دەدەن، لەلایەکی دیکەوە وەک ئەوەی گوایە هەوڵ دەدەن، بە گرنگی دان و گەشەپێدانی ویلایەتەکانی رۆژهەلات و خوارووی رۆژهەلات، بە تایبەتی لەو کاتانەدا کە جولانەوەی نەتەوایەتی لە کوردستانی تورکیادا پێش دەکەوێ و بە گوڕتر دەبێ.

ئەوە بوو ئۆزاڵ بە گوێرەی بەرنامەی حکومەتەکەیەوە لە ئەیلوولی ١٩٨٤دا، بریاری پێکهێنانی (هەرێمی سەربەخۆ)ی لە ١٧ بیست و حەوت ویلایەتدا راگەیاند، کە ویلایەتەکانی رۆژهەلات و خوارووی رۆژهەلاتیش دەگرێتەوە. ئەم بریارەش بنچینە و هێزی یاسایی هەیە.

ئیدی مۆنۆپۆلەکانی نێو دەوڵەتان و مۆنۆپۆلە بچووکەکانی ناوخۆی ولات بە گوێرەی ئەم بریارە دەستیان بەکار دەکرد لە ویلایەتەکانی ئاگری، قارس، تونجێل، بینگۆل، موش، بتلیس، گیومیوشان، هەکاری، سیرت، وان... جگە لەوەش ئازادکران لەو باجەی کە هەبوو.

بەلام ئەو مۆنۆپۆلانەی کە لە ویلایەتەکانی سیواس، مالاتیا، ئێلیازیگ، دیاربەکر، ئەدیامان، قەهرەمان ماراش، ئورفە، چان قەرە، چاروم، کاستەمۆ، سینوپ، یۆزگات، ئارتڤین، ئەرزرۆم، ئێرزنجان، وماردین، سەرمایەیان خستبوە گەڕ دەبوایە تەنیا لە ٤٠٪ ی ئەو باجە بدەن کە بە شێوەیەکی گشتی پێشتر دانرابوو.(١٥)

لەسەر سەرمایەدارەکانیش پێویست بوو کە سەرمایەکانیان بۆ بەشەکانی ئابووری تەرخان بکەن وەکو کشتوکاڵ و دەرهێنانی کەرەسەی خاو لە ناوچە شاخاویەکاندا کە پێوەندیان بە پیشەسازییەوە هەیە. هەروەها بەرهەمهێنانی پێداویستیەکانی جەنگ.

بەپێی بڵاوکراوەی چاپەمەنیەکان، وادەردەکەوێت، کە ئەم بریارە پەیوەندی بە پەیماننامەی نێوان تورکیا و ئەمریکاوە هەیە، لە دامەزراندنی ١٠دە فیرمی نوێ، بۆ بەرهەمهێنانی کەلوپەل و پێداویستیەکانی فرۆکەی (F-16). لەم فیرمانەدا مۆنۆپۆلی ئەمریکا و مۆنۆپۆلی بچووکەکانی ناوخۆ و حکومەتی تورکیا و کۆمەڵەی هاوپەیمانی سەربازی (ORK) هاوبەشن تیایدا.

زۆربەی زۆری دانیشتوانی ئەم ویلایەتانە کوردن کە بە (هەرێمی کراوە) ناونراون. هەر بۆیەش دەسەلاتدارانی تورکیا لەم ناوچانەدا

www.arshivakurd.org

بێجگە لەوانە دەستووری ١٩٨٢ ڕێ و شوێن و پرۆگرامی بۆ حکومەتیش داڕێشتوە، کە ئۆزالی سەرەک وەزیران لە ١٩ی دیسامبری ١٩٨٣ لە چڤاتی نەتەوایەتی مەزنی تورکیادا (پەرلەمان) خوێندیەوە.

پرینسیپەکانی- پارتی نیشتمانی- و ناوەرۆکی ئایدیۆلۆژی پرۆگرامی حکومەتەکەیان، بورژوای ناسیۆنالیزمیە، بە هیچ جۆرێک دان بە مافی ئەو نەتەوانەی کە لە تورکیا دەژین و سەربە نەتەوەی تورک نین نەنراوە. ئۆزال لە پرۆگرامی حکومەتەکەیدا دەڵێ: (حکومەتی ئێمە، حکومەتێکی ناسیۆنالیزمیە، بۆچوونی ناسیۆنالیستانەی ئێمە پارێزگاری لە ناوەرۆکی دەستووری سەربەخۆ و تەواوی نەتەوەی تورک دەکات، هەروەها دژی لەت لەتکردنی وڵاتە).

بێجگە لەوە حکومەت بەڵێنی ئەوەی داوە کە بە ڕاشکاوی و بەردەوامی تێبکۆشێ لە دژی بەرەڵڵایی و تیرۆر و جیابوونەوەخوازی و هەر بۆچوونێکی لەم بابەتانەدا بێت. بێگومان ئەمە وادەگەیێنێ کە حکومەت بە هەموو شێوەیەک هەوڵ دەدات لەپێناو دامرکاندنەوەی خەباتی ڕزگاریخوازانەی نەتەوایەتی کوردەکاندا.

هەر بۆیە ئەنجومەنی ڕاوێژکاری لەپێناو پەرەپێدانی سیاسەتی شۆڤینیانەی لەدژی کوردەکان (یاسای ڕاگوێزانی نەتەوەکانی) لە ئایاری ١٩٨٣دا ڕاگەیاند بە بیانوی ئەوەی گوایە ئاسایشی وڵات دەپارێزێ. بەگوێرەی ئەم یاسایە دەسەڵاتدارانی تورک، بۆیان هەیە دانیشتوانی هەر ناوچەیەکی وڵات لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تر ڕابگوێزن (٨)

بە واتایەکی تر کاتێک جولانەوەی ڕزگاریخوازانەی نەتەوایەتی کوردەکان پەرەدەستێنێ، ئیدی ئەوان دەتوانن (ئاژاوەچییە) کوردەکان لە شوێنی ڕەسەنی خۆیان بۆ ناوچەکانی ڕۆژئاوای تورکیا بگوازنەوە. بە گوێرەی ئەو بڵاوکراوە کوردیانەی هەندەران، هەر لەسەر بنچینەی ئەو یاسایەی باسمان کرد، زۆر لە خێزانەکانی کورد بۆ ڕۆژئاوای وڵات ڕاگوێزراون. (٩)

ئیدی ڕژێمی سەربازی بەردەوامە لەو سیاسەتەی کە لە دژی کوردەکان پیادەی کردووە. بۆ ئەم مەبەستەش بە پانایی ١٠ تا ٢٠ کیلۆمیتری نزیک بە سنوورەکانی سوریا و عیراق و ئێران (ناوچەی بێ ئارام)ی لێ پێکهێناوە، ئەم چارەسەرەش بە جۆرێک داڕێژراوە کە دانیشتوانی ئەم ناوچانە بۆیان نییە بەرهەمی مەڕ و ماڵات و پەزیان لەو ڕادەیە زیاتر بێت کە دەوڵەت بۆیان دیاری دەکات. جگە لەوە ڕژێمی سەربازی بەناوی تێکۆشان لە دژی ئاژاوەچییەتی هەزاران بنکەی بازرگانی لە دیاربەکر و غازی عەنتاب و کیلیس و باتووم و بایەزید و زۆر لە شارەکانی تر داخستوە، لە کاتێکدا زۆربەی هەرە زۆری دانیشتوانی ئەم شارانە کوردن.

بۆ کوردەکان قەدەغەیە بە زمانی زگماکی خۆیان بخوێننن، بنووسن یا گوێ لە گۆرانی و مۆسیقای کوردی بگرن، پۆشینی جل و بەرگی نەتەوایەتیان، تەنانەت ئاخافتن بە زمانی کوردی یا هەر شتێک کە ڕەنگ لە بوونی نەتەوایەتی کوردەکان بداتەوە.

ڕژێمی تورکیا چالاکی ڕێکخراوە کۆمەڵایەتیە پێشکەوتنخوازەکانیش قەدەغەکردووە، لەوانە یەکێتی شۆڕشگێری کۆنفیدراسیای تورکیا (د.ی. پی.ک) و یەکێتی مامۆستایانی تورکیا کە زۆر لە کوردەکان بە چالاکی بەشداری تیادا دەکەن. بە بڕیاری دادگا (٥٠) پەنجا کەس لە ڕێبەرانی یەکێتی مامۆستایانی تورکیا هەریەکەیان بە چەندین ساڵ زیندانی کران. چونکە یەکێتی مامۆستایان لە دژی سیستەمی شۆڤێنیانەی دەرزگوتنەوە و چەوساندنەوەی گەلی کورد لە ڕووی زمان و کولتوورە خەباتیان دەکرد. بێجگە لەوە، داهێنکردنی سیستەمێکی دیموکرات و مافی خوێندن بە زمانی کوردی و داواکاری مافی چارەنووسی گەلی کوردیان پێشنیار دەکرد.(١٠)

هەروەها دەسەڵاتدارانی سەربازی تورکیا چەندین ڕۆژنامە و گۆڤاری کوردیشیان قەدەغە کرد وەکو (ڕۆژا وڵات)، (ڕێگای ئازادی)، (ڕزگاری)، (ژینانو)، (لاوانی دیموکراتی شۆڕشگێڕ)، (ئازادی)، (تێکۆشین) و هتد.

بە گوێرەی بڵاوکراوە کوردییەکانی هەندەران، تەنیا لە ماوەی ئەم سێ ساڵەی دوایی کۆدەتا سەربازییەکەی ساڵی ١٩٨٠دا، ڕژێمی تورکیا زیاتر لە ١٧٠ هەزار کەسیان زیندانی کردووە، لەوانە ٢٠٠ کەسیان لەژێر ئازاردانا کوژراون. نزیکەی ٧٠٠ کەسیان کەوتوونەتە بەر هێرش و پەلاماری دڕندانەی سەربازەکان و گیانیان لەدەست داوە. زیاتر لە ٢٠٠ کەسیش لە زیندانیەکان بڕیاری لە سێدارەدانیان دراوە. بێجگە لەمانە دادگا پێشنیاری لە سێدارەدانی ٤٦٠٠ چوار هەزار و شەش سەد کەسی تری کردووە.(١١)

بێگومان بەشی هەرە زۆری ئەو قوربانیانەش کوردن زۆر لە کوردەکان لە ئەنجامی ئەو تیرۆرە دڕندانەی لە تورکیادا هەیە، ناچار بوون وڵات بەجێ بهێڵن و پەنا بۆ وڵاتەکانی نزیک بە سنوور (سوریا، لوبنان) بەرن و هەروەها ئەورووپای ڕۆژئاوا وەک (ئەڵمانیای ڕۆژئاوا، سوێد، بەرلینی ڕۆژئاوا...هتد)(١٢) کوردەکان بە ناچاری وڵاتیان بەجێ دەهێشت، ڕژێمی تورکیاش ئەمەی بە هەل دەزانی بۆ ئەوەی لەمافی هاونیشتمانیەتی بێ بەریان بکات و ڕزگاری بێت لەدەست- ڕێبەرانی یەکێتیەکان و نوێنەری ڕۆشنبیران و سیاسیە لێهاتوەکان کە زۆربەی زۆریان بیر و بۆچوونی پێشکەوتنخوازانەیان هەیە.

هەر دوای کۆدەتا سەربازییەکەی ساڵی ١٩٨٠ دەسەڵاتدارانی سەربازی بڕیاری- دەسەڵاتی سەربازیان- لە کوردستانی تورکیا و سەرانسەری وڵاتدا ڕاگەیاند، ئیدی لەشکری دووەمیان کە لە قوونیە بوو ڕەوانەی ماڵاتیاکرد بە هاریکاری هێزێکی چەکداری زۆر کە بە تازەترین شێوە چەکی نوێ تەداروک کرابوون و بە ناوچەکانی ڕۆژهەڵاتی تورکیادا بڵاوبوونەوە. ئەو (کەماندۆسانەی) کە لە تەواوی ناوچە کوردنشینەکاندا بڵاوبوونەوە، بە شێوەیەکی زۆر دڕندانە کەوتنە گیان و ماڵی کوردنشینە بێ دیفاعەکان، هەر لەم هێرش و پەلامارەدا بە هیچ جۆرێک بەزەییان بەپیر و منداڵ و ئافرەت نەدەهات. بە بیانووی ئەوەی گوایا بە دوای دزێنەوەی چەکدا دەگەڕێن، ئیتر کەماندۆس و ژاندام و پۆلیس لەو پەلامارەیاندا بۆسەر گوندە کوردەکان، مەڕوماڵات و کەلوپەلی تری جووتیارانیان دەست بەسەردا گرت.

لە کوردستانی تورکیادا چەندەها جار مانۆڤری سەربازی دووبارە و سێ بارە بۆتەوە، هەر تەنیا لە ماوەی سێ ساڵی دوایی کۆدەتا سەربازیەکەدا، ١٢ دوانزە جاران مانۆڤری سەربازی ئەنجام دراوە، دەکرێ ئەوەش بڵێین کە زۆر جاران ژاندارمی تورکی بە جلوبەرگی پێشمەرگە کوردەکانەوە خۆیان نیشانی خەڵک دەدەن. تەنانەت لەشکری وڵاتەکانی ناتۆش لە هەندێک لەو مانۆڤرانەدا بەشداریان دەکرد. هەر وەک چۆن لە ئەیاری ١٩٨٣دا مانۆڤری هێزە- ئامادەبووەکانی- ناتۆ لەژێر ناوی «Edvencher Express 83»

www.arsivakurd.org

نێو دەوڵەتان لەم حاڵەتەدا، پارێزگاری لێدەکرێت).
بێگومان مەبەست لە پەیمانی ئاشتی لۆزانە لە ساڵی ١٩٢٣دا کە بەندی ٣٧-٤٤ بۆ پارێزگاری لە بەرژەوەندی مافی کەمە نەتەوایەتیەکان دارێژراوە، لێرەدا مەبەست لەو کەمایەتیانەیە کە ئیسلام نین(٥).
هەروەها بە گوێرەی بەندی ٣٧ی پەیمانی ئاشتی، پێویستە لەسەر تورکیا کە ناوەرۆکی هەردوو بەندی ٣٨-٤٤ جێبەجێ بکات. بەپێی بنچینەکانی یاسا، لێرەدا تورکیا نابێ هیچ یاسایەک دابهێنێ، هەلومەرجی ئەوتۆش نەخوڵقێنێ، هیچ چالاکییەکی رەسمیش نابێ ئەنجام بدات، کە پێچەوانەی ئەو بڕیارانە بن.
لە بەندی ٣٨ی پەیمانەکەدا گوتراوە، کە دەوڵەتی تورکیا دەبێ بە تەواوی پارێزگاری لە ژیان و سەربەخۆیی دانیشتوانی وڵات بکات، بەبێ لەبەرچاوگرتن رەگەز و زمان و نەتەوە و ئایین. لە بەندی ٣٩شدا وتراوە: ئەو کەمە نەتەوایەتیانەی کە موسڵمان نین لە تورکیادا، وەک هاوولاٌتیە موسڵمانەکان مافی هاونیشتمانی و سیاسیان هەیە... بەهیچ شێوەیەکیش نابێ سنوور دابنرێت لە سوود وەرگرتن لە هەموو ئەو سەربەستیانەی کە هاوولاٌتیانی تورکیا هەیانە لە رووی زمان و کەسایەتی و پێوەندیەکانی بازرگانی و هەروەها لە رووی ئایین و نووسین و ئیدی هەر جۆرە چاپەمەنی و کۆبوونەوەیەکی بە ئاشکرا ببێت(٦) بێگومان دەسەلاٌتدارانی تورکیا هەموو کات بەندەکانی ئەو پەیمانەیان فەرامۆش کردووە و هەر وەک چەند لایەنێکی دەستوورەکەی ١٩٨٢ ئەوەمان نیشان دەدات.
لە زۆربەی ناوچەکانی وڵاتدا، نوێنەرانی رژێمی تورکیا لە قۆناغی جیاجیادا، جگە لەوەی کە بڕیاری قەدەغەیان دەردەکرد و لافیتەیان هەڵدەواسی، چەندین گروپەی تایبەتیشیان پێک دەهێنا بۆ قەدەغەکردنی وتووێژ بەهەر زمانێک کە تورکی نەبێت، هەر چەندە دەستووریش هەبوو، بەلاٌم بەم جۆرە مامەڵەیان دەکرد.
کەچی ئێستا ئەم جۆرە سیاسەتە لە چوارچێوەی دەستووردا بەڕێوە دەبردرێ، بەو شێوەیەی کە وەک سیستێم فۆرموڵە کراوە. هەروەک لە بەندی ٢٦ی دەستووردا هاتوە (هیچ کەسێک بۆی نییە و رێگەی پێ نادرێن لەکاتی بلاٌوکردنەوە و راگەیاندنی بۆچوونەکانیدا، سوود لەو زمانانە وەربگرێت کە یاسا قەدەغەی کردون). ئایا ئەمە چی دەگەێنێ (ئەو زمانانەی کە یاسا قەدەغەی کردون؟) لەکاتێکدا زمان- ئامرازی بە یەکتر تێگەیشتنی نێوان خەڵکە، بەبێ زمانیش نەمرۆڤ و نە کۆمەڵگا بوونیان نییە، لێرەدا مەبەستەکە ئاشکرایە کە باس لە چ زمانێکە- بە شێوەیەکی گشتی زمانی کوردییە.
کاتێک نوێنەری رۆشنبیرانی کورد بەر لە کۆدەتا سەربازیەکەی ساڵی ١٩٨٠. پێشنیارێکیان پێشکەش بە فەرمانداری پارێزگای ئەنقەرە کرد، بۆ ئەوەی رێگەیان پێ بدرێت رۆژنامەی - رۆژاوڵات- بە زمانی کوردی و تورکی دەربکەن... کەچی فەرمانبەرانی پارێزگا بە هەڕەشە لێکردنەوە رایانگەیاند: (بەهەر زمانێک بێت دەتوانن دەری بکەن، تەنیا بە زمانی کوردی نەبێت، سەرپێچی کردنیش سزای سەرپەراندنی بە دواوەیە.)(٧)
لە بەندی ٢٨ی دەستووری ١٩٨٢ دا گوتراوە (هەر زمانێک کە یاسا قەدەغەی کردووە، رێگەی پێ نادرێت بۆ چاپ و بلاٌوکراوە) ئەگەرچی لە دەستوورەکەی ساڵی ١٩٦١ ئەم شێوە بۆچوونە لە ئارادا نەبوە و لەگەڵ ئەوەشدا بلاٌوکراوە بە زمانی کوردی هەر قەدەغە بوو، کەچی بلاٌویش دەبۆوە، بەلاٌم ئێستا دەسەلاٌتدارانی تورکیا لە دژی ئەو نەتەوانەی کە تورک نین، هەوڵ دەدەن سیاسەتی شۆڤێنیانەیان وەک یاسا بەکار بهێنن.
دەستووری ١٩٨٢ سنوور بۆ ماڵ گواستنەوە و هاتوچۆکردن دادەنێ، دیارە ئەوەش رێگە خۆشکردنێکە بۆجێ بەجێکردنی راگوێزانی نوێ، هەروەک لە بەندی ٢٣ داهاتوە.
(نیشتەجێ بوونی بە ئارەزوو رادەی بۆ دادەنرێت، بەو مەبەستەی کە رێگە لە تاوانکاری بگیرێت، باری پێشکەوتنی ئابووری و کۆمەلاٌیەتی دابین بکرێت، بۆ مسۆگەرکردنی باری گوزەران و ئاوەدان کردنەوەی شارەکان، و هەروەها پارێزگاری کردنی کەلوپەلەکانی دەوڵەت).
مەبەستی ئەو بەندە دەتوانرێ زۆر بە قوڵی لێک بدرێتەوە. چونکە ئاشکرایە کە لە ساڵانی ٢٠ و ٣٠یەکاندا چەندەها جار یاسا دارێژراوە بە مەبەستی بە کۆمەڵ راگواستنی کوردەکان لەسەر زەوی باو باپیرانیان بۆ ناوچەکانی ناوەڕاست و رۆژئاوای وڵات.
ئەگەر بە وردی و لە روانگەی پیلانی سیاسیەوە سەیری تەواوی بەندەکانی دەستووری نوێ بکەین، ئەوا بۆمان دەردەکەوێت کە دانەرانی دەستوور گرنگیەکی زۆریان بە تێکۆشان لە دژی بزوتنەوەی کرێکاری و جولاٌنەوەی رزگاریخوازی نەتەوایەتی گەلی کورد داوە.
لێرەدا دەتوانین زۆر لە بەندەکانی دەستوور نیشان بدەین کە ئەو بۆچوونەمان دەسەلمێنێ (هەسرەتیان):-
بەندی ١٤:- هەموو ئەو مافە بنچینەیی و سەرەتاییانەی کە لە دەستووری نوێدا بەرچاو خراون، نابێت بە نیازی ئامانجێک بەکار بهێنرێت کە یەکێتی حکومەت و نەتەوە و وڵات لەت لەت بکات...... یاخود هەڕەشە لە بوونی کۆمار و دەوڵەتی تورکی بکات......
بەندی ٦٨:- پەیڕەوپرۆگرامی پارتە سیاسیەکان نابێت دژی یەکێتی حکومەت و وڵات و نەتەوە بن......
بەندی ١٢٢:- هەر چالاکیەکی توندڕەوانە، چ لەناوەوە یاخود لە دەرەوە ڕابێت و هەڕەشە لەسەر وڵات و نەتەوەدا درووست بکات، ئەوا ئەنجومەنی وەزیران بۆیان هەیە دەسەلاٌتی سەربازی (حوکمی عورفی) لە ویلایەتێک یا بە گشتی لە وڵاتدا رابگەێنن.
بەندی ١٤٣:- بۆ پارێزگاری کردنی ئاسایشی دەوڵەت، واپێشنیار دەکرێت کە دادگا پێکبهێنرێت بەو نیازەی لە هەموو ئەو کار و چالاکیانە بکۆڵێتەوە کە لە دژی ئەو یەکێتییە بە هێزەی وڵات و نەتەوەدا ئاڕاستە دەکرێت، یاخود دەیانەوێت باری ناوخۆ و دەرەوەی وڵات بشێوێنن.
بەم جۆرە ئاشنابوون لەگەڵ چەند بەندێکی دەستوورەکەدا دەگەینە ئەو راستییەی کە دەستووری نوێ هەموو مافێکی ئەو نەتەوانەی کە سەر بە نەتەوەی تورک نین پێشێل کردوە. لە ئەنجامی شیکردنەوەی بەندەکانی دەستووری تورکی وا دەردەکەوێت کە دەسەلاٌتدارانی تورک جێ پێی خۆیان خۆشکردووە، بۆ ئەوەی بە جۆرێکی فراوانتر سیاسەتی تواندنەوەی کەمە نەتەوایەتیەکان پیادە بکەن. بێجگە لەوەش کە دەستووری نوێی تورکی هەنگاوێکە بەرەو دواوە بە گوێرەی بنچینەکانی ئەو یاسایانەی کە لە سەردەمی - جمهوریەکاندا- بەڕێوە دەبردرا، بۆیە لە ئەنجامی ئەو دەستوورە نوێیەدا ململانێی چینایەتی و نەتەوایەتی لە وڵاتدا زیاتر توند و تیژ دەبێت.

www.arsivakurd.org

جیابوونەوەخوازی و تێکشکاندنی جیاوازخوازییەکاندا بە توندی تێدەکۆشێ)(٢)

سیاسەتی کۆنەپەرستانەی سەرکردە سەربازیەکان ئەو کاتە پتەوتر بوو، لە ئاکامی هەڵبژاردنەکەی ٧ی نۆڤێمبەری ١٩٨٢دا بڕیاری لەسەر درا، بێگومان ئەم هەڵبژاردنەش لەژێر سایەی چەکمەی سەربازدا بەڕێوەچوو، بە گوێرەی بڵاوکراوە ڕەسمییەکانی دەوڵەت وادەگەیێنێ کە لە ٨٨٫٥٪ی دانیشتوان بەشداری هەڵبژاردنیان کردووە، لە ٩١٪یش دەنگیان بۆ دەستووری نوێ داوە. ڕژێم وای بڵاوکردووە کە هەر کەسێک بەشداری دەنگدان نەکات، ئەوا بۆ ماوەی پێنج ساڵ لە مافی دەنگداندا بێ بەری دەکرێت. سەرەڕای ئەمە لە کوردستانی تورکیادا وادەنگ بڵاوبوبوەوە کە هەر کەسێک بە (دژ) دەنگ بۆ دەستوور بدات، ئەوا بە توندترین شێوە سزا دەدرێت. ئیدی لە ژێر سایەی ئەو بارە دژوار و تیرۆرەی لە وڵاتدا هەبوو ئەو جۆرە هەڕەشانە ڕۆڵی خۆیان گێڕا.

دەسەڵاتدارانی سەربازی لەناوچە کشتوکاڵیەکاندا بە گشتی و لە ناوچە کوردنشینەکاندا بە تایبەتی پیاوانی ڕیش سپیان بانگ دەکرد و هەڕەشەیان لێدەکردن، ئەگەر بێت و دەنگ نەدەن یاخود (دژ) بن ئەوا پێشبینی سزادانێکی سەختیان بۆ دەکرێت. لەکاتی هەڵبژاردنەکەشدا سەرباز و ژاندارم بەسەر خەڵکەوە بوون (بەسەر سندوقی هەڵبژاردنەوە بوون) ئەوجا بە ڕاستی ئازایەتییەکی بێ وێنەی گەرەک بوو، بۆ کەسێک نەچێت بۆ دەنگدان یاخود (دژ) دەنگ بدات.

ئەگەر چی ڕژێم ئەنجامی ئەو هەڵبژاردنەی لە بەرژەوەندی خۆیدا ڕاگەیاند، بەڵام زۆر دوور بوو لە بارە واقیعیەکەیەوە، بۆ نموونە تەنیا لە ٩ ویلایەتی تورکیادا، کە زۆربەی زۆری دانیشتوانی کوردن، ڕێژەی ئەوانەی کە دەنگیان نەدابوو یاخود بە (دژ) دەنگیان دابوو دوو هێندە زیاتر بوو لە ڕێژەی هەموو ناوچەکانی تری وڵات.

ویلایەت	دەنگی دژ	بایکوت (رەفز)
بینگۆیل	٢٣	١٠
بیتلیس	١٣	٩
دیاربەکر	٢٠	١٣
ئیلازغ	١٥	١١
هەکاری	١٨	٣٠
ماردین	١٣	١٢
موش	١٥	١٨
سیرت	١٢	١٩
تونجلی	١٨	٢١

بەرچاوخستنی ئەو ژمارانەی سەرەوە ئەو ڕاستییە نیشان دەدەن کە سەرباری زۆر بۆهێنان و تیرۆر، کەچی لە کوردستانی تورکیادا دەسەلاتدارانی سەربازی ڕووبەڕووی لەرهەڵستکاریەکی توند بوونەوە. بۆ نموونە دانیشتوانی شارۆچکەیەکی ویلایەتی ماردین، بەگشتی کەسیان نەچوون بۆ دەنگدان و دەزگاکانی بڵاوکردنەوە و پڕوپاگەندەی تورکیاش ڕەشیان بە سپی نیشان دەدا و ڕۆژێک دوای هەڵبژاردنەکە ڕاگەیەندرا کە (سەرباری سەرما و سۆڵ و بەفرێکی زۆر لە ویلایەتەکانی ڕۆژهەڵاتدا، کەچی ملیۆنەها لە هاونیشتمانانمان بەرەو سندوقی هەڵبژاردن کەوتبوونە ڕێ)(٣). بە گوێرەی ئەوانەی کە بە چاوی خۆیان بینیویانە کە چۆن دەسەڵاتدارانی سەربازی هەر دوای هەڵبژاردنەکە، دەستیان کرد بە لێپرسینەوە لەو کەسانەی سەرپێچیان لە هەڵبژاردن کردبوو، بۆ نموونە لە ماردین ١٠ کەس لەپیاوماقوڵان و چەندین جووتیار بەر شاڵاوی گرتن کەوتن، زیندانی کردن نەک هەر لە ماردین بەڵکو لە ویلایەتەکانی بینگۆل و مووش و سیرت و دیاربەکریش ئەنجام درا (٤).

دەستووری نوێی کۆماری تورکیا هەر وەکو هی پێشوو خواستەکانی گەلی کورد وەلاوە دەنێ و دان نانێ بە مافی نەتەوایەتیاندا زیاتر لەوەش دەسەڵاتدارانی تورکیا سیاسەتی تواندنەوەی نەتەوایەتی پیادە دەکەن لە دژی ئەو کەمەنەتەوایەتیانەی لە تورکیادا دەژین. بۆ نموونە دەستووری ١٩٨٢ دان بە یەکسانی هەموو هاونیشتمانان دەنێ لە بەرامبەر یاسادا. کەچی لە پێشەکی دەستوورەکەدا هاتووە (هەر هاونیشتمانیەکی تورک) نەک (هاونیشتمانانی تورکیا) مافی هەیە ژیانێکی لەبار لە ڕووی کولتووری نەتەوایەتی و گەشەکردن و دابینکردنی مافەکانییەوە هەیە، بەو شێوەیەی لە ڕووی مەتریاڵ و گەشەی دەروونیەوە ژیانی خۆی مسۆگەر بکات لە بەندی دەهەمی دەستووردا ووتراوە... هەموو هاونیشتمانان بەبێ ڕەچاوکردنی زمان و ڕەگەز و شێوە و بیر و باوەڕی سیاسی و بۆچوونی فەلسەفی و ئایین و باوەڕیان... هتد بەپێی یاسا یەکسانن.

بەڵام لە سەیرکردنی بەندەکانی تری دەستووردا وا دەردەکەوێت کە ئەو یەکسانییە تەنانەت بە ڕواڵەتیش لە ئارادا نییە چونکە دەستوورەکە لەسەر بنچینەی بیری ناسیۆنالیزمی نەتەوەپەرستی بۆرژوای تورکی دارێژراوە، بە تایبەتی کە لە پێشەکیەکەیدا دەڵێ: (بێ لێ دوان و لێکۆڵینەوە مەزنایەتی (سیادە) بۆ نەتەوەی تورک دەگەرێتەوە). ئەم حاڵەتانە لە چەندین بەندی تریشدا بەرچاو دەکەون:-

«توانای یاسادانان بە ناوی نەتەوەی تورک تەنیا لە دەسەڵاتی چڤاتی نەتەوایەتی مەزنی تورکیادایە (پەرلەمان)» (بەندی ٧). «دادگا سەربەخۆکان بە ناوی نەتەوەی تورکەوە بڕیارە دەدەن» (بەندی ٩) «هەموو تورکێک مافی ئەوەی هەیە کە ببێتە فەرمانبەری دەوڵەت» (بەندی ٧٠) «هەموو تورکێک کە تەمەنی گەیشتە ٣٠ ساڵ دەتوانێ ببێتە نوێنەر» (بەندی ٧٦).

بە کورتی بە گوێرەی دەستووری تورکیا وا دەردەکەوێت کە تەنیا تورک لە تورکیادا دەژین، سەرباری ئەوەش هەوڵ دراوە هەموو نەتەوەکانی تر بە تورک ناونووس بکرێت، لە کاتێکدا نزیکەی ٣٠ نەتەوەی جیاواز کە ژمارەیان لە ١٠ ملیۆن زیاترە لە تورکیادا دەژین و سەربە نەتەوەی تورکیش نین و هیچ حسابێکیشیان بۆ نەکراوە.

لە بەندی ٦٦دا گوتراوە کە (هەر کەسێک هاونیشتمانی تورکیا ببێت- تورکە).

هەروەها لە بەندی ٤٢ لە دەستووری نوێی تورکیادا گوتراوە کە (هیچ زمانێک بێجگە لە زمانی تورکی ڕێگە نادرێت لە قوتابخانەکاندا پێی بخوێندرێ و دەرسی پێ بگوترێتەوە بەو مانایەی کە وەک زمانی زگماکی ببێت) واتە منداڵانی کەمە نەتەوایەتیەکان نەدەتوانن و نە ئەو مافەشیان هەیە کە بە زمانی زگماکی خۆیان بخوێنن. هەر لە بەندی ٤٢شدا ئەو ڕاستییە دیاری کراوە کە (پەیمانی

www.arsivakurd.org

دەستووری نوێی تورکیا و کێشەی کورد

نووسینی: هەسرەتیان
وەرگێڕانی لە روسییەوە: غازی ئیبراهیم یەعقوب

گیروگرفتی نەتەوایەتی کوردەکان لە تورکیادا کێشەیەکی زەق و ئاشکرایە، ناوەرۆکەکەشی لەوەدا خۆی دەنوێنێ، کە ناوچە کوردنشینەکان لە رووی ئابووریەوە دواکەوتوون و ژیانی رۆشنبیری و کۆمەڵایەتی لەسەرخۆ گەشە دەکات، سەرباری ئەوەی کە هیچ مافێکی سیاسییان نییە و لە سادەترین مافی نەتەوایەتیش بێبەشن.
کێشەی کورد لە گەشەکردنی باری کۆمەڵایەتی تورکیادا شوێنێکی دیار و گرنگی هەیە، لە کاتێکدا ناوەرۆکی ئەم کێشەیە لەسەر گەشەی ئابووری و سیاسی و هەروەها کۆمەڵایەتی و نەتەوایەتیشدا کاریگەرە.
لەهەموو ئەو قۆناغەدا کە- جمهوریەکان- تورکیایان بەرێوە دەبرد، دەسەڵاتدارانی ئەو کاتە، هیچ پێویستییەکیان دابین نەکرد، بۆ ئەوەی بە شێوەیەکی عادیلانە کێشەی کورد چارەسەر بکەن، جگە لەوە لە هەموو ئەو ماوەیەدا سیاسەتێکی ئەوپەری کۆنەپەرستانەیان دژی کوردەکان بەکار دەهێنا، ئەم جۆرە سیاسەتەش لەساڵانی ۲۰-۳۰دا بووە هۆی تەقینەوەی چەندین راپەڕین، دواتر بزوتنەوەی رزگاریخوازی گەلی کورد، پاش جەنگی جیهانی دووهەم زیاتر بەهێز بوو، تایبەتی پاش کۆدەتاکەی ۲۷ی ئایاری ۱۹٦۰، کە لە ئەنجامدا باری سیاسی لەو وڵاتدا بوژایەوە و هێزە پێشکەوتووخوازەکان کەوتنە جموجۆڵ و شێوە تێکۆشانێکی نوێ لەلایەن پرۆلیتاریای تورکیتوە لەپێناو بەرژەوەندییە چینایەتیەکەیدا هاتەکتیەوە.
دەکرێ بگوترێ کەوا فراوانترین قەوارەی جوڵانەوەی نەتەوایەتی دیموکراتی لە کوردستانی تورکیادا دەگەڕێتەوە بۆ کۆتایی حەفتاکان و سەرەتای ۱۹۸۰دا، لەم قۆناغەدا چەند رێکخراوەیەکی سیاسی کوردی لە وڵاتدا دەستیان بە چالاکی کرد وەکو:
(پارتی کرێکاری کوردستان)، (پارتی کرێکارانی کوردستان- ئاپۆچی)، (پارتی سۆسیالیستی کوردستانی تورکیا)، (بزوتنەوەی رزگاری کوردستان «کوک»)، (ئاڵای رزگاری)، (تێکۆشین)، (کاوە) ...... هتد. ئەم رێکخراوانە چەندین رۆژنامە و گۆڤاریان بە زمانی تورکی و کوردی بڵاودەکردەوە: (رۆژاوڵات)، (رێگای ئازادی) (رزگاری)، (ژینانو)، (لاوانی دیمکراتی شۆرشگێر)، (ئازادی)، (تێکۆشین) و چەندی دیکە.
لەم بڵاوکراوانەدا بە چەندین جۆر، کێشەی گەلی کوردیان لەچوارچێوەی یاسایی لە تورکیادا دەخستە بەرچاو و رەخنەیان لە سیاسەتی رەسمی رژێم و پارتە بورژوازیەکان دەگرت بەرامبەر ئەو هەڵوێست و تێڕوانینانەی لە بەرامبەر گەلی کورددا دەیانواند، سەرباری ئەمانە داخوازیە نەتەوایەتی و کۆمەڵایەتییەکانی گەلی کوردیان بەرچاو دەخست. هاوکات لەگەڵ ئەمانەدا چەند رێکخراوێکی کوردی (کوک، پارتی کرێکارانی کوردستان- PKK- ... هتد) چەند دەستەیەکی چەکداریان بە نهێنی پێکهێنا بۆ بەرەنگابوونەوەی رژێمی تورکیا و ئەو ئاغا و شێخە کوردانەی کە زۆر دڕندانە زەحمەتکێشانی کوردیان دەچەوساندەوە.
لە سەرەتای ساڵی هەشتادا لە نێوان چەند رێکخراوەیەکی هێزە سیاسیەکانی جوڵانەوەی رزگاریخوازی کورددا. لێک نزیک بوونەوە دروست بوو، سەرباری ئەوەی کە هەڵوێست و بۆچوونی ئەو هێزە سیاسیانە بە گشتی لێکجیاواز بوو. هەروەها لە نێوان رێکخراوە نەتەوەییە دیموکراتییەکانی کورد و هێزەکانی چەپی تورکیدا پێوەندی سیاسی بەرچاو دەکەوت، کە ئامانجێکی هاوبەش و تێکۆشانی هەمەلایەنە لە پێناو مافی نەتەوایەتی و کۆمەڵایەتی جەماوەری زەحمەتکێشانی وڵات کۆی دەکەنەوە.
هەموو ئەمانە بوونە هاندەرێک لە بە ئاگاهاتنەوە و بێ ئارامی و دڵەڕاوکەی دەسەلاتدارانی تورکیا، بۆیە سیاسەتی شۆڤێنییانەی دەسەتدارانی تورکیا زۆر پەرەی سەند بە تایبەتی لە دوای کۆدەتا سەربازییەکەی ساڵی ۱۹۸۰دا، سەرکردە سەربازییەکان بە ئاشکرا رایاندەگەیاند، کە بە هیچ شێوەیەک دان بە مافی نەتەوایەتی کورددا نانێن.
لە ۱۹ی ئۆکتۆبەری ۱۹۸۱ کەنعان ئێڤرین سەرۆک دەوڵەت لە وتووێژێکدا لەگەڵ گۆڤاری - شپیگل- رایگەیاند:
(کوردەکان چەندین جار لەم سەردەمانەدا و هەروەها لە سەردەمی ئەتاتورک و ئیمپراتورییەتی عوسمانیشدا راپەڕیون، ئەوان لە بەرامبەر ئێمەدا پیلانێکی دڕندانەیان هەیە، لەو کاتەی کۆماری تورکیا لاواز دەبێ، ئەوسا کوردەکان رادەپەڕن، بە هاندانی هێزی بێگانە، دەیانەوێ تورکیا لەت لەت بکەن) پاشتر دەڵێ: (کوردەکان هەن، بەڵام ئێمە رێگایان پێ نادەین و وڵات لەت لەت بکەن، ئەوان ناتوانن هیچ لە ئێمە وەربگرن، ئێمە کارێک دەکەین کە ئەم کێشەیە لە رەگەوە هەڵکێشین)(۱).
لە سەردەمی خۆشیدا بولند ئەجەویدی سەرەک وەزیرانی پێشوو رایگەیاندبوو: (سوپای ئێمە بە هەموو هێز و توانایەکییەوە لە دژی

www.arsivakurd.org

لەم ژمارەیەدا

کرمانجی خواروو

دەستووری نوێی تورکیا و کێشەی کورد.................. هەسرەتیان
ناپاکە جوانەکە .... حەمەسەعید حەسەن
دوو شیعر .... خەبات عارف
گوڵاڵەی بەفر .... شێرکۆ بێکەس
بوونەوەراتی سپڵە .... سیامەند
بیابان ....فەرهاد پیرباڵ

کرمانجی ژووروو

جەندرمەی تورک جارێکی دیکە کوردستانی باشووری داگیر کرد
پۆلیس گوللە باراند .... خورتۆ
بەربانگا ٩ سالی ....
لە دژ گۆرباچۆف «بە هەنەکی» دەریەیەکێ چێ بوو ....
دەهەلبژاردنا گشتیا سوێدێ دا.............................. ف. تانریکلو
لە سوێدێ رۆژا ١٥ ێ ئیلۆنێ رۆژا هەلبژارتنا گشتییا......................
دێ هێزن چالاک کێ بپارێزن .... م خاریێتی
موزیکا خەلکێ و سترانا مە .... لوران جەنگین
دژ و ئیرۆ مەجەرستان .... ئەحمەد تگریس
مامۆستاتیا کوردی بوویە سەیرانگها کێفێ .... ز. کەیا
ئەرشیف .... ئەحمەد تگریس
چیرۆکا ئەلفابا کوردی .... ئەحمەد تگریس
هێڤی نامرە .... شاهینێ ب. سۆرە کلی

ئاگاداری

ئاونیشانی سەردانی فیدراسیۆنی کۆمەڵە کوردستانییەکان لە سوێد.

S:t Eriksgatan 33B, T. Fridhemsplan
Tel. 08- 652 85 85
fax: 08- 650 21 20

بەربانگ

ئۆرگانی فیدراسیۆنی کۆمەڵە کوردستانییەکانە لە سوێد

بەرپرسیار: ن. کریف
دەستەی نووسەران
ج. حەیدەری
خەبات عارف
ئا. تگریس
ل. جەنگین
پ. خۆرتۆ
سیامەند شێخ ئاغایی
دیلان دەرسیم

ئابونەی ساڵانە: ١٠٠ کرۆنی سوێدییە
بۆ دەزگاکان ٢٠٠کرۆنی سوێدییە

دەستەی نووسەران بەرپرسیار نیە لە نووسین و وتارەکانی فیدراسیۆن و لەو نووسینانەی بە ئیمزای خاوەنەکانیان بڵاودەکرێنەوە.

ئاونیشان:
BERBANG
Box 490 90
100 28 STOCKHOLM

تەلەفۆن:
08- 652 85 85

پۆستگیرۆ:
64 38 80-8

ژمارە ٧٤ ساڵی (١٠) ١٩٩١

☐ فیدراسیۆنی کۆمەڵە کوردستانییەکان لە سوێد، لە ٦-٦-١٩٨١ دامەزراوە.
☐ گۆڤاری بەربانگ ژمارەی یەکەمی لە ١٩٨٢/٧دا، بڵاوکراوەتەوە.

بەربانگ

ژمارە ٧٤ گۆڤاری فیدراسیۆنی کۆمەڵە کوردستانییەکانە لە سوید ساڵ «١٠»

www.arsivakurdi.org